

POLITI HØGSKOLEN

Politiutdanningen

100

ÅR

1920-2020

**STUDENTARBEIDER
I POLITIHISTORISK PERSPEKTIV**

FORORD

Statens Politiskole, senere Politiskolen (fra 1946) og Politihøgskolen (fra 1992) har i 2020 hatt ansvar for norsk politiutdanning i 100 år. I den anledning besluttet rektor Nina Skarpenes våren 2018 at kunnskapen om politiutdanningen i fortid, nåtid og framtid skulle konsolideres, utvikles og formidles gjennom et jubileumsprosjekt. Hensikten var blant annet å *øke interessertes forståelse av politiutdanningens betydning for politiet og samfunnet.*

Som ledd i dette arbeidet ble bachelorstudentene ved Politihøgskolen i 2018 og 2019 invitert til å skrive bacheloroppgaver om politivitenskaplige tema i et historisk perspektiv. Å undersøke fortida for å forstå hvorfor politiet tenker og handler som de gjør i dag, er en spennende oppgave som til sammen 24 studenter ved Politihøgskolens studiesteder i Bodø, Stavern og Oslo takket ja til.

Politihøgskolens studenter kan skrive bacheloroppgaver i ett av fire format; juridiske, empiriske og teoretiske oppgaver samt vitenskapelige essay. De skal bruke forskningsbaserte framgangsmåter for å belyse problemstillinger knyttet opp mot politiet og politiets virkefelt. Bacheloroppgavene i denne publikasjonen dekker de tre sistnevnte formatene, og metodisk er oppgavene basert på dokumentanalyse av historiske kilder, intervjuer eller andre kvalitative framgangsmåter.

Alle de 24 studentene har tatt utfordringen på strak arm, og har produsert bacheloroppgaver som belyser varierte problemstillinger og bidratt med ny kunnskap på felt som vi til dels har hatt lite forskningsbasert kunnskap om. Her publiseres seks av bidragene, og de viser noe av bredden studentarbeidene har hatt. Gina Veshovde Mong og Christine Artemis Jacobsen har undersøkt hvordan og hvorfor kvinneandelen i politiet har økt siden 1960, mens Hanne Wedul har reflektert over kvinners rolle i politiet gjennom 60 år med utgangspunkt i erfaringer fra utdanningsløpet. Irene Tjomsland Wellmeier og Karoline Drangsholt belyser norske mistenktavhør i et historisk perspektiv, mens Andrea Pernille Wærness og Kathrine Fugelsø har sett på politiutdanningens undervisning i avhørsmetode i perioden 1977-2019. Marthe Styrkson har sammen med Håkon Undhjem Melleby undersøkt taktikkopplæringen mellom 1971 og 2019, mens Bjørn Thomas Bryn har sett på opprørspolitiets utvikling og rolle fra 1930.

Studentenes informanter, Justismuseet, Riksarkivet og Norsk Politihistorisk Selskap skal ha stor takk for alt de har bidratt med. Det skal særlig understrekes at polititjenestepersoner, medlemmer og styret i NPHS har svart på spørsmål, stilt opp med materiale og vært en fenomenal støtte for studentene.

Det har vært morsomt og lærerikt å veilede dyktige studenter som har jobbet hardt for å belyse problemstillingen de har utviklet. Vi håper denne publikasjonen kan bidra til at flere studenter og forskere får lyst til å studere fortida for å skape ny kunnskap om politiet og dets virksomhet.

Oslo, oktober 2020

Vanja Lundgren Sørli og H. Birgitte Ellefsen
Førsteamanuensis ved Politihøgskolen

INNHOLD

Kvinner i politiet

Gina Veshovde Mong og Christine Artemis Jacobsen:
Kvinneres utvikling i politiet

Hanne Wedul:
Kvinneres rolle i politiet gjennom 60 år

Politiavhør

Andrea P. Wærness og Kathrine Fugelsø:
Avhør i historisk perspektiv: Utviklingen av politiutdanningens undervisning i avhørsmetode (1977-2019)

Irene Tjomsland Wellmeier og Karoline Drangsholt:
Norske mistenktavhør i et historisk perspektiv: Undersøkende avhør – et paradigmeskifte

Operative politioppgaver

Marte Styrkson og Håkon Unhjem Melleby:
Fra hofteskudd til hovedregel: Taktikkopplæring i politiets grunnutdanning

Bjørn Thomas Bryn:
Opprørspolitiets utvikling

Kvinneres utvikling i politiet

En teoretisk oppgave med historisk perspektiv

Bacheloroppgave (BOPPG30)

Politihøgskolen

2020

Gina Veshovde Mong og Christine Artemis Jacobsen

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0 INNLEDNING	3
<i>1.1 Avgrensning og oppbygning.....</i>	<i>3</i>
<i>1.2 Tema og problemstilling.....</i>	<i>4</i>
<i>1.3 Relevans for politiet</i>	<i>5</i>
2.0 METODE OG TEORI	6
<i>2.1 Teoretisk oppgave</i>	<i>6</i>
<i>2.2 Forforståelse</i>	<i>7</i>
<i>2.3 Kildekritikk.....</i>	<i>8</i>
<i>2.4 Sentrale teorier.....</i>	<i>9</i>
3.0 UTVIKLINGEN	10
<i>3.1 Utviklingen i politiet.....</i>	<i>11</i>
<i>3.2 Utviklingen i samfunnet.....</i>	<i>16</i>
4.0 DRØFTING	19
<i>4.1 Et politisk skifte</i>	<i>19</i>
<i>4.2 Et forandret yrke</i>	<i>22</i>
5.0 AVSLUTNING	27
6.0 LITTERATURLISTE.....	29

1.0 INNLEDNING

Vi har valgt å skrive en oppgave der vi stiller spørsmål om hvorfor kvinneandelen i politiet øker. Denne problemstillingen har vi valgt på bakgrunn av det faktum at politiet over lang tid har blitt sett på som et robust og maskulint yrke (Wathne, 2016, s. 10), men at vi i dag har flere kvinnelige enn mannlige førsteklasse-studenter ved Politihøgskolen (Politihøgskolen, 2019a, s. 21).

Vi er nysgjerrige på å finne ut av hva det er som fører til at stadig flere kvinner ønsker å arbeide som politibetjenter. Er det kvinnene og samfunnet som har forandret seg? I den forstand at samfunnets holdninger til kvinner i politiyrket har endret seg og/eller at kjønnsrollene i seg selv blir stadig mer likestilte? Eller er det politiyrket som har forandret seg og blitt mer attraktivt nå enn tidligere for kvinner, ved at yrket ikke lenger stiller de samme kravene og ønskene etter klassiske mannlige trekk?

Vi ser for oss at svaret ikke er så enkelt som å peke på en av disse faktorene alene, men en kombinasjon av et mangfold av forandringer både innad i politiet, samt i samfunnets syn på kvinner og politiet generelt.

1.1 Avgrensning og oppbygning

Vi har valgt å angripe dette temaet fra et historisk perspektiv, da det er egnet til å hjelpe oss å finne svar på spørsmålene våre. Vi skal undersøke hva som kjennetegner utviklingen fra den første kvinnelige politibetjenten patruljerte norske gater på starten av 1960-tallet, til vi i dag har flere kvinnelige enn mannlige politistudenter i førsteklasse ved Politihøgskolen. (Politihøgskolen, 2019a, s. 21)

Vi vil undersøke hvordan de første operative kvinnelige politibetjentene ble vurdert av samfunnet og av politiet, nærmere bestemt hva slags holdninger og strukturer de ble møtt av i den yrkeskulturen de gikk inn i, og av det samfunnet de skulle tjene. I tillegg vil vi se på statistikk som belyser kvinneandelen i politiet, samt i arbeidslivet generelt. Vi vil benytte tidligere forskning til å finne mulige forklaringer som kan belyse vår problemstilling.

Kvinneres inntreden i politiet historisk sett startet i de administrative stillinger og i stillinger forbeholdt arbeid med barn og kvinner. I denne oppgaven vil vi ikke inkludere de ofte omtalt som "sivile" stillingene, da vi er mest interessert i å belyse hvordan og hvorfor stadig flere kvinner har søkt seg til å bli politibetjenter (Wathne, 1996 s. 4).

Med hensyn til oppgavens begrensning i størrelse og omfang må vi velge å utelukke noen av faktorene vi mener kan ha en innvirkning på kvinneandelen i politiet. Vi prioriterer å fokusere på likestillingspolitikken og endringer innad i politiet, men utelukker noen viktige samfunnspåvirkninger som blant annet oljevirksomhetens påvirkning på velferd og levestandard.

Årsaken til at vi har valgt å se på kvinners historie fra 1960-tallet er fordi det var i 1958 kvinner og menn formelt ble likestilt i politietaten med hensyn til blant annet opptak, ansettelse og arbeidsvilkår. (Andersen, Lilleaas & Ellingsen, 2017, s.1).

Oppgaven er delt inn i fem kapitler. I første kapittel forklares valg og fremgangsmåte for tema og problemstilling. Kapittel to tar for seg valg av metode og kilder, vår forforståelse, samt noen sentrale teorier. I det tredje kapittelet presenteres utviklingen slik den er beskrevet i tidligere forskning, og i kapittel fire drøftes og diskuteres mulige forklaringer med utgangspunkt i teorier fra tidligere forskning. I kapittel fem avsluttes oppgaven med en oppsummering.

1.2 Tema og problemstilling

Et tema kan være omfattende, og kan danne grunnlag for flere ulike problemstillinger. Problemstillingen skal være et spørsmål som innehar et bestemt formål, og spørsmålet skal stilles på en presis måte slik at man kan belyse det gjennom fagets metoder (Dalland, 2017, s. 219).

Temaet for vår bacheloroppgave er kvinner i politiet, i stor grad rettet mot kvinner i politiets operative tjeneste. Politiet har tradisjonelt vært kjent som et mannsdominert yrke, men stadig flere kvinner søker seg til dette yrket. Vi lurer på når denne utviklingen startet, hva som kjennetegnet den, og hva som kan forklare den.

Problemstillingen i denne oppgaven er;

«Hvordan og hvorfor har andelen kvinner i politiet økt siden 1960?»

Fordi vi antar at mulige forklaringer handler både om interne og eksterne faktorer, har vi valgt å dele problemstillingen inn i to underproblemstillinger; Hvordan har samfunnets syn på og holdninger til kvinnerollen i perioden 1960-2020 utviklet seg? Og hva slags påvirkning hadde dette? Samt hvordan kan utviklingen av politiyrket bidra til å forklare at stadig flere kvinner søker seg til politiet?

1.3 Relevans for politiet

Politivitenskap er en del av samfunnsvitenskapen og fikk sin plass som disiplin og begrep i forbindelse med etableringen av politiutdanningen som en høyere utdanning i Norge. Dette skjedde ved innføringen av masterutdanningen i 2006. Begrepet kom til anvendelse på bakgrunn av et ønske om profesjonalisering av politiet og politiutdannelsen. Anvendelse av vitenskapelige metoder ble en forutsetning for profesjonaliseringen og et viktig fundament for den videre utviklingen av politiutdannelsen i Norge. (Larsson, Gundhus & Granér, 2014, s.17-18)

Politivitenskap kan defineres som «det vitenskapelige studiet av politiet og andre som utøver politisær virksomhet, hvem de er, deres oppgaver og deres samfunnsrolle, hva de gjør samt effektene av dette» (Larsson et al., 2014, s.19). Oppgaven bidrar til å svare på noen av disse spørsmålene ved å belyse kvinners plass i politiet gjennom tidligere forskning på temaet. Oppgaven bidrar dessuten til å belyse temaer som er svært aktuelle i dag; likestilling mellom kjønnene og politiets representativitet i befolkningen. Dette er viktige verdier i samfunnet i dag, og da også spesielt i politiet både som arbeidsplass, men også med tanke på en målsetning om et politi som rekrutterer bredt for å sikre representativitet og nødvendig kompetanse (NOU 1981:35, s.80).

2.0 METODE OG TEORI

Metode er en fremgangsmåte for å løse utfordringer og problemer, for å finne frem til ny kunnskap og derav muligheter. Å være metodisk i vitenskapelig forstand vil si at vi må oppfylle vitenskapelige kvalitetskrav i våre beskrivelser og argumentasjon. Vitenskapelige metoder hjelper oss å strukturere tankene våre, og de hjelper oss å oppnå størst mulig ærlighet og sannhet, som ifølge Dalland (2017, s. 39) er «allmenngyldige krav til enhver metode». Ulike metoder kan hjelpe oss å komme frem til ny kunnskap, og gjøre det mulig å etterprøve i hvilken grad påstandene våre er sannsynlige og pålitelige. (Dalland, 2017, s. 39)

2.1 Teoretisk oppgave

Vi vil basere våre undersøkelser på tidligere forskning, og har derfor valgt å skrive en teoretisk oppgave. En teoretisk oppgave er en kvalitativ samfunnsvitenskapelig metode, der kunnskapsinnhenting handler om «tolkning» fremfor «telling» (Dalland, 2017, s. 53-54).

I dagligtalen sier vi gjerne «jeg har en teori ...», altså en formening eller en antakelse om noe. Teori betyr altså en måte å forstå eller forklare et fenomen, og hensikten med teori er dermed å komme frem til den best mulige beskrivelse av virkeligheten (Dalland, 2017, s. 223).

Vi har funnet fram til nyttig og interessant litteratur som handler om kvinner i politiet og i yrkeslivet generelt. Blant annet en tekst som kaster lys over hvordan de første kvinnene hadde det i jobben som patruljerende politi, og om hvilke holdninger de ble møtt med av kollegaer og utenforstående. Ved hjelp av tidligere forskning og teori, skal vi prøve å belyse hvordan og hvorfor andelen kvinnelige politistudenter og politibetjenter etter dette har økt.

En teoretisk oppgave baserer seg på andres forskning, og derfor vil hva vi kommer frem til, til en viss grad være begrenset av hva andre har forsket på. Hadde vi valgt å skrive en empirisk oppgave, kunne vi eksempelvis ha utført en kvantitativ undersøkelse som ville gitt oss målbare data som kunne belyse problemstillingen. Eller vi kunne ha gjort en kvalitativ undersøkelse av enkeltpersoners meninger, gjennom for eksempel intervjuer av kvinner med erfaring fra operativ tjeneste (Dalland, 2017, s. 52). Selv om det ikke er forsket så mye på kvinners utvikling i politiet, i et historisk perspektiv, er det forsket en del på kvinners

utvikling i yrkeslivet generelt. Vi mener derfor at vi gjennom å sammenstille og drøfte ulike forskningsbidrag kan komme fram til kunnskap som kan belyse vår problemstilling.

2.2 Forforståelse

Ifølge Olsvik er forforståelse den oppfatningen du har av noen eller noe før du tolker det videre. (2013, s. 111). Forforståelsen setter føringer for hvordan vi tolker alt vi opplever, oppfatter, ser og hører. Forforståelsen preger måten vi ser verden på, og ofte uten at vi er klar over det. Den omtales derfor ofte som ubevisst. (Thurén, 2009, s. 68-70).

I undersøkelsen av vår problemstilling er det viktig at vi er bevisst vår egen forforståelse for å unngå ensidige tolkninger. Vår forforståelse består i en oppfatning om at grunnen til at andelen kvinner i politiet har økt, er at samfunnet har blitt mer likestilt. Det er også vår oppfatning at politiyrket ikke lenger forstås som et mannsyrke. Dette antar vi både skyldes en forandring i politiets arbeidsoppgaver, samt et nytt syn på kvinners kapabilitet i arbeidslivet. Videre er det slik at vi oppfatter økningen av kvinner i politiet som en positiv forandring, på bakgrunn av vår oppfatning av hva politiet bør være og symbolisere i dagens samfunn. Samtidig anerkjenner vi at enkelte genetiske forskjeller mellom menn og kvinner påvirker hva vi er i stand til å arbeide med, noe som avspeiles i de fysiske kravene til politiets ytterst spesialtrente innsatsstyrke, beredskapstroppen. Selv om vi er positive til en økt kvinneandel i politiet, mener vi at de fysiske kravene som stilles til denne typen arbeid, må respekteres.

I arbeidet med denne oppgaven har det vært viktig for oss å være bevisst at vi skriver denne oppgaven i 2020, i en tid der kvinner og menn mer enn noen gang tidligere er likestilt i arbeidslivet og det norske samfunn generelt. Vi skriver en historisk oppgave som ser tilbake på det norske politiet med fokus på kvinnes rolle. For å forebygge at fortiden tolkes ensidig ut fra vår nåtidige forforståelse, må vi forsøke å sette oss inn i hvordan det var å leve på den tiden vi undersøker, hva som foregikk og hvordan kjønnsrollene til enhver tid ble definert.

Vår forforståelse er preget av at vi vet hvordan det gikk, og vi må derfor være bevisst vår etterpåklokskap. Vi må tolke valgene som ble tatt i konteksten de skjedde, og ikke som om de skulle skjedd i dag.

2.3 Kildekritikk

Kildekritikk består i å vurdere kvaliteten på den forskningslitteraturen som oppgaven baseres på, med mål om å velge de kildene som er best egnet og av best kvalitet. Samtidig må en redegjøre for hvilke kriterier en har brukt for å belyse problemstillingen. Vi har satt som mål at kildene oppgaven bygger på skal oppfylle tre kriterier; At de gir en mest mulig objektiv framstilling, at de er skrevet av personer med relevant faglig bakgrunn og at de samlet må bestå av både kvalitative og kvantitative undersøkelser. Kravene er satt for å sørge for at kildene har relevans og gyldighet for å kunne belyse problemstillingen (Dalland, s. 158).

Temaet «kvinner i politiet», eller kjønn i arbeidslivet generelt, er også et politisk tema, og politisk ståsted kan påvirke hva slags spørsmål man ønsker svar på og hvor man leter etter svar. Med mål om å være mest mulig objektive, har vi forsøkt å finne litteratur som belyser temaet fra ulike synsvinkler som blant annet kvantitative undersøkelser, statistikk og kvalitative undersøkelser som belyser temaet fra ulike perspektiver.

Litteraturen vi har tatt i bruk har vi i hovedsak funnet gjennom litterære søk, på Politihøgskolens biblioteks nettside, i søkemotoren Oria. Noen av de mest relevante søkeordene vi benyttet oss av var «kvinner i politiet», «kvinnens karrierevalg», «politihistorie» og «kvinner i mannsdominerte yrker». Vi valgte å fokusere på de kildene som var relevante for oppgavens problemstilling og som oppfylte våre krav om objektivitet, bredde og faglig bakgrunn hos forfatteren.

For å oppfylle de overnevnte kriteriene har vi tatt i bruk litteratur fra en bred mengde kilder, skrevet i ulike tidsrom. Vi har tatt i bruk rapporter og statistikker som belyser hovedsakelig kvantitativ data. Vi har brukt utredninger og politivitenskapelig forskning som retter seg direkte mot politiet som fagfelt, med fokus på kvinner. Vi har tatt i bruk samfunnsvitenskapelig forskning som ser på likestilling og kvinners rolle i arbeidslivet, samt historie forskning med fokus på kvinners plass i politiet og samfunnet generelt, de siste 60 årene.

Deler av litteraturen vi har brukt er skrevet av Christin Thea Wathne som er en norsk forskningsleder. Hun har skrevet flere artikler og kapitler i bøker som tar opp temaer som: politi, arbeidsliv og kjønn, og tar i bruk både kvalitative intervjuer og kvantitative

undersøkelser. En av kildene vi har tatt i bruk er *En av Gutta? Om kjønn i politiet*, som er skrevet av sosiolog, Liv Finstad. Hun har gitt ut flere bøker og vitenskapelige artikler som omhandler politiet, samt at hun har jobbet som professor ved Politihøgskolen. Dette bokkapittelet ble gitt ut i forbindelse med boken *Politirollen gjennom 100 år: tradisjon og endring*. Informasjonen vi innhentet her er dermed svært relevant i forbindelse med denne oppgaven.

2.4 Sentrale teorier

Vi skal nå å se på ulike teorier som kan bidra til å forklare hvordan og hvorfor kvinneandelen i politiet har økt.

En av teoriene vi har funnet begrunner økningen av andelen kvinner i at politiets arbeidsoppgaver og oppdragsløsning har forandret seg. Ved at politiyrket siden 1980-tallet ikke lenger har stilt de samme kravene og ønskene etter klassiske mannlige trekk, har yrket blitt mer attraktivt for kvinner (NOU 1987:27, s. 81).

En annen teori handler om at politikk har spilt en betydelig rolle for kvinners inntreden i politiet. Det siktes her til at innføringen av politiets ti grunnprinsipper i 1981 la et press på at politiet skulle ha en god representasjon fra begge kjønn, og at kvinneandelen derfor måtte øke betraktelig (NOU 1981:35, s. 80). Altså er teorien at likestillingspolitikken på 1970- og 1980-tallet har ført til en økning av andelen kvinner i politiet.

For å forstå økningen av kvinner i politiet må vi også se på mulige teorier som forklarer hvorfor kvinner generelt i mindre grad velger å gå inn i tradisjonelt mannsdominerte yrker. Én teori om hvorfor kvinner tidligere ikke gikk inn i mannsdominerte yrker handler om at kvinners yrkesvalg var avhengig av muligheten til å kombinere arbeid og familie. Behovet for tilrettelegging førte derfor til at mange kvinner prioriterte yrker som ga de mulighet til å jobbe deltid. Mannsdominerte yrker er ikke kjent for å gi deltidsarbeidere like gode utviklingsmuligheter og interessante arbeidsoppgaver som heltidsansatte (Abrahamsen, 2009, s. 313-314).

Selv om andelen kvinner i politiet har økt kraftig de siste tiårene er det fortsatt store forskjeller på hvor kvinner og menn jobber, internt i politiet. En teori til hvorfor det fortsatt er

så få kvinner ved operativ tjeneste er at det på samme måte som ovenfor, ikke blir tilrettelagt for kombinasjon med omsorg for barn (Nordberg, 2018, s. 382). Nordberg (2018, s. 375) nevner at grunnen til at de mister eller ikke klarer å rekruttere kvinner skyldes blant annet en “ubekvem arbeidstid og forventninger om overtid”.

En annen mulig forklaring på andelen kvinner i politiet bygger på en teori om at yrkesvalg i stor grad blir påvirket av samfunnets normer og holdninger, samt sosialiseringen du gjennomgår i barne- og ungdomsårene (Abrahamsen, 2009, s. 313). På 1960- og 1970-tallet var politiet fortsatt å betrakte som et mannsyrke, og kjønnsrollene i Norge var klart definert. Gitt at kvinnenenes yrkesvalg ble påvirket av faktorene ovenfor, kan det bidra til å forklare hvorfor det var så få kvinner i politiet frem til 1980-tallet. (NOU 1987:27, s. 80). Videre følger at en styrket likestillingspolitikk på 1970-tallet medførte endringer i kjønnsrollene, samt påvirket sosialiseringen av barn og unge. Det er da naturlig å tenke at en styrket likestillingspolitikk medførte en økning av andelen kvinner i politiet.

Vi har også teorier som handler om at kvinners valg av yrke i stor grad er påvirket av deres foreldres utdanning og jobb (Abrahamsen, 2009, s. 313). Forskning viser at barn i stor grad velger den samme utdannelsen som sine foreldre, eller en utdanning som er akseptert av familien (Næringslivets hovedorganisasjon [NHO], 2018, s. 113). I dag avspeiles dette i politiets utfordringer med å rekruttere studenter med minoritetsbakgrunn (Politihøgskolen, 2019a, s. 23).

En teori er derfor at på samme måte som barn med minoritetsbakgrunn i dag blir påvirket av sine foreldres erfaringer med politiet fra hjemlandet (Petersson, 2014, s.127), ble kvinner på 1960- og 1970-tallet påvirket av sine foreldres holdninger til politiet som et mannsyrke. Teorien er dermed at foreldres innflytelse kan ha en forklaringsverdi når det gjelder rekruttering av kvinner til politiet.

3.0 UTVIKLINGEN

Vi skal nå se på hvordan litteraturen beskriver den historiske utviklingen når det gjelder kvinner i polititjeneste, derav spesielt operativ tjeneste, og kvinner i yrkeslivet generelt.

3.1 Utviklingen i politiet

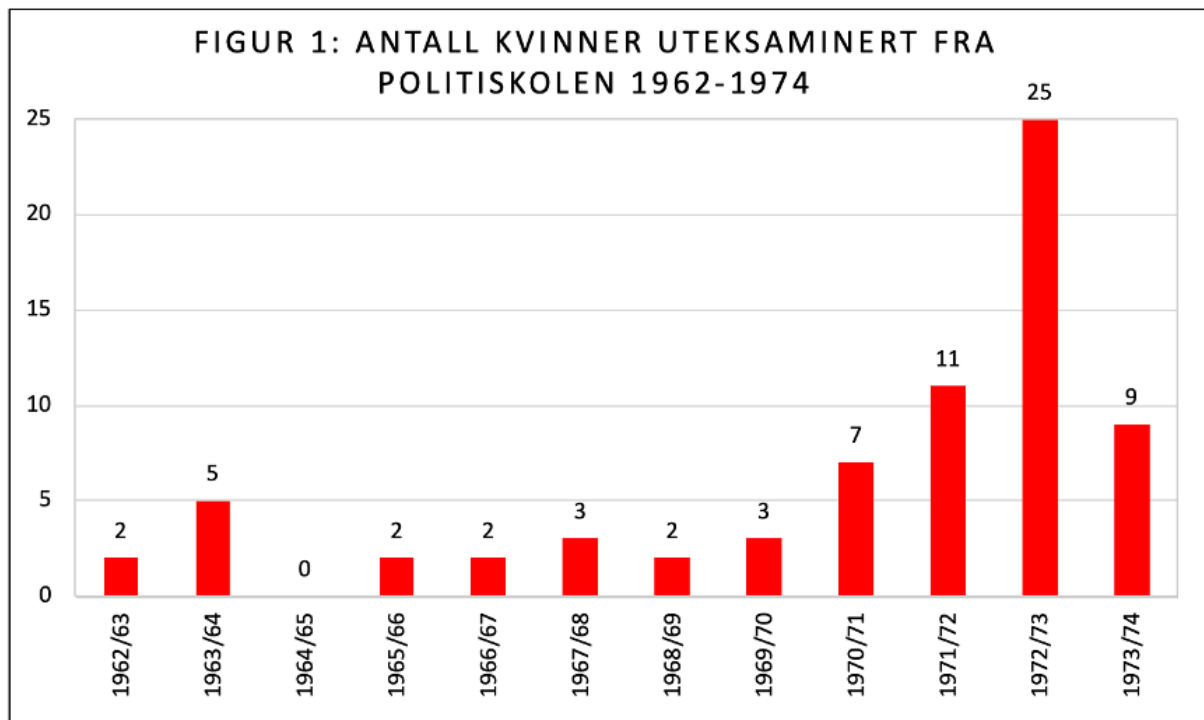
Den første kvinnelige politibetjenten i Norge ble ansatt ved Kristiansand politikammer i 1910 (Tronstad, 2017). Fra 1910 og frem til 1958 utførte kvinner i politiet kun spesialoppgaver som en mente de hadde bedre forutsetning for å klare (NOU 1987:27, s. 79). Dette var arbeidsoppgaver som i hovedsak gikk ut på etterforskning av sedelighetssaker, transport og fremstilling av kvinnelige arrestanter, samt avhør av barn. Det var ikke før i 1959 at kvinner kunne søke opptak som politiaspiranter på like linje med menn (NOU 1987:27, s. 78). Da det i 1959 ble utlyst ledige aspirantstillinger, var 39 av søkerne kvinner og av disse ble 7 tatt opp som politiaspiranter. Kvinner skulle nå likestilles menn i opplæring og opptak, og settes til lik operativ tjeneste (Wathne, 1996 s. 4).

At kvinner skulle drive patruljetjeneste på lik linje med menn førte til en debatt både innad i politiet og i norske medier. De som var kritiske til at kvinnene skulle inn i politiets patruljetjeneste, argumenterte med at kvinnene manglet tilstrekkelig fysisk styrke og måtte skjermes fra de tøffeste jobbene. Mange i etaten mente at kvinner ikke var skikket til å utføre samtlige oppgaver i politiet, da særlig patruljetjeneste. (Wathne, 1996, s. 80). Selv om kvinner prinsipielt skulle delta på samme oppdrag som menn, viste det seg at de fremdeles utover 1960- og 1970-tallet ble utestengt fra en rekke oppdrag, samt ansatt kun i hovedsak for å ivareta spesielle funksjoner (NOU 1987:27, s. 81). Ifølge verneombudet ved Oslo politikammer mente de mannlige politibetjentene at kvinner ikke hadde noe å gjøre i politiet og at de derfor hadde lite behov for dem (Finstad 1998 s.184).

Det var ikke bare polititjenestemenn som viste motstand til den yrkesmessige likestillingen av kvinner, men også politiforbundet uttrykte at politiyrket ikke passet for kvinner (Finstad 1998 s.183). Forbundet så på kvinner i politiet kun som et prøveprosjekt, og ønsket ikke å ta inn flere før de hadde erfart hvordan dette ville gå (Finstad 1998 s.184).

Utover 1960-tallet ble det bare tatt opp et fåtalls kvinnelige elever ved Politiskolen (se figur 1). Til tross for det lave tallet, fortsatte diskusjonen rundt kvinners kompetanse i politiet. Ifølge Norsk politiforbunds beretninger (1982/83) reiste det seg en massiv motstand i Oslo politikammer som førte til at det ble nedsatt et utvalg som skulle vurdere behovet for kvinner i politiet. Oslo politikammer sendte en innstilling til justisdepartementet våren 1972, der de anbefalte at kun et begrenset antall kvinner «kunne ansettes i politiet» (Wathne, 1996, s 14).

Utvalget mente at 40 stillinger, som utgjorde 3,6 prosent av antall ansatte ville dekke behovet i Oslo (NOU 1987:27, s. 80).

Figur 1: “Oversikt over antall kvinner uteksaminert fra politiskolen, 1962 til 1974” (Tall hentet fra Wathne 1996, s. 14).

Som nevnt ovenfor var intensjonen at de kvinnelige og mannlige politiaspiranter skulle gis samme opplæring og utdanning. Det første kullet med kvinnelig aspiranter i 1960/61 deltok på «utrykningskurset» på lik linje med de mannlige elevene. Ordningen ble imidlertid avvirket allerede etter første kull, grunnet erfaringer under dette kurset (Bakkane, 1970, s.1). Daværende rektor ved politiskolen, H. H. Bakkane, skrev i et notat fra august 1970, at disse erfaringene dreide seg om kvinners mangel på det han kalte «eksersis» i forkant av kurset, at deres mangel på «militæropplæring kompliserer opplegget for opplæring i eksersis og andre disipliner som baserer seg på tidligere militæropplæring.», at «de mangler skyteferdigheter og ferdighet i våpenbruk.», at «de er gjennomgående fysisk for svake til å følge undervisningsopplegget...», at «innkvarteringsforholdene i leiren i N. Odal gjør det vanskelig å forlegge kvinner og menn samtidig...» og at karakteren i utrykningstjeneste gis på grunnlag av ferdigheter der kvinnene ville ha et «vesentlig handikap», som blant annet i løping, skyting og svømming (Bakkane, 1970, s.1-2).

Da politiskolen bestemte at kvinnelige elever ikke skulle få delta på utrykningskurset, fikk de ikke opplæring i utrykningskjøring, skyting, orientering og redningstjeneste (Torp, 2016). Den kjønnsdifferensierte opplæringen førte til at de mannlige betjentene ble bedre rustet til patruljetjeneste, enn sine kvinnelige kolleger (Wathne, 1996, s 46). Utrykningskurset ble ikke gjort tilgjengelig for kvinner før i 1972 da all undervisning og opplæring ved politiskolen ble likestilt (Wathne, 1996, s.46). Som vi ser på figur 1 skjedde det en form for avvik i antall uteksaminert fra politiskolen i 1972/73. Det ble uteksaminert over dobbelt så mange kvinner som året før. Årsaken til det høye tallet uteksaminerte dette aktuelle året er uvisst, men vi tror det kan ha en relasjon til likestillingen av utdannelsen samme år. Hvorfor andelen kvinner gikk ned igjen året etter har vi heller ikke svaret på.

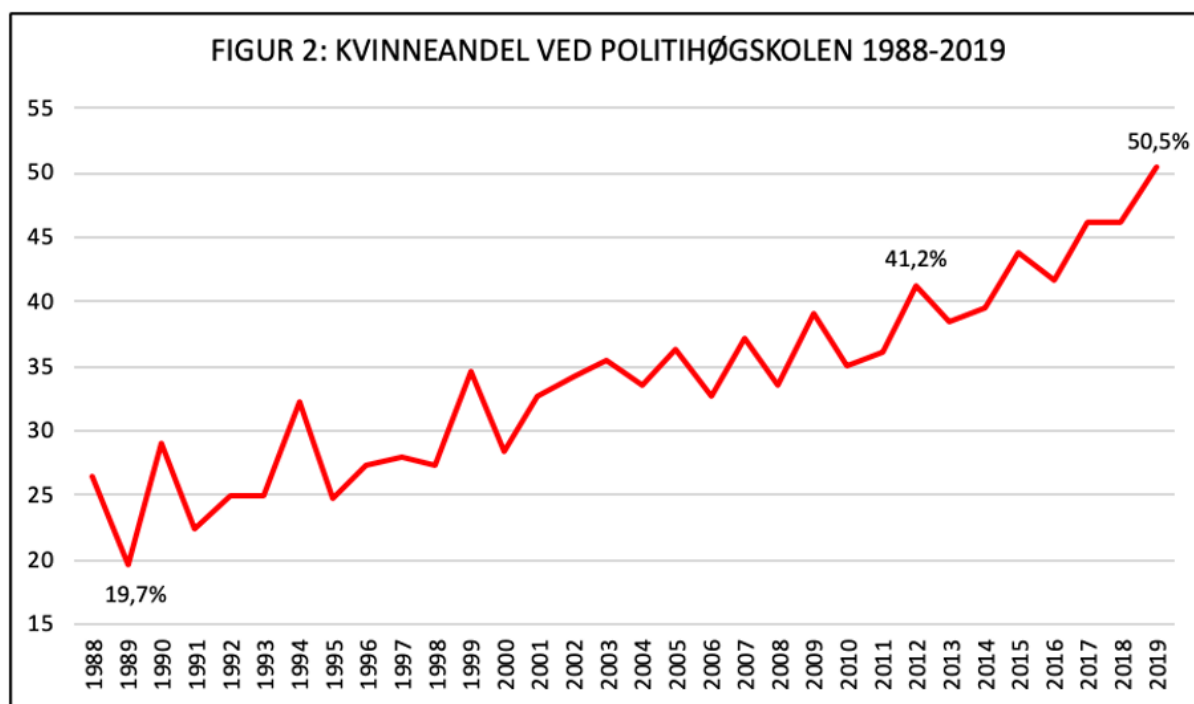
På 1950- og 1960-tallet var politiets arbeidsmetode basert på bruk av fysisk styrke, makt og kontroll, som i Wathnes artikkel blir beskrevet som «den røffe metoden» å arbeide på. Selv om dette var normen på denne tiden foretrakk de kvinnelige betjentene det til kalte for «den myke metoden» å arbeide på, som vektlegger kommunikasjon over bruk av fysisk makt. Da nærpolitimodellen vokste frem på slutten av 1970-tallet førte den med seg en endring i metode å arbeide på, hvor dialog ble verdsatt over muskelbruk, og hvor politirollen dreide seg i en mer humanistisk retning. (Wathne, 2016, s. 4).

I forbindelse med den sterke likestillingspolitikken på 1970- og 1980-tallet ble det i 1981 presentert ti grunnprinsipper. Grunnprinsippene skulle være uttrykk for hvilke kjennetegn og verdier politiet skulle ivareta og hvilke metoder som dannet god oppdragsløsning. (Justis- og beredskapsdepartementet, 2005, s. 9) Et av prinsippene gikk ut på at politiet skulle ha en bred rekruttering, med tanke på både den sosiale, geografiske og kjønnsmessige fordelingen. Det ble altså gitt føringer fra politisk hold om at politiet nå måtte øke kvinneandelen betraktelig (NOU 1981:35, s. 80).

Det ble videre bestemt at utvalget skulle behandle temaet «kvinner i politiet» i utredningens del II. Der kom det frem i NOU 1987:27 (s. 81) at «i dag er den offisielle likestillingspolitikken intensjoner om å gi kvinner og menn like arbeids- og opplæringsvilkår i ferd med å realiseres også innen politietaten». Før dette ble kvinner i hovedsak kun rekruttert til særlige oppgaver som man mente kvinner egnet seg best til (NOU 1987:27, s. 81) Dette også etter at utdanningen ble formelt likestilt i 1972 (Wathne, 1996, s.46).

Frem til 2003 var det høydekrav for å komme inn på Politihøgskolen. Kvinner måtte være minimum 165 cm høye og menn 175 cm (Lagestad, 2010, s. 8) Hvorvidt avskaffelsen av høydekravet hadde en påvirkning på økningen av andelen kvinner drøftes i kapittel 4.

Politihøgskolens opptaksrapport fra 2019 viser at kvinneandelen ved politiutdanningen har økt fra knappe 19,7 prosent i 1989 til 50,5 prosent i 2019 (Se figur 2). Som det også kommer frem av rapporten hadde Politihøgskolen tidligere et mål om en kvinneandel på minimum 40 prosent og det ble i den forbindelse drevet målrettet rekruttering av kvinner. Målet ble oppnådd for første gang i 2012 med en kvinneandel 41,2 prosent. I dag mener Politihøgskolen (2019a, s.21) at kvinner er “selvrekrutterende” og at det derfor ikke lenger er behov for en målrettet rekruttering.

Figur 2: «Kvinneandel - nye studenter ved politiutdanningen 1988-2019» (Tabell hentet fra Politihøgskolen 2019a, s. 21 & tall hentet fra Politihøgskolen 2019b).

I 1992 ble utdanningen utvidet fra en toårig fagskole til en treårig høgskoleutdanning, og siden 2004 har utdanningen vært akkreditert med bachelorgrad (Hove, 2012, s. 07). Som det var i 1987 er det i dag fremdeles ulike krav satt til de kvinnelige og mannlige søkerne ved de fysiske opptaksprøvene (NOU 1987:27, s. 81). Likevel er det en enighet om at kjønnene i dag

måles på det som er ment å være sammenlignbare forutsetninger, tatt de genetiske forskjellene i betraktning. (Politihøgskolen, 2020).

Politiutdanningen fornyes og utvikles i stor grad på bakgrunn av samfunnsendringer og politiske føringer. Per dags dato ligger fokuset på å utdanne generalister som besitter grunnleggende ferdigheter og kunnskaper innenfor politiets hovedområder (Politihøgskolen, 2014, s.02). Hva som vil skje med utdanningen i fremtiden er uvisst, men at den fortsatt vil være dynamisk og under vurdering er det liten tvil om. Faget «digitalt politiarbeid» ble eksempelvis ikke introdusert for studentene ved Politihøgskolen før i 2014 (Politihøgskolen, 2014, s.04). Det er ingen overraskelse at politiutdanningen med årene har blitt mer teoretisk, men om den dermed har blitt mer tilpasset kvinner er et spørsmål som vi skal komme tilbake til i kapittel 4.

Nordberg (2018, s. 374) påpeker at selv om det med tiden har kommet langt flere kvinner inn i politiet, og yrket ikke lenger er like mannsdominert, er etaten fortsatt svært kjønnssegregert internt. Med kjønnssegregering menes det at kvinner og menn i stor grad arbeider i ulike yrker eller sektorer (NOU 2008:6, s. 39). Etterforskningsavsnittene er i hovedsak bemannet av kvinner og patruljeavsnittene av menn (Nordberg, 2018, s. 374-375). Erfaring med patruljetjeneste har vist seg å være viktig for fremtidige ledermuligheter, og patruljetjeneste anses i større grad som “ekte politiarbeid” og har dermed også høyere status internt, enn arbeid med etterforskning (Nordberg, 2018, s. 377-379). Nordberg (2018, s. 377-378) argumenterer for at mangelen på kjønnsbalanse ved patruljeavsnittene ikke hovedsakelig skyldes kjønnede egenskaper som mangel på fysisk styrke hos kvinnene eller politiets machokultur, men heller arbeidets ubekvemme arbeidstid, forventningene til overtidsarbeid og utfordringer med å kombinere en slik turnus med rollen som mor.

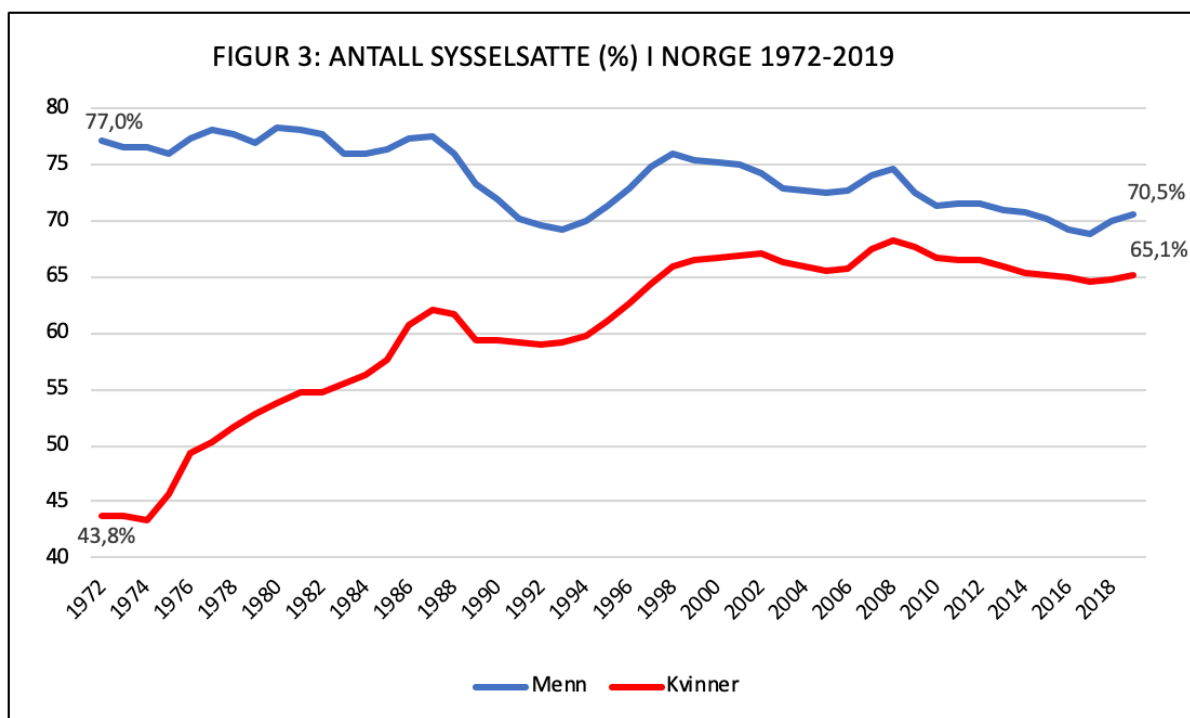
Politimester i Øst politidistrikt, Ida Øystese, skriver i en artikkel i Politiforum (2020) at hun er bekymret over mangelen på kvinner i operativ tjeneste. I Øst politidistrikt er kun 17,3 prosent av de ansatte ved patruljeavsnittene kvinner. Øystese mener distriktet ikke får utnyttet potensialet det ligger i å ha en god balanse av begge kjønn, og peker på kvinner og menns komplementære egenskaper som nødvendig for en optimal tjenesteutførelse. En patruljestyrke fylt utelukkende av ett kjønn vil ifølge Øystese (2020) miste viktige perspektiver, kunnskaper og erfaringer i oppdragsløsningen. Hun peker på problematikken rundt arbeid på operativ tjeneste i kombinasjon med graviditet og foreldrepermisjon og mener etaten må bli bedre til å

tilrettelegge for ansattes behov i ulike livsfaser, for å unngå å miste kvinnene. Andelen kvinnelige ledere i samme distrikt er på 26 prosent. Øystese (2020) påpeker at operativ tjeneste er viktig for å kvalifisere seg til lederjobbene, og at når ledere skal ansettes blir kvinner diskvalifisert på bakgrunn av mangel på relevant erfaring fra operativ tjeneste.

3.2 Utviklingen i samfunnet

På 1960-tallet var det ikke bare i politiet at kvinneandelen var lav. Med unntak for noen få kvinnedominerte yrker, var kvinner generelt sjeldent å se i det norske arbeidslivet på denne tiden (Se figur 3). Som et resultat av en ung befolkning og en babyboom i etterkrigstiden, var det flere husmødre enn noensinne blant norske kvinner. Historikeren Gro Hagemann (2020) forklarer at begrepet «Husmor» ble brukt som «simpelthen definisjonen på en gift kvinne i perioden 1945-1970». Ved inngangen til 1970-tallet var under halvparten av kvinnene i Norge over 15 år yrkesaktive (Benum, 2019), og kun hver fjerde gifte kvinne (Skaarer, 2019). I sammenligning var nesten åtte av ti menn på samme tid yrkesaktive (Benum, 2019).

Samskatten som ble opprettet på 1920-tallet hadde som formål å verne den klassiske kjernefamilien, og gjorde det mer lønnsomt for de fleste familier å beholde kvinnen hjemme. Det var ikke før i 1969 at det ble mulig for ektefeller å bli lignet hver for seg. (Lønnå, 2018)

Figur 3. «03781: Sysselsatte (AKU), etter kjønn og år. 15-74 år, Sysselsatte (prosent).», 2020, av Statistisk sentralbyrå. (<https://www.ssb.no/statbank/table/03781/chartViewLine/>)

Mye har skjedd siden da. I 1971 ble det slutt på delt undervisning, og gutter og jenter skulle nå følge den samme undervisningsplanen, gå i samme klasser og ha like utdanningsrettigheter (Lønnå, 2018). Kvinnesakens forkjempere på 1970-tallet kjempet for blant annet barnehager, like arbeidsvilkår og lønn, samt politisk innflytelse for kvinner. Flere organisasjoner, som blant annet Kvinnefronten som ble dannet i 1972, kjempet mot kvinneundertrykking og for kvinners rett til arbeid (Lønnå, 2017).

Som en videreføring av at kjønnsdiskriminering ble satt på agendaen vedtok Stortinget i 1978 Ligestillingsloven. Dette ble en viktig faktor for kvinnenes økte deltakelse i arbeidslivet, da det nå ble forbudt å lyse ut stillinger reservert kun ett av kjønnene. (Lønnå, 2018)

Kort tid etter, i 1979, ble FNs kvinnekonvensjon vedtatt. Norge ratifiserte konvensjonen i 1981 og forpliktet seg dermed til å «beskytte kvinner mot diskriminering, og sikre sivile, sosiale, økonomiske og politiske rettigheter» for kvinner, på samme måte som menn (FN-sambandet, 2019). På samme tidspunkt fikk Norge sin første kvinnelige statsminister, Gro Harlem Brundtland (Bonde, 2020).

Som en videre følge av de sterke feministiske kreftene og de politiske endringene, ble det nå enklere for kvinner å kombinere familie- og yrkesliv, og andelen kvinner, både i arbeidslivet og blant studentene, økte kraftig på 1970- og 1980-tallet. (Lønnå, 2018) Kvinneandelen blant studentene gikk fra å være knappe 22 prosent i 1962 til å være over 50 prosent i 1980. Og siden da har kvinnene opprettholdt flertall. (Benum, 2019) Holdningene til kvinners rettigheter og likestilling i det norske samfunnet ble stadig mer positive (Lønnå, 2018).

Et annet utfall av likestillingspolitikken var innføringen av fedrekvoten i 1993, som sikret fedre 4 uker av foreldrepermisjonen. Fedrekvoten har med årene stadig blitt utvidet, og er i dag på 15 uker. Dette tilsvarer en tilnærmet lik fordeling av foreldrepermisjonen mellom mor og far (Solhøy, Mæland & Godal, 2019). På tidlig 2000-tallet ble barnehagetilbudet for ett- og toåringer også utvidet. Innføringen av fedrekvoten og utvidelsen av barnehagetilbudet er begge faktorer som har vært med på å øke kvinners yrkesdeltakelse, bidratt til at kvinner raskere kommer seg ut i jobb etter fødsel og ført til mer likestilling i hjemmet (NHO, 2018, s. 116).

Da store andeler med kvinner beveget seg inn på arbeidsmarkedet på 1970- og 1980-tallet var det i hovedsak innenfor helse-, pleie- og omsorgsykker og mange arbeidet deltid for å ha mulighet til å kombinere arbeid og familie (Abrahamsen, 2009, s. 313). En stor del av arbeidsplassene var nyetablerte yrker som tidligere var ulønnet og utført av den hjemmeværende kvinnen. Da kvinneandelen i yrkeslivet og blant studenter ved høyere utdanning stadig fortsatte å øke utover 1980- og 1990-tallet forventet mange at arbeidsmarkedet med tiden ville bli mindre kjønnssegregert (Jensberg, Mandal og Solheim, 2012, s. 17). I dag er Norge i verdenstoppen når det gjelder andelen sysselsatte kvinner, men samtidig er det norske arbeidsmarkedet fortsatt blant de mest kjønnssegregerte i verden (NOU 2008:6, s. 39). Som nevnt er politiet intet unntak her. Selv om det nærmer seg kjønnsbalanse i politiet, er den interne kjønnssegregeringen fortsatt sterk (Nordberg, 2018, s. 374-377).

4.0 DRØFTING

Vår problemstilling er som nevnt «Hvordan og hvorfor har andelen kvinner i politiet økt siden 1960?» Vi lurer på hva som kjennetegnet økningen, og hva som kan forklare den.

Problemstillingen har vi delt inn i to underproblemstillinger for enklere å kunne se årsaker fra flere perspektiver. Først ønsker vi å drøfte hvordan ulike endringer i samfunnet opp gjennom årene, derav likestillingspolitikken spesielt kan ha bidratt til økningen av antall kvinner i politiet. Når vi skal drøfte dette mener vi det er viktig å også se på hva som kan ha ført til økningen av kvinner i arbeidslivet generelt, da vi tror dette må ha en sammenheng med økningen i politiet. Temaer som kjønnsroller og sosialisering mener vi også er aktuelle faktorer å drøfte.

Videre vil vi se på hvordan utviklingen av politiet som yrke har bidratt til å forklare at stadig flere kvinner søker seg til politiet. Her ønsker vi å drøfte betydningen av ulike endringer i utdannelsen og yrket som mulige årsaker, samt hvordan betydningen av fysisk styrke påvirker andelen kvinner i politiet. Dette ønsker vi å gjøre gjennom å drøfte mulige forklaringer basert på teorier i tidligere forskning.

4.1 Et politisk skifte

Som vi tok for oss i forrige kapittel har mye forandret seg i det norske samfunn de siste 60 årene. Endringer i likestillings- og familiepolitikken har ført til at kvinner på en helt annen måte nå enn tidligere kan være en fullverdig aktør på arbeidsmarkedet. Endringer som utvidede barnehagetilbud og innføring av fedrekvoten har omfordelt og i større grad likestilt omsorgsarbeidet internt i norske hjem, som har vært med på å gjøre det enklere for kvinner å kombinere familie og arbeid (NHO, 2018, s. 115).

Det kan videre drøftes hvorvidt denne endringen har vært med på å påvirke andelen kvinner i politiet. Som nevnt presenterte Abrahamsen (2009, s. 313) i sin artikkel at en mulig teori var at kvinners yrkesvalg avhengte av arbeidslivet og samfunnets muligheter og begrensninger. Mange av begrensningene som på 1960- og 1970-tallet gjorde det utfordrende for kvinner å arbeide i politiet, er ikke lenger tilstede. Dette var utfordringer både rettet mot å kombinere arbeid og familie, samt utfordringer med holdninger til kvinner som politi (NOU 1987:27, s. 81) og mangelen på likestilling i arbeidslivet generelt (Lønnå, 2018).

Kampen for en kvinnefrigjørelse fra det mannsdominerte samfunnet vokste frem som en del av likestillingsbevegelsen på 1970-tallet. Holdninger rundt likestilling og kvinners individuelle rettigheter ble med årene stadig mer positive (Lønnå, 2018). Det kan vurderes hva slags påvirkning en slik prosess hadde for unge kvinners yrkesvalg. Vi fikk nå jenter som vokste opp i et samfunn der det ble forlangt like rettigheter uavhengig av kjønn og i en tid hvor kvinner ikke bare tok seg inn i yrkeslivet og på universitetene, men også for fullt tok seg inn i politikken. Likestillingens døtre vokste opp ambisiøse og handlingskraftige (Jon, 2020), og vi mener dette med stor sannsynlighet har en sammenheng med økningen av kvinner også i politiet.

En slik utvikling påvirket ikke bare arbeidslivet, men hadde også en stor effekt på skolesystemet. Fra 1971 ble det bestemt at jenter og gutter skulle gå i samme klasser og få det samme undervisningstilbudet. (Lønnå, 2018). En kan drøfte hvorvidt en slik lovfestet endring var med på å påvirke sosialiseringen som foregikk på norske skoler. Dersom du vokser opp i et samfunn hvor jenter og gutter går i ulike klasser, får ulik undervisning og lærer ulike ferdigheter er det heller ikke overraskende å tenke seg at de også jobber i ulike yrker og har ulike roller i samfunnet. Endringene i skolesystemet kan ha hatt en stor påvirkning på barn og unges definisjoner på kjønnsrollene ved at de nå indirekte blir formidlet at gutter og jenter har like muligheter, rettigheter og evner. “Likere utdannings- og karrieremuligheter vil isolert bidra til at forskjellene mellom menn og kvinner i arbeidsmarkedet minsker” (NHO, 2018, s. 112). En kan da argumentere for at samfunnets holdninger til kvinner i yrker som tidligere var forbeholdt menn, slik som politiet, nå har blitt langt lysere.

Som nevnt i forrige kapittel kommer det frem i politirolleutvalgets delutredning at likestillingspolitikkenes arbeid for like arbeids- og opplæringsvilkår for begge kjønn først på 1980-tallet var i ferd med å bli realisert innad i politiet. Da utredningens del II ble publisert i 1987 ble det fremhevet hvilke fordeler det var å ha et politi bestående av både kvinner og menn. Kvinnelige egenskaper ble nå løftet frem og verdsatt som nødvendige for en god oppdragsløsning. Utvalget oppfordret til å gjøre en bevisst innsats for å øke kvinneandelen og anbefalte at dette burde starte i grunnutdanningen. (NOU 1987:27, s. 81)

Holdningene til kvinner i politiet var nå blitt svært positive og en kan argumentere for at denne utviklingen i stor grad var med på å påvirke andelen kvinner i politiet. Kvinnene var

blitt viktige ressurser som ble ønsket velkommen inn i etaten. Dette skiftet var uten tvil betydningsfullt.

Det ble heller ikke lagt skjul på at kvinner tidligere opplevde å ikke bli ansatt på bakgrunn av at de var kvinner og at de ble møtt med skepsis og negative holdninger rundt hvorvidt de var skikket og i stand til å utføre politiarbeidet (NOU 1987:27, s. 80). Det har altså skjedd utrolig store endringer i kjønnsrollene og holdningene til kvinnelige politibetjenter innad i etaten mellom 1958, da kvinner kunne søke aspirantutdanning og i 1987, da denne utredningen ble publisert.

Slike sosiale og politiske endringer mener vi i stor grad kan ha vært med på å påvirke hvorvidt kvinner både ønsket å arbeide i politiet og hvorvidt de selv mente at de var egnet til det. Det er vanskelig å jobbe i en etat der du ikke er ønsket eller verdsatt, en slik holdningsendring tror vi derfor i stor grad kan ha vært med på å forklare økningen av kvinneandelen i politiet, i ettertid av utredningens utgivelse.

Som nevnt ovenfor var en av teoriene at foreldres innflytelse og påvirkning kan ha en forklaringsverdi når det er snakk om rekruttering av kvinner til politiet (Petersson, 2014, s.127). Barn velger ofte den samme type utdannelsen som eller en utdanning som er akseptert av foreldrene, altså er de viktige rollemodeller og rådgivere (NHO, 2018, s. 113). For å belyse dette kan vi forsøke å sammenligne kvinner i politiet på 1960- og 1970-tallet med utfordringene politiet i dag har med å rekruttere studenter med minoritetsbakgrunn. Som Petersson (2014, s. 127-128) forklarer kan dette henge sammen med erfaringer minoritetsbarn og deres foreldre har med politiet i hjemlandet. Noen av erfaringene det her var snakk om var at politiet i hjemlandet hadde en mye lavere status, at yrke var å betrakte som farlig og at yrke i mange land ble assosiert med korrupsjon, vold og diskriminering.

Vi kan videre forsøke å sammenligne disse erfaringene med hvilke erfaringer og holdninger foreldre til unge jenter hadde av politiet på 1960- og 1970-tallet. Foreldrenes forestilling om politiet og kvinners rolle i samfunnet hadde sannsynligvis stor betydning for hvorvidt de anså politiyrket som passende for sin datter. Det var store forskjeller på hva som var betraktet som kvinne- og mannsyrker, og politiet var på denne tiden kjent for sin bruk av fysisk makt og røffe arbeidsmetoder (Wathne, 2016, s. 4). Altså kan en argumentere for at kvinner ble holdt

tilbake fra mannsyrker, som politiet, på bakgrunn av foreldrenes holdninger til og inntrykk av yrket.

Videre kan det så vurderes hvorvidt utviklingen i samfunnet, i form av likestilling, sosialisering- og holdningsendringer har ført med seg at foreldre oppfordrer til eller i større grad aksepterer at deres døtre utdanner seg til å bli politi, og at dette har vært en faktor i økningen av andelen kvinner i politiet de siste tiårene.

4.2 Et forandret yrke

På 1960- og 1970-tallet ble politiyrket betraktet som et «tradisjonelt mannsarbeid» (Wathne 1996, s. 95). Noen av de første kvinnene som arbeidet i politiets patruljetjeneste på 1960-tallet, beskrev i intervjuer med Wathne arbeidsmetoden som den «bestemte røffe metoden» (1996, s. 95). Med dette siktet de til et politiarbeid basert på en tøff tone og fysisk maktbruk. Fokuset lå ikke på bruk av tid, empati eller tålmodighet, men dreide seg heller utelukkende om effektivitet (Wathne, 1996, s. 95).

En yrkeskultur preget av slike arbeidsmetoder kan bidra til å forklare hvorfor manglende fysisk styrke ble brukt som argument for å diskvalifisere og kritisere kvinner ved deres inntredelse i patruljetjenesten. Kvinnene oppfylte ikke «idealbildet» av hva en politibetjent skulle være, som ifølge Finstad (1998, s 191) ble beskrevet som «en passe vel trent og muskuløs mann».

Istedenfor utviklet de kvinnelige politipionerene en alternativ arbeidsmetode (Pettersson, 2014, s.124-125). «Den myke metoden» som den gjerne kalles innebærer å ta seg god tid, lytte, fokusere på god kommunikasjon og å holde seg rolig, slik at oppdraget skal kunne løses med minst mulig bruk av demonstrert maktutøvelse. Mye av bakgrunnen for at kvinner tok i bruk denne metoden var fordi biologiske forskjeller og ulike treningsmuligheter gjorde at kvinner ikke kunne bruke fysisk styrke for å oppnå den samme dominerende effekten overfor publikum, som menn (Torp, 2016)

Både de som benyttet seg av «den røffe metoden» og de som benyttet seg av «den myke metoden» hadde et felles overordnet mål om å løse konflikter og dilemmaer i politiarbeidet. I motsetning til tidligere hvor «den røffe metoden» ble mer verdsatt i yrkeskulturen og av

samfunnet ellers, på bakgrunn av samfunnets generelle holdninger til idealbildet av en politimann, er «den myke metoden» nærmere det vi i dag ser på som en ideell oppdragsløsning. Vi kan da vurdere om politiets vridning fra å i større grad anerkjenne og vektlegge «røffe» arbeidsmetoder og fysisk styrke, til å foretrekke «myke» arbeidsmetoder som vektlegger tålmodighet og kommunikasjon har påvirket kvinners oppfatning om egen egnethet, ønske om og interesse for å bli politibetjenter. (Wathne, 2016, s. 4) Dette kan da ha vært en påvirkning til økningen av andelen kvinner i politiet. På en annen side er det også viktig å stille spørsmål til hvorvidt det var skiftet av arbeidsmetoder som førte til en økning av kvinner, eller om dette skiftet heller kom som en konsekvens av en økende kvinneandel i politiet.

Petersson (2014, s. 121) beskriver i sitt kapittel, at det har vært en sammenheng mellom andelen kvinner i politiet og i hvor stor grad man har ment at fysisk styrke gjenspeiler evnen til å verne sikkerhet. Altså tyder dette på at jo viktigere fysisk styrke har ment å være for å utføre politiets arbeidsoppgaver, desto lavere har andelen kvinner vært. Da de ti grunnprinsipper ble innført i 1981 skulle politiet kjennetegnes gjennom et minimum av maktbruk. (Justis- og beredskapsdepartementet, 2005, s. 10) Dette, sammen med overgangen til benyttelsen av en “mykere” arbeidsmetode bør da med hensyn til hva Petersson skriver, ha vært med på å øke kvinneandelen i politiet.

Ser vi på økningen av andelen kvinner som skjedde utover 1990-tallet, kan vi stille spørsmål til hvorvidt den hadde en sammenheng med at skolen gikk fra å være en etatsskole til en høyskole i 1992. Førte denne endringen til at utdannelsen ble mer teoretisk og rettet «den myke metoden» nevnt ovenfor, og/eller bedre egnet kvinner på andre måter? Og var dermed endringen av utdannelsen med på å påvirke flere kvinner til å ta politiutdanning?

Det er grunn til å anta at politiskolens overgang fra etat- til høyskole i 1992 bidro til en økning av kvinner, da forskning tyder på at kvinner tiltrekkes av yrkesutdanninger på høyskolenivå i større grad enn etatsutdanninger (Hove, 2012, s. 36 & 60). Kravet til gjennomført befalsutdanning var et av opptakskravene som ble fjernet med hensyn til en bredere rekruttering, spesielt opp mot kvinner (Hove, 2012, s. 52). Endringene i opptaket og i forbindelse med implementeringen av høyskoleutdanningen kan en derfor argumentere for at bidro til økningen av kvinneandelen på 1990-tallet.

Noe annet vi også må ta i betraktning når vi undersøker hvorfor kvinneandelen ved Politihøgskolen økte på 1990-tallet, er Politihøgskolens rekrutteringsarbeid. I opptaksrapporten fra 2019 blir det beskrevet at det tidligere var behov for et «målrettet arbeid for å øke rekrutteringen av kvinner» (Politihøgskolen, a, s.21). Hva dette arbeidet gikk ut på, i hvor mange år det ble gjennomført og hvor effektivt det var har vi per dags dato ikke funnet noe informasjon om. Vi har forsøkt å ta kontakt med flere aktører involvert med Politihøgskolen og deres rekrutteringsprosess, men de har ikke kunne gitt oss noe svar på dette. Hva vi vet er at målet lenge var en kvinneandel på 40 prosent, og det kan derfor tenkes at rekrutteringen stanset når målet ble nådd i 2012 (Politihøgskolen, 2019a, s.21).

Vi mener det også er viktig å se rekrutteringsarbeidet ved Politihøgskolen i sammenheng med innføringen av politiets ti grunnprinsipper, i 1981. Her ble det presisert at politiet skal drive bred rekruttering og at kvinneandelen derfor bør stige kraftig (NOU 1981:35, s. 80). Politihøgskolen har, i tråd med likestillingspolitikk vedtatt av Stortinget om føringer om bred rekruttering for et mangfoldig politi, hatt en rekrutteringspolitikk rettet mot å øke andelen kvinner i politiet. En kan da drøfte hvorvidt den økte kvinneandelen i politiet til dels kan forklares som et resultat av en villet politikk på 1980-tallet.

En annen faktor som vi må vurdere om kan ha påvirket kvinneandelen i politiet var opphevingen av høydekravet i 2003 (Lagestad, 2010, s. 8). Denne endringen førte til at kandidater som tidligere ikke var kvalifiserte på bakgrunn av deres høyde, nå kunne søke opptak til Politihøgskolen. Men selv om denne endringen åpnet opp for at flere kvinner (og menn) kunne søke, gir ikke statistikken (se figur 2) grunn til å tro at dette førte til at flere kvinner begynte på Politihøgskolen. Vi ser intet betydelig avvik fra den normale økningen, hverken i 2003 eller de nærmeste årene etter. Dette tyder på at høydekravet ikke rammet kvinner sterkere enn menn.

En kan heller stille spørsmål til hvorfor dette høydekravet var til stede og hva slags effekt det ga? En kan tenke seg at et høydekrav vil bidra til å fremme politiet som et maskulint yrke, i den betydning at det å være «stor» er viktig. Da Politihøgskolen gikk vekk fra høydekravet kan en lure på om de også fjernet dette inntrykket, og bidro til å vekke interessen hos flere enn tidligere, ved å ytre at en ikke lenger behøver å være av en viss «størrelse» for å utføre arbeidet tilfredsstillende. Selv om statistikken ikke viser noe større avvik hos kvinner enn menn i ettertid av høydekravets bortfallelse, vet vi fra tidligere forskning at kvinner i større

grad foretrekker å arbeide på en «mykere» måte enn hva menn gjør (Wathne, 2016, s.15). En kan derfor undre om en slik symbolsk effekt kan ha påvirket kvinners interesse eller egen vurdering av egnethet til politiryket.

Etter innføring av samordnet opptak i 2009, bør kvinners karakterpoeng i forhold til menn tas i betraktning når vi undersøker økningen i andelen kvinnelige politistudenter på 2000-tallet. Politihøgskolen har de siste årene hatt svært mange søkere og med dette et stadig økende krav til høye konkurransepoeng for å komme inn. Konkurransepoeng er den poengsummen du får etter at tilleggs-poeng og alderspoeng er lagt til karaktersnittet fra videregående utdanning (samordna opptak, 2020). Fra 2012 til 2019 økte eksempelvis poenggrensen i Oslo fra 47,5 til 51,1 konkurransepoeng. (Politihøgskolen, 2019a, s.20). Som statistikk fra utdanningsdirektoratet viser, har kvinner i snitt høyere karakterpoeng enn menn når de går ut av videregående skole (2019). På den måten vil kvinner i snitt også sikre seg flere av studieplassene, dersom begge kjønn har like mange kvalifiserte søkere.

Politihøgskolens seksjon for utdanning og rekruttering informerte, over e-post, at for å bli en kvalifisert søker må du dekke alle de formelle opptakskravene til politiskolen, gjennomføre tilsendte Pc-tester og konkurrere deg til plass ved opptaksprøver basert på konkurransepoengsum. Det er kun søkere som dekker alle formelle krav som er med i konkurransen om plass til opptaksprøver (Politihøgskolen, Seksjon for opptak og rekruttering, personlig kommunikasjon, 02. april 2020).

Disse rangeres etter konkurransepoengsum, og så kallet et visst antall av de øverst rangerte inn. Opptaksprøvene består av fysiske tester og en egnethetsvurdering. Først blir det gjennomført fysiske tester. Dersom disse består kalles man inn til egnethetsvurdering. Dersom også den består er man det som kalles en "kvalifisert søker", og med i konkurransen om studie-plass. Den foregår på samme måte som konkurransen om plass til opptaksprøver. Alle kvalifiserte søkere rangeres etter konkurransepoeng, og det tilbys studie-plasser fra toppen av lista og nedover til samtlige plasser er fylt opp. (Politihøgskolen, Seksjon for opptak og rekruttering, personlig kommunikasjon, 02. april 2020)

Blant de kvalifiserte søkerne i 2019 var 48,1 prosent kvinner, men antallet kvinner tatt opp ved skolen, var på 50,5 prosent. Opptakstatistikken fra 2019 forteller oss dermed at kvinnene i snitt hadde høyere konkurransepoeng og derfor ble tildelt en majoritet av studie-plassene

(Politihøgskolen, 2019a, s.22). Altså kan det stadig økende karaktersnittet som kreves for å komme inn på Politihøgskolen være en faktor som med på å forklare hvorfor andelen kvinner i politiet øker.

Som nevnt tidligere ble det nylig publisert en artikkel i politiforum om Øst politidistrikt, hvor Politimesteren understreker problemet rundt at det er så få kvinner i jobb i operativ tjeneste. Når det kommer til kvinner i operative tjeneste kan man spør seg; Har menn og kvinner ulike karrierepreferanser eller er det kvinners valgmuligheter som begrenses? Kvinner og menn får nøyaktig samme utdanning ved Politihøgskolen, men ender likevel ofte opp ved ulike seksjoner i politiet. Kvinner ender som oftest opp ved etterforskning eller forebyggende avsnitt, og menn i patrulje tjeneste. Hvorfor er det slik? (Øystese, 2020).

På bakgrunn av at operativ tjeneste er døgnbemannet for å takle de kriser som til enhver tid kan oppstå, er det forventet at de ansatte jobber turnus og en god del overtid. Den ubekvemme arbeidstiden har vist seg å være en av hovedårsakene til at kvinner slutter ved avsnittet, når de får barn. I motsetning til etterforskningsavsnitt hvor arbeidstiden som regel er på dagtid i hverdagene, er det vanskelig å kombinere fleksibiliteten som forventes ved patruljetjenesten med familielivet hjemme (Nordberg, 2018, s. 377-379). På bakgrunn av kvinners tilpasning til familie er og blir dette en utfordring når det kommer til kjønnsbalanse i patruljetjenesten. Dermed blir tilretteleggelse en viktig faktor for å øke kvinneandelen i operative tjeneste. Dersom kvinners karrierevalg blir styrt av begrensede karrieremuligheter som en konsekvens av barn og familieliv, må forandringer og tilpasninger i patruljetjenesten til for at endringer skal kunne skje (Øystese, 2020).

Det har vist seg å være en viktig sammenheng mellom likestilling i arbeidslivet og likestilling i hjemmet. Norge er å betrakte som et av verdens mest likestilte land, men kvinner tar fortsatt for seg hoveddelen av omsorgen overfor barna og arbeidet i hjemmet. Dette kan medføre noen yrkesrettede utfordringer som kan være med på å begrense mulighetene for heltidsarbeid for mange kvinner (NHO, 2018, s.114). Hvorfor er det likevel så vanskelig for politiet å tilrettelegge turnusarbeid, sammenlignet med andre yrker?

Dersom vi sammenligner med kvinnelige sykepleiere i turnusarbeid, er redusert arbeidstid en sentral løsning for å kombinere arbeid og familieliv. Hele 45 prosent av sykepleiere jobber deltid (Nordberg, 2018, s. 377-379).

En slik andel er heller ikke uvanlig blant sysselsatte kvinner generelt, der hele 36,4 prosent jobbet deltid i 2019 (Statistisk sentralbyrå, u.å.). I politiet jobbet derimot kun 1,2 prosent redusert. Mye kan tyde på at politiet i mindre grad åpner for eller har mulighet til å tilpasse for redusert arbeid og at dette eventuelt kan være en stopper for kvinners muligheter innen operativt politiarbeid (Nordberg, 2018, s.377-379). En kan dermed tenke seg at det hadde vært flere kvinner i operativ tjeneste, om de ut ifra livssituasjonen fikk muligheten for tilrettelagt arbeid.

Som politimesteren i Øst politidistrikt skriver bringer kvinner viktige perspektiv, kunnskap og erfaring inn i sitt politiarbeid. Kvinner og menn tilfører ulike egenskaper og oppdragsløsninger som komplimenterer hverandres arbeid. Dersom politiorganisasjonen ønsker at flere kvinner skal kvalifisere seg til lederposisjoner i fremtiden, er de nødt til å være villige til å tilrettelegge og sørge for nødvendig fleksibilitet, også ved patruljetjenesten (Øystese, 2020).

5.0 AVSLUTNING

Som vi så for oss da vi startet med dette arbeidet var ikke svaret på hvorfor eller hvordan økningen av kvinner i politiet hadde forekommet, så enkelt som å peke på én enkelt faktor. Vi har gjennom arbeidet kommet frem til at en slik dreining har skjedd gjennom et mangfold av endringer og utviklinger, både internt i politiet og i samfunnets syn på og holdninger til hvem politiet bør være og hva de bør representere.

Gjennom denne oppgaven har vi forsøkt å belyse noen av faktorene vi mener kan ha hatt en påvirkning på økningen av andelen kvinner i politiet. Noen av de samfunnsmessige påvirkningene vi har sett på er foreldres innflytelse, kombinerings av jobb og omsorgsansvar, kvinnebevegelsens innvirkning på sosialisering og holdningsendringer, samt likestillingspolitikkenes endringer i yrkesmuligheter. Som en konsekvens av dette er oppfatningene av hva kvinner er, kan være og er i stand til å gjøre helt andre enn de var noen tiår tilbake (Jon, 2020). Utviklinger internt i politiet som vi mener kan ha hatt en påvirkning er blant annet likestillingen og akademisering av politiutdannelsen opp gjennom årene, samt innføringen av de ti grunnprinsippene med et krav til en bredere rekruttering.

Vi kan ikke konkludere med hvilke faktorer som har hatt den største effekten på økningen, men gjennom å se på hvordan samfunnet og kvinners plass i politiet har utviklet seg de siste 60 årene kan vi peke på hvordan de ulike faktorer med stor sannsynlighet har spilt en rolle for kvinners yrkesvalg.

Som nevnt har det skjedd store endringer som har ført til at det i dag for første gang er flere kvinner enn menn som begynner på Politihøgskolen. Hvordan den fremtidige politiutdanningen blir og hvem de fremtidige politibetjentene vil være, vet vi ikke, men vi gleder oss til å følge endringene videre, og vi er spente på å se om økningen av kvinner fortsetter fremover.

Samtidig er det viktig å ikke glemme at selv om politiet nå rekrutterer bredt, og mange kvinner utdanner seg og begynner å arbeide i politiet, er det fortsatt i dag store utfordringer med å få likestilt etaten internt.

6.0 LITTERATURLISTE

Abrahamsen, B. (2009). Forskjeller i kvinners arbeidstid - et spørsmål om preferanser? *Sosiologisk tidsskrift*, 17(04), 311-332. Hentet fra <https://www.idunn.no/file/pdf/37007946/art04.pdf>

Andersen, L., Lilleaas, U-B., & Ellingsen, D. (2017). Hvordan endre en mannsbastion? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2017(01), s. 55-72. https://www.idunn.no/tfk/2017/01/hvordan_endre_en_mannsbastion

Bakkane, H. H (1970, August). Notat: Fritak for å delta i Utrykningskurset og gymnastikkundervisningen for de kvinnelige elever som gjennomgår grunnkurset. Riksarkivet, Politihøgskolens arkiv RA/S-4408/D.

Benum, E. (2019, 2. desember) Kvinnerevolusjonen i utdanning og arbeid. *Norgeshistorie*. Hentet fra <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1930-kvinnerevolusjon-i-utdanning-og-arbeid.html>

Bonde, A. (2020, 25. februar). Gro Harlem Brundtland. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Gro_Harlem_Brundtland

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6.utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.

Finstad, L. (1998). En av Gutta? Om kjønn i politiet. I: A. Kongstad B., Kyvsgaard & A. Storgaard (eds.). *Kvinder på randen* (s.180-198). Aarhus universitetsforlag.

FN-sambandet. (2019, 17. juni). Kvinnekonvensjonen. Hentet fra <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/Kvinnekonvensjonen>

Hagemann, G. (2020, 13. mars). «Husmorparadiset». *Norgeshistorie*. Hentet fra <https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/1804-husmorparadiset.html>

Hove, K. (2012). *Politiutdanning i Norge - fra konstabelkurs til bachelorutdanning*. Hentet fra https://phs.brage.unit.no/phs-xmloi/bitstream/handle/11250/175009/politiutdanning_i_Norge.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Jensberg, H., Mandal, R. & Solheim, E. (2012). *Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet 1990-2010 Kontinuitet eller endring?* (SINTEF A21906) Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/skjeieutvalget/september_2012/kjonnodelte_arbeidsmarkedet.pdf

Jon, N. (2020, 1. mars). Politikultur og kjønn anno 2020. *Politiforum*. Hentet fra <https://www.politiforum.no/artikler/politikultur-og-kjonn-anno-2020/486340>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2005). *Politiets rolle og oppgaver*. (Meld. St. nr. 42 (2004-2005)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-42-2004-2005-/id199239/>

Lagestad, P. (2010). «Fysisk styrke eller bare prat»: *Om kjønn, fysisk trening og ordenstjeneste i politiet* (Doktoravhandling). Norges idrettshøgskole, Oslo.

Larsson, P., Gundhus, H. O. I. & Granér, R. (2014) Politivitenskap – en introduksjon. I P. Larsson, H. O. I. Gundhus & R. Granér (red.), *Innføring i Politivitenskap* (1. utgave, 3.opplag, s. 15-20). Oslo: Cappelen Damm AS.

Lønnå, E. (2017, 9. mai). Kvinnefronten. *Store Norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Kvinnefronten>

Lønnå, E. (2018, 25. mai). Kvinners rettigheter i Norge fra 1945 til 1990-årene. *Store Norske Leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Kvinnens_rettigheter_i_Norge_fra_1945_til_1990-arene

Nordberg, T. (2018). Intern kjønnssegregering i politiet – lederes oppfatninger om ansattes kjønnete kompetanse og tidsbruk. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 59(4), 373-392. Hentet fra

https://www.idunn.no/file/pdf/67090520/intern_kjoennssegregering_i_politiet_lederes_oppfatninger_.pdf

NOU 1981: 35. (1981). *Politiets rolle i samfunnet: delutredning I*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060200035?page=81

NOU 1987: 27. (1987). *Politiets rolle og oppgaver i samfunnet: delutredning II*. Hentet fra <https://www.nb.no/statsmaktene/nb/d545bea5c5f0a5f7df92832cbd06df89?index=8#0>

NOU 2008: 6. (2008). *Kjønn og lønn. Fakta, analyser og virkemidler for likelønn*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/39b49bdffe6f44faa80f6c3f26de2b8a/no/pdfs/nou200820080006000dddpdfs.pdf>

Næringslivets Hovedorganisasjon. (2018) Likestilling. *Verden og oss: Næringslivets perspektivmelding 2018* (3.utgave, s.106-121). Hentet fra https://www.nho.no/siteassets/publikasjoner/naringslivets-perspektivmelding/pdf-er-sept18/nho_perspektivmeldingen_4_likestilling.pdf

Olsvik, E. H. (2013) *Vitenskapsteori for politiet: Tenkemåter i kunnskapsstyrt politiarbeid*. (1.utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.

Petersson, O. (2014). Hvem er politiet? I P. Larsson, H. O. I Gundhus & R. Granér (red.), *Innføring i politivitenskap* (1. utgave, 3.opplag, s. 110-132). Oslo: Cappelen Damm AS.

Politiets høgskolen. (2014). *Rammeplan for Bachelor - politiutdanning*. Hentet fra <https://www.politihogskolen.no/globalassets/for-studenter/regelverk-og-innholdet-i-bachelor/rammeplan-og-programplaner/rammeplan-bachelor-politiutdaning-2014-2018-politihogskolen.pdf>

Politiets høgskolen. (2019a). *Opptaksrapport 2019*.

Politiets høgskolen. (2019b). *Opptakstall for Bachelor - politiutdanning*. Hentet fra <https://www.politihogskolen.no/om-oss/fakta-tall/opptakstall-bachelor-politiutdanning/>

Politihøgskolen. (2020). Fysisk tester. Hentet fra <https://www.politihogskolen.no/bachelor-politiutdanning/opptakskrav/fysiske-tester/>

Samordna opptak. (u. å.). Universitet og høyskole - Poengberegning. Hentet 10. april 2020 fra <https://www.samordnaopptak.no/info/opptak/opptak-uhg/poengberegning/index.html>

Solhøy, S. H., Mæland, J. G. & Godal, A. M. (2019, 27.mai). fedrekvote. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/fedrekvote>

Statistisk sentralbyrå. (u. å.). Fakta om likestilling. Hentet 10. april 2020 fra <https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/likestilling>

Statistisk sentralbyrå. (2020, 23. januar). 03781: Sysselsatte (AKU), etter kjønn og år. 15-74 år, Sysselsatte (prosent) (tabell). Hentet fra <https://www.ssb.no/statbank/table/03781/chartViewLine/>

Skaarer, A. C. (2019) Gifte kvinners rett til arbeid. *Kvinnehistorie*. Hentet fra <https://www.kvinnehistorie.no/artikkel/t-2680>

Thurén, T. (2009). Forforståelse. I T. Thurén, *Vitenskapsteori for nybegynnere*. s. 66-70. Oslo: Gyldendal akademisk.

Torp, I. (2016, April 10). Slik hadde de første politikvinnene det. *Forskning.no*. Hentet fra: <https://forskning.no/kjonn-og-samfunn/slik-hadde-de-forste-politikvinnene-det/427489?fbclid=IwAR0jIwP5fPWfoZANUgcGtNGHhaa2y0YfE1R0tDjk4uHjPFD7f7FKOw9GtnE>

Tronstad. R. (2017, 07. juni) Norges første politikvinne. Arkivverket. Hentet fra <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/nyere-historie-1814-/norges-forste-politikvinne>

Utdanningsdirektoratet. (2019). Karakterstatistikk for videregående skole (tabell). Hentet fra <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/karakterer-vgs/>

Wathne, C. T. (1996). “Vi skjønnte etter hvert at vi var kvinner”: Kvinners likestilte inntreden i politiet (Hovedoppgave). universitetet i Oslo, Oslo.

Wathne, C. T. (2016). Kvinners plass i politiet i lys av arbeidsmetoder. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2016(01), s. 3-23.

https://www.idunn.no/tfk/2016/01/kvinnens_plass_i_politiet_i_lys_av_arbeidsmetoder

Øystese, I. M. (2020, 8. mars). Hvorfor har vi så få kvinner i politibilene? *Politiforum.no*.

Hentet fra https://www.politiforum.no/artikler/hvorfor-har-vi-sa-fa-kvinner-i-politibilene/486850?fbclid=IwAR1levm5IVsDfeq6CG4yxf5FcXLflQYwJZ_ZNDxP6KU2UFcyac4P92FbbM8

Kvinneres rolle i politiet gjennom 60 år

Vitenskapelig essay

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2019

Hanne Wedul

Innholdsfortegnelse

Historien	3
Kritisk refleksjon	4
Teoretisk refleksjon	5
Fysisk styrke	5
Tillit	9
Kvinnelig og mannlig kompetanse	10
Avslutning	14
Skriveprosessen	14
En ny forståelse	15
Litteraturliste	17
Selvvalgt litteratur	18

Historien

Jeg er på dagvakt, og kjører patrulje sammen med min veileder, «Petter». Det har vært en rolig vakt, så vi sitter inne på politistasjonen og spiser lunsj. Vi blir kalt opp på samband av operasjonssentralen, de ber oss kjøre til togstasjonen i byen. NSB har ringt inn og forteller at det ligger en ung jente i grøfta ved togsquinnene, noen hundre meter fra togstasjonen.

Beskrivelsen vi får av jenta gjør at Petter er ganske sikker på hvem denne jenta er, han forklarer at hun er godt kjent for politiet. Jenta har psykiske problemer og de har hatt flere oppdrag med henne, der hun ofte har vært suicidal. Vi kjører til stedet, og går ut av bilen. En kollega av veilederen min, «Truls», kjører også til stedet i en annen bil.

NSB har stanset all togtrafikken, så vi tar oss bortover langs squinnene til stedet jenta skal befinne seg. På tur bort til jenta forklarer Petter at hun har en tendens til å være aggressiv, og at hun ofte har med seg barberblad. Petter og Truls ber meg derfor om å holde meg i bakgrunnen til de har fått kontroll på jenta, og sjekket om hun har noe på seg som hun kan skade oss eller seg selv med. Etter å ha fått kontroll på henne, forsøker Petter å spørre henne hvorfor hun ligger på togsquinnene. Jenta svarer ikke, så Petter ser bort på meg og sier: *«Kan ikke du prøve å snakke med henne da, du er helt sikker flink på sånt, det er ikke jeg.»*

Jeg setter meg ned ved jenta, og prøver å overtale henne til å bli med oss. Hun svarer fortsatt ikke, og gir ingen tegn til at hun vil være med. Etter flere minutter og mange forsøk på overtalelse, bestemmer Petter og Truls seg for at det er nok. Det er flere tog som venter på å passere, og vi må sørge for at togtrafikken kan gå som normalt igjen. De ber meg om å trekke litt unna, før de tar tak i hver sin arm på jenta, og bærer henne med seg bort til politibilen. Hun yter først motstand, men gir til slutt opp, og roer seg ned. Jeg går bak og bærer tingene hennes.

Jenta plasseres bak i cella på Maja, og skal kjøres opp til legevakten for å snakke med en lege. Petter ber meg om å sette meg bak i cella sammen med jenta, slik at jeg kan snakke med henne på turen. Før jeg setter meg inn spør Truls om jeg er komfortabel med å sitte alene med henne. Når jeg svarer ja, forsikrer han meg om at hun ikke er farlig nå, og at hun ikke kommer til å skade meg.

Jenta blir klarert av legen, og Petter og jeg kjører henne hjem, før vi drar tilbake til stasjonen for å spise ferdig lunsjen. Inne på stasjonen sitter Truls, han sier: *«Beklager at du ikke fikk*

være med på baskinga, men det var nok best at jeg og Petter tok den. Du var veldig flink til å snakke med henne da, det skal du ha!»

Kritisk refleksjon

Historien inneholder flere momenter, men mitt hovedfokus etter oppdraget har vært hvilken rolle jeg hadde i forhold til min veileder og hans kollega. Hvorfor fikk jeg i oppgave å snakke med jenta, og hvorfor tok de på seg oppgaven med å få kontroll på henne og føre henne bort til bilen? Hvorfor mente Truls at det var best at han og Petter tok seg av baskingen?

Dette er spørsmål som står sentralt i essayet, knyttet til min problemstilling:

Hvordan har kvinners rolle i operativt politiarbeid utviklet seg fra 1958 og frem til i dag?

På mitt vaktlag var jeg den eneste kvinnen, alle kollegaene jeg praktiserte sammen med var menn. Det var ofte vi fikk oppdrag lignende det jeg har beskrevet, det man kaller psykiatrioppdrag. En fellesnevner i disse oppdragene var at de krevde tålmodighet og god kommunikasjon. Jeg fikk ofte ansvaret for disse oppdragene. I starten av praksisåret tenkte jeg at det var på grunn av at det var jeg som var studenten, og den som trengte trening i dette. Etter hvert ble jeg oppmerksom på at det kanskje ikke var den eneste grunnen. Flere av de mannlige kollegaene sa ofte «*Det er best du tar det*», «*Du er sikkert flinkere på sånn snakk enn det jeg er*». Jeg har i etterkant av min praksisperiode reflektert en del over hvorfor jeg fikk disse oppgavene. Er det slik at kvinner i politiet ofte får i oppgave å ta seg av kommunikasjonen i oppdrag?

Som student var jeg alltid den med minst erfaring på patruljen. Tross lite erfaring, følte jeg relativt fort at jeg mestret det å snakke med de vi møtte. Jeg likte det, og satt alltid igjen med en god følelse når oppdragene ble løst med et smil. I oppdrag med høyere trusselnivå, slik som oppdrag med slåssing, opplevde jeg heller det motsatte. Jeg fikk beskjed om å holde meg litt i bakgrunnen. Det følte på en måte som om de ikke turte å slippe meg til i disse oppdragene, de ville ta støyten hvis noe skulle skje og ikke utsette meg for noe risikabelt. Ville de ha beskyttet meg på samme måte dersom jeg var en mannlig student?

Før jeg begynte på andre år som politistudent og skulle i praksis, hadde jeg tenkt over hva slags politi jeg ville være. Jeg ønsket å være både handlekraftig og tydelig, men mest av alt hadde jeg et ønske om å behandle alle med respekt og omsorg, uavhengig av hvorfor de var i kontakt med politiet. Jeg hadde aldri noe imot å få ansvaret i oppdrag som krevde god

kommunikasjon, det var spennende å høre historiene til alle de vi møtte, og jeg likte denne måten å praktisere på. Mye av grunnen til at jeg søkte politiutdanningen var fordi jeg ønsket en variert jobb som var preget av uforutsigbarhet, det var noe med det actionfylte som trigget meg, men mest av alt var det begrunnet i et ønske om å hjelpe folk, personer i nød som kanskje ikke har noen andre. Det var rollen jeg ønsket å ha, en kommuniserende og hjelpende rolle. Det var også den rollen jeg følte jeg fikk når jeg var i praksis. Eller, jeg har prøvd å spørre meg selv om jeg fikk denne rollen, eller om det var en rolle jeg selv valgte. Finnes det en egen kvinnelig politiroлле i 2019? Hvordan kan vi forstå kvinners rolle i politiet?

Teoretisk refleksjon

Fysisk styrke

Jeg som kvinne kan ikke skryte på meg mer enn 160 cm over bakken og baderomsvekta viser ikke mer enn 50 kg. Mange kvinner er kanskje generelt lavere, lettere og svakere enn de fleste menn. Kanskje det også er noe av bakgrunnen til at jeg opplevde å ikke få like stort ansvar i oppdrag som krevde fysisk styrke? Bidrar fysisk styrke til et skille mellom mannlige og kvinnelige politibetjenter?

I 1958 kom reglene som skulle likestille kvinner og menn med hensyn til opptak, opplæring, arbeidsvilkår og ansettelse (NOU 1987:27, s. 78). Før denne tid var det et fåtall kvinner i politiet, og de hadde kun spesialoppgaver som etterforskning av sedelighetssaker, avhør av barn, transport og fremstilling av kvinner som skulle i retten (Finstad, 2005, s. 195). De første kvinnene i politiet møtte motstand, mye av kritikken kvinnene fikk gikk på det med fysisk styrke, hovedsakelig mangelen på det. Mange i etaten var skeptisk til kvinner i politiet, og mente at de ikke var skikket til å utføre alle oppgaver i politiet, særlig ordenstjeneste. De mente at kvinner måtte skånes fra de tøffeste og hardeste jobbene (Wathne, 1996, s. 80).

Selv om kvinnene formelt sett ble likestilt i 1958, var ikke dette tilfellet i praksis. Helt frem til 1972 fikk de ikke lov til å delta på det som ble kalt «utrykningskurset», et kurs som blant annet besto av utrykning, skyting, orientering og redningstjeneste (Wathne, 1996, s. 46). Gym var i tillegg frivillig for kvinnene som gikk på skolen, og de fikk ikke karakter i faget (Wathne, 1996, s. 47). En komite ved Oslo politikammer, bestående av seks menn og to kvinner, bestemte seg for å vurdere behovet for kvinnelige politibetjenter, og hvilke oppgaver de eventuelt kunne ha. Ved vurderingen ble det kun lagt vekt på oppgaver som kvinner kunne gjøre like godt som, eller bedre enn menn. De kom frem til at kvinnene passet til oppgaver som sedelighet, inkvirering og behandling av kvinnelige arrestanter og barn. De anslo at de

kun trengte 40 stykk, slik at man hadde nok til å dekke disse oppgavene døgnet rundt (NOU 1987:27, s. 80.)

Mangelen på fysisk styrke ble brukt som et eget argument for hvorfor kvinner ikke passet i politiet. Flere mente at kvinner ikke var skikket til å arbeide i politiet, spesielt ordenstjeneste. At kvinner ble sett på som uegnet for ordenstjeneste, og at en komite tok seg tid til å vurdere hvilke oppgaver de kunne utføre, tyder på at det var en egen kvinnelig politirolle på denne tiden, en rolle som kanskje ble bestemt av andre enn kvinnene selv. Ut fra det jeg har erfart kan ordenstjeneste bety at man må benytte seg av makt, enten fysisk eller verbalt. Det at kvinner ikke fikk delta på utrykningskurs og gym kan ha vært med på å underbygge det mange mente om at kvinner ikke var fysisk skikket til å arbeide i politiet. Når man ikke får lik opplæring og trening, blir mangelen på fysiske egenskaper og styrke reell, og således et godt argument. Man kan kanskje ikke forvente at kvinner som ikke har fått utdanning på lik linje som menn, kan prestere i yrket på lik linje som menn.

De kvinnelige informantene i Wathnes studie opplevde å ikke få samme type utdanning som sine mannlige kolleger, men likevel til dels bli satt til de samme type politioppgaver. En av hennes kvinnelige informanter beskrev følgende:

«Vi hadde ikke utrykningsutdanning, og det kom ikke før i 1972. Da jeg begynte i politiet, og det ble ropt at det var postalarm eller bankalarm, ble vi bare puttet inn i bilen. Jeg husker at vi hadde en pistol i hånda. Visste ikke om den var sikra eller ikke sikra, og ut sammen med en kollega. Der satt man jo og klikka, og skulle se om den var lada og alt det er i bilen. Vi visste jo knapt foran og bak på et våpen. (...) Etter 1972 ble det første kullet uteksaminert, så jenter før det hadde ikke forutsetning for å klare hverken å finne folk eller.. Vi hadde ikke lært orientering, ikke lært skyting og ikke kunne vi redningstjeneste, kunne ingenting praktisk. Vi kunne den teorien fra politiskolen.» (Wathne, 1996, s. 46-47).

Denne uttalelsen viser tydelig at kvinner ikke var like skikket til å utføre alle arbeidsoppgavene i ordenstjeneste. Det er vanskelig å si om fysisk styrke er noe av bakgrunnen for dette, men det er helt tydelig at ulik opplæring ga ulike ferdigheter, og da også ulik forutsetning for å utføre politioppgavene.

I 2003 ble høydekravene ved opptak til politihøgskolen fjernet. Disse kravene sa at menn måtte være minimum 175 cm og kvinner minimum 165 cm for å bli vurdert ved opptak

(Lagestad, 2010, s. 8). I tillegg til at høydekravet har blitt fjernet, har det vært en stor økning i antall politiutdannede kvinner i politiet. I februar 2010 var andelen politiutdannede kvinner i politiet på 22 prosent (Lagestad, 2010, s. 7). Ut fra politiforskning synes likevel idealbildet av en politibetjent å være en mann, og gjerne en høy og veltrent mann (Lagestad, 2010, s. 7). Dette idealbildet må jo nå bli utfordret når vi får flere kvinner inn i politiet, de kan være lavere enn før, og det samme kan mennene som begynner ved politihøgskolen være. Hva har dette å si for et skille mellom menn og kvinner i politiet?

Nå i 2019 har menn og kvinner ved politihøgskolen lik utdanning. Kvinner får opplæring i skyting, taktikk og utrykning, og gym er et obligatorisk fag for alle. Det spiller heller ingen rolle om du er en mann på 190 cm og 90 kg, eller kvinne på 160 cm og 50 kg, du har uansett anledning til å søke opptak til politihøgskolen. Kommer du inn, har du krav på samme opplæring som alle dine medstudenter, uavhengig av kjønn, høyde, skulderbredde og vekt.

Alle skal bli uteksaminert fra politihøgskolen med tilnærmet likt grunnlag. Det vil selvfølgelig alltid være noen som er bedre i arrestasjonsteknikk (AT) og noen som er bedre i juss, men det du skal ha lært er likt. Hvorfor er det da slik at jeg opplevde å få større tillit i oppgaver som var preget av behovet for verbal kommunikasjon, og mindre tillit i oppgaver knyttet til fysisk makt? Jeg hadde jo fått opplæring i både fysiske fag og verbale fag, og følte ikke at jeg hadde noe bedre teoretisk grunnlag for hverken det ene eller det andre, ut fra hva jeg hadde lært i første studieår ved politihøgskolen. Er det fortsatt et skille mellom de politioppgavene menn og kvinner tenkes å være i stand til å utføre i dag?

Fysisk styrke blir fremdeles sett på som en grunnleggende kvalifikasjon for politiarbeidet, og det å være mann blir dermed en forutsetning for å være i stand til å utføre politiarbeidet (Åberg (2001) i Lagestad, 2010, s. 16). Flere har også en oppfatning om at politiyrket er forholdsvis fysisk krevende, og det å være i stand til å utøve fysisk makt er vesentlig (Lagestad, 2010, s. 8). Jeg føler jeg er i stand til å utøve fysisk makt, selv om jeg ikke er den høyeste og tyngste personen, så klarer jeg å ta i et tak når jeg må. Likevel sliter jeg med å legge de høyeste og sterkeste guttene i bakken når vi trener AT. Jeg har ingen forventninger om at jeg skal klare det, jeg er jo tross alt bare halvparten av vekta deres. Kvinner er ofte lavere og svakere enn de fleste menn, og det sier kanskje noe om at kvinner har dårligere forutsetning for å utøve fysisk makt. Hvor viktig er det å ha gode forutsetninger for å utøve fysisk makt?

I løpet av mitt praksisår opplevde jeg sjeldent oppdrag som var fysisk krevende, eller oppdrag som krevde mye fysisk makt. Medstudenter jeg har snakket med drar ofte frem oppdrag der det ble brukt fysisk makt når de skal fortelle om sitt praksisår ved politihøgskolen, men det er ofte kun et eller to oppdrag. Fåtalet av de jeg har snakket med opplevde et praksisår fylt med action og masse bruk av fysisk makt. Lagestad mener også at det er en del som tyder på at politiet bruker fysisk makt i mye mindre grad enn folk tror (2010, s. 134). Hvis behovet for bruk av fysisk makt ikke er så stort i en politihverdag, så er vel kanskje ikke behovet for fysisk styrke der i så stor grad heller?

Jeg tror ikke de klientene vi møtte så på meg som en veldig stor trussel der jeg sto i uniform med mine 160 cm og 50 kg. Det var noe jeg var fullstendig klar over allerede før jeg begynte i praksis, men jeg opplevde aldri at det var et problem. Det var heller en fordel, jeg fant min måte å takle det på. Jeg kunne ikke stå og «skremme» folk til å høre på meg eller gjøre som jeg sa, autoritet var ikke helt min stil. Jeg lyttet heller til det de hadde å si, viste at jeg brydde meg om deres side av saken, og prøvde heller å overtale folk til å gjøre som jeg sa.

Politikvinner forventer å bli møtt med respekt og behandlet som myndighetspersoner. Siden kvinner flest ofte er fysisk svakere enn menn flest, må de oftere enn politimenn stole på en kontrollstrategi der menn adlyder. Politikvinner blir ofte adlydt av mannlige publikummere fordi en kvinne ikke virker utfordrende på deres manndom (Finstad, 2000, s. 189).

Petter, som jeg ofte patruljerte med, hadde en litt mer autoritær stil. Han hadde ganske «kort lunte», som gjorde at han kunne la seg provosere dersom klienter ikke møtte han med respekt eller gjorde som han sa. Jeg merket også at han ikke tok seg tid til å lytte til hva klientene hadde å si. Oppdragene ble løst, også på denne måten, men konfliktnivået kunne ofte bli litt høyere. Det var flere ganger det fikk utfall som jeg tenkte kanskje kunne ha vært unngått ved at han hadde brukt mer tid til å lytte på hva alle partene hadde å si.

Når politimenn stoler for mye på sin formelle autoritet og motsetter seg borgerens forsøk på å bli «behandlet som en mann», kan resultatet bli manndomskamper som innebærer risiko for fysisk eller verbal konfrontasjon som ellers kunne vært unngått. Kvinnenes kontrollstrategi kan være en klok strategi og burde være den for begge kjønn fordi den fører til færrest konflikter (Finstad, 2000, s. 189). Å være forhandlende, investere tid i publikum, utøve ydmykhet, respekt og høflighet overfor publikum, gå lavt ut og ikke la seg provosere er framferd som påvirker publikumsmøtet positivt (Lagestad, 2012, s. 18). Det er derimot ikke sikkert at denne strategien alltid fungerer, hverken for politimenn eller politikvinner. Da kan

konfliktnivået øke, og behovet for fysisk maktbruk kan melde seg. Fører kvinnes lavere forutsetning for å utøve fysisk makt til mindre tillit fra sine kolleger?

Tillit

Som nevnt tidligere fikk ikke kvinner samme opplæring som menn i politiet på 60- og 70-tallet. Dette var med på å forsterke datidens kvinners posisjon som annerledes i politietaten, og undergrave deres fullverdige arbeidsrolle. Det var viktig at kollegaer hadde tillit til hverandres kompetanse på disse områdene, slik at man visste at kollegaen hadde ryggen (Wathne, 1996, s. 48). Tillit handler om å ha tiltro til, eller forvisning om, en kvalitet eller egenskap hos en person eller gruppe (Næss, 2010, s. 69). Uttalelsen fra en av Wathnes kvinnelige informanter viste at denne kvinnen knapt kunne opp og ned på et våpen (Wathne, 1996, s. 46). Kvinnes manglende kunnskap gjorde det kanskje vanskelig for menn i politiet på 60- og 70-tallet å ha tiltro til at deres kvinnelige kollegaer hadde de kvalitetene og egenskapene som skulle til for å ha ryggen deres. Selv om menn og kvinner nå har den samme opplæringen, kan tillit fortsatt være et problem. Jeg opplevde å ikke få like stor tillit i oppdrag som kunne medføre bruk av fysisk makt, kanskje det var på grunn av at jeg ble sett på som «svakere» på dette området, og at de dermed ikke hadde like stor tillit til at jeg kunne takle det eller løse det? Hvilke faktorer påvirker tilliten til kvinnelige politibetjenter?

Mange har en oppfatning om at kvinner har dårligere forutsetning for å løse oppdrag ved hjelp av fysisk styrke (Åberg (2001) i Lagestad, 2010, s. 151). Åberg mener også at mannlige politibetjenter ikke har like stor tillit til at de kvinnelige politibetjentene klarer å løse fysisk krevende oppdrag. De mannlige politibetjentene blir derfor heller sendt ut på oppdrag som kan kreve fysisk styrke, eller de blir sendt ut for å støtte, dersom en kvinnelig patrulje tar dette oppdraget (Lagestad, 2010, s. 151). Lagestad så i sin forskning at lave kvinnelige politistudentene ble gitt minst tillit av politibetjenter de patruljerte sammen med, i forhold til politiarbeid som kunne bli fysisk krevende. Høye mannlige politistudentene var de som opplevde å få mest tillit (2010, s. 150).

Det er selvfølgelig forskjell på om man er student eller ferdigutdannet politi, men kunnskapsnivået mellom en lav kvinnelig student og en høy mannlig student skal være ganske likt. Det mer likt nå enn det var på 60- og 70-tallet før kvinner fikk lik opplæring og utdanning som menn. Da er det tydelig at kjønn og høyde har betydning for hvor stor tillit du får i møte med oppdrag som kan bli fysisk krevende, uavhengig av om du er student eller ferdigutdannet. Forutsetningene for å være i stand til å utøve fysisk makt blir igjen viktig,

viktigere enn hva det er jeg har lært på skolen. Historien i innledningen er et av flere tilfeller der jeg opplevde å få mindre tillit fra min veileder eller noen av hans kolleger når det dreide seg om oppgaver som var mer fysisk krevende, eller oppgaver som kunne bli det. Jeg har god kjennskap til arrestasjonsteknikkene, både fra politiutdanningen og førstegangstjeneste, jeg har drevet med kampsport, og jeg driver med styrketrening, men dette føltes å komme i skyggen av at jeg er kvinne, en lav kvinne. Hvilken betydning har kollegers manglende tillit til kvinnelige politibetjenter for kvinnenenes politirole?

Oppfatningen om at kvinner har dårligere forutsetninger for å løse oppdrag ved hjelp av fysisk styrke ligger til grunn for den arbeidsfordelingen som foreligger mellom kvinnelige og mannlige politibetjenter (Åberg (2001) i Lagestad, 2010, s. 151). En arbeidsfordeling som jeg opplevde i løpet av mitt praksisår ved politihøgskolen. Jeg fikk større tillit til å utføre oppgaver som omhandlet verbal kommunikasjon, og det var disse oppgavene jeg oftest fikk når det skulle fordeles. Dersom jeg hadde en samtale med noen og konfliktnivået økte, tok de mannlige politibetjentene over. Enten ved at de var autoritære og sa at klienten måtte høre på meg, eller at de tok over praten helt. Arbeidsfordelingen førte til at jeg ganske raskt opparbeidet meg god erfaring i verbal kommunikasjon, og følte tidlig at jeg mestret dette. Det gjorde at jeg ble mer komfortabel i den rollen, og ganske sikker på min egen evne til å løse oppdrag som var verbalt krevende. Oppdrag som krevde fysisk styrke klarte jeg aldri å bygge opp erfaring og selvtillit til. Både på grunn av at vi ikke hadde så mange slike oppdrag, og fordi jeg ble satt i bakgrunnen i de få oppdragene vi hadde.

Dersom kvinner i politiet blir gitt mindre tillit til å kunne utøve fysisk makt, betyr det også at de i mindre grad får muligheten til å gjøre det og de får ikke mulighet til å opparbeide den samme erfaringen. Når man ikke får den viktige erfaringen, medfører det dårligere betingelser for å utvikle selvtillit og ferdigheter på området (Åberg (2001) i Lagestad, 2010, s. 152). Det kan være en «ond sirkel». Mindre tillit fører til mindre erfaring, det vil føre til dårligere ferdigheter, som igjen fører til mindre tillit, også videre. Det var kanskje også litt selvalgt at jeg ikke fikk erfaring på dette området, jeg hadde jo en «politistil» der målet var å løse oppdraget uten å måtte bruke fysisk makt. Er dette en fremgangsmåte kvinner benytter seg av?

Kvinnelig og mannlig kompetanse

Wathne intervjuet flere av kvinnene som arbeidet i politiet på 60- og 70-tallet. De omtalte politimennenes arbeidsmåte som «den bestemte røffe metoden», en arbeidsmetode som

baserte seg på maktutøvelse gjennom en tøff tone eller muskelbruk. Den krevde hverken tid, empati eller tålmodighet (1996, s. 95). Arbeidsmetoden kvinnene på denne tiden brukte og foretrakk, var «den myke metoden». Denne metoden var nesten motsetningen til «den røffe metoden». Den baserte seg på respekt og tålmodighet, og målet var å løse oppdraget uten bruk av makt, og slik at alle parter ble rettferdig behandlet (Wathne, 1996, s. 95). «Den myke metoden» var en metode kvinnene utviklet selv. Dette var mye på bakgrunn av at de ikke kunne stole på sin fysiske overlegenhet, men også på bakgrunn av at de hadde enn annen oppfattelse av hva som var «godt politiarbeid» enn det politimennene hadde (Wathne, 2016, s. 15).

Jeg er klar over at jeg ikke har så mye å stille opp med når det kommer til fysisk styrke, det sier seg kanskje selv at jeg som lav kvinne ikke har styrken til å legge hvem som helst i bakken. Som diskutert tidligere har ikke kvinner de samme forutsetningene til å utøve fysisk makt. Det har aldri vært en bevisst handling å benytte verbal kommunikasjon for å prøve å unngå å bruke fysisk makt, men jeg har heller aldri gått inn i oppdrag med en tanke om at «dette skal jeg løse med fysisk makt». Men, kanskje jeg tok meg ekstra tid til å kommunisere fordi jeg ville unngå å måtte bruke fysisk makt, og kanskje det var på bakgrunn av at jeg i underbevisstheten var klar over at det å bruke tid på å kommunisere var det enkleste. Målet mitt var ikke bare å løse de oppdragene vi fikk, jeg ville løse de på en god måte. For meg betydde det at man tok seg tid til å høre på hva de involverte hadde å si, og at man selv kunne sitte igjen med en god følelse i etterkant. Velger kvinnene i politiet å benytte seg av en mer kommuniserende metode for å løse oppdrag?

Både de som benyttet seg av «den røffe metoden» og de som benyttet seg av «den myke metoden» hadde et felles overordnet mål om å løse konflikter og dilemmaer i politiarbeidet. Hos utøverne av «den røffe metoden» var verdien av å følge loven det de satt høyest, og de mente at autoritet og verbal- og fysisk makt var de mest effektive midlene for å nå målet. For utøverne av «den myke metoden» var det heller et ønske om å finne en løsning hvor alle partene følte at de hadde blitt hørt. De benyttet seg av tid, empati, tålmodighet og det å lytte for å nå sitt mål (Wathne, 1996, s. 97).

Kvinnene som benyttet seg av «den myke metoden» mente også at godt politiarbeid dreide seg om å finne en løsning som var til det beste for alle de involverte partene (Wathne, 2016, s. 15). Finstad så også en tendens til at kvinnene i større grad enn sine mannlige kolleger relaterte jobbens mening til ønsket om å gjøre noe med problemets årsaker (2005, s. 198). For

meg så handler det å løse oppdrag ikke bare om å «løse det for seg selv». Jeg føler ikke at jeg har løst oppdraget på en god måte hvis man bare bortviser de som skapte problemet, uten å egentlig snakke med de som er involvert. Problemet er kanskje løst der og da, det blir stille igjen, og patruljen kan kjøre videre til bensinstasjonen for å kjøpe den pølsa de egentlig hadde planer om å spise før de ble kalt ut på oppdraget. Det er derimot ikke sikkert at de som var en del av problemet føler det er løst. For meg er en god løsning å høre på hva alle har å si, høre hva som var grunnen til at problemet oppsto. Kanskje ender det med en bortvisning uansett, men da kan det hende at personene kan dra hjem og sove med en litt bedre følelse, i det minste så kan jeg det. Ble metoden kvinnene i politiet utviklet og brukte på 60- og 70- tallet sett på som legitim?

I 1981 foreslo politirolleutvalget ti grunnprinsipper for norsk politi, som har vært lagt til grunn for utviklingen av politiet. Disse var blant annet at politiet skulle avspeile samfunnets idealer, virke i samspill med publikum, være integrert i lokalsamfunnet og ha bred rekruttering. Politibetjentene skulle også være generalister, og politiet skulle prioritere mellom sine oppgaver og legge hovedvekten på forebyggende virksomhet (NOU 1981:35, s. 75-85). Grunnprinsippene var uttrykk for hvilke verdier politiet skulle ivareta, og hvilke strategier de burde bruke for å fylle sin oppgave i samfunnet. De skulle også legge grunnlaget for politiets metoder, og metodene som skulle brukes ved oppgaveløsning skulle harmonere med prinsippene (NOU 1981:35 s. 75). Grunnprinsippene ble utviklet i forbindelse med nærpolitimodellen som vokste frem på slutten av 1970-tallet, en modell hvor en mer kommuniserende arbeidsmetode også ble forankret (Wathne, 2016, s. 4).

Ikke alle grunnprinsippene ble like godt mottatt av de som jobbet i etaten, spesielt prinsipp 8 om bred rekruttering møtte motstand. Oslo politikammer var de som først fikk erfaring med kvinner i politiet, de mente det var lite behov for kvinner i polititjenesten. Det ble brukt argumenter som at politiet var et typisk mannsyrke der man ville bli nødt til å bruke fysisk styrke, de kunne ikke bare løse oppdrag i kraft av sin politimyndighet. De mente også at man ikke løste problemet ved å sende ut en kvinnelig og mannlig politibetjent sammen, hensikten med å være to var at man kunne sikre ryggdekning, noe som forutsatte at begge var like sterke (Myhrvold, 1989, s. 3).

Politirolleutvalget så derimot at ved kvinnes inntreden i politiet, kom det i større grad frem alternative synspunkter på hvordan en oppgave skulle løses og hvordan saker skulle prioriteres. Kvinnene hadde individuelle teknikker i sitt arbeid, og det ble særlig fremhevet at

deres styrke lå i verbal kommunikasjon, som ofte kunne ha en avgjørende betydning for et heldig utfall av oppgavene (NOU 1987:27, s. 81). Verdiene i grunnprinsippene og en kommuniserende arbeidsmetode er noe som harmonerer med «den myke metoden» som kvinnene i politiet på denne tiden brukte. «Den røffe metoden» med bruk av verbal eller fysisk makt var den legitime arbeidsmetoden på 1950-tallet, men etter hvert ble dialog med publikum foretrukket, med fysisk makt begrenset til situasjoner der andre tilnærminger var forsøkt. Det ble en legitimering av «den myke metoden» som kan ha bidratt til å befeste kvinners rolle i politiet (Wathne, 2016, s. 17). Kvinnenes metode ble en metode for alle, og en metode som står sentralt i utførelsen av politiarbeidet. Jeg følte likevel at det var en slags forventning om at jeg skulle ta oppgavene når en slik metode sto sentralt, og at jeg var den som var «best egnet» til å kommunisere med publikum og klienter. Sosialiseres kvinner inn i en egen politiroлле?

Nordberg mener at det er kulturelle kjønnsforskjeller og forestillinger om ulike egenskaper som bor i kvinner og menn, som for eksempel omsorg og sosial kompetanse hos kvinner, og fysisk styrke hos menn (2018, s. 375). Ved casearbeid på politihøgskolen har vi ofte fått høre at man må utnytte kompetansen til hver enkelt i patruljen. Kanskje er det slik at siden jeg er kvinne, så assosierte mine kollegaer det med egenskaper som omsorg og sosial kompetanse. Dette er egenskaper jeg anser som viktige i kommunikasjon med andre mennesker, og da spesielt mennesker i nød. Publikum setter pris på når politiet opptrår med ydmykhet, respekt og høflighet. I de møtene hvor faktorene i liten grad er til stede, opplever publikum dette som svært negativt (Lagestad, 2012, s. 26-27). Det kan være egenskaper min veileder og hans kolleger tilegnet meg i møter med publikum. De anså kanskje meg som best egnet til slike oppgaver, selv om jeg kun var student og manglet erfaring.

Forestillinger om kjønnede egenskaper finner man også hos ledere i politiet, og hos publikum. Flere ledere trekker frem kvinners kommunikasjonsevner som begrunnelse på hvorfor det er viktig å ha kvinner i ordenstjeneste. Det trekkes også frem at det er på grunn av praktiske årsaker, kvinnelige betjenter bør være de som håndterer og snakker med kvinner og barn (Nordberg, 2018, s. 382-383).

Kvinnelige politibetjenter kunne også oppleve at publikum eller klienter rettet forventninger til dem. Dette var forventninger som ofte var knyttet til kvinners generelle erfaring med omsorgsarbeid og innlevelse i vanskelige situasjoner (NOU 1987:27, s. 81). I situasjoner hvor klienter følte seg urettferdig behandlet henvendte de seg ofte til meg, jeg følte det var en slags

forventning om at jeg måtte forstå hvordan de hadde det, og en forventning om at jeg skulle være «den fornuftige». Kanskje dette bygget på forventinger til meg som kvinne, eller så kunne det være at de tenkte jeg var den letteste å overtale.

Finstad mener at politikvinner forventes å ha større evne til omsorg og sosial kompetanse, og de forventes, kanskje styres, inn i arbeidsoppgaver som å ta seg av barn og kvinner, og stille opp der det er krav til innlevelse og kommunikasjon (2005, s. 200). Min veileder og hans kolleger kjente meg ikke veldig godt, de hadde ingen forutsetning for å vite hva jeg var flink til, og hva jeg var mindre flink til. Likevel følte jeg på en forventning om at jeg skulle ta oppdrag som krevde verbal kommunikasjon, og at jeg skulle prestere. Siden de ikke kjente meg så godt, kunne ikke forventningene være knyttet direkte til meg som person, jeg sitter igjen med en tanke om at det må ha vært noe annet som gjorde at jeg følte på dette presset.

Avslutning

Skriveprosessen

Politivitenskap er det vitenskapelige studiet av politiet og andre som utøver politisær virksomhet. Den skal se handlingene og virksomheten i en større sammenheng hvor man tar hensyn til historiske, politiske og samfunnsmessige forhold og studerer prosesser på gruppe- og individnivå (Larsson, P., Gundhus, H. & Granér, R., 2014, s. 19).

Metoden er redskapet vårt i møte med noe vi ønsker å undersøke (Dalland, 2017, s. 52). Da jeg skulle skrive min bacheloroppgave, falt valget på å skrive et vitenskapelig essay. Jeg ønsket å skrive om noe jeg opplevde i mitt praksisår ved Politihøgskolen, og et essay tar utgangspunkt i erfaring (Bech-Karlsen, 2003, s. 21). Deretter trekkes teori inn for å undersøke erfaringen, i forsøket på å avtvinge den allmenne interesse og gyldighet (Bech-Karlsen, 2003, s. 22.).

Jeg hadde ikke mye kunnskap om det temaet jeg ønsket å skrive om, og måtte derfor sette meg inn i teori for å få en større forståelse. For å finne relevant teori gjorde jeg flere søk på Google Scholar og Politihøgskolens bibliotek. Jeg fikk også god hjelp fra veileder og medstudenter om tekster som kunne være relevante.

Jeg begynte skriveprosessen med å beskrive noe jeg opplevde i min praksisperiode. Deretter reflekterte jeg mye over det jeg hadde opplevd, og brukte teori for å prøve å tolke fenomenet. Dalland sier at meningsfulle fenomener må fortolkes for å kunne forstås, og at en slik tolkningsprosess gjerne kalles den hermeneutiske spiral (2017, s. 46). Under prosessen har jeg

lært mye om det fenomenet jeg ønsket å undersøke. Teorien jeg har lest har gitt grunnlag for ny refleksjon, tolkning og læring, og således har skriveprosessen vært hermeneutisk prosess. Spiralen illustrerer noe som aldri egentlig tar slutt, men som stadig utvides (Dalland, 2017, s. 46). Det er noe jeg har opplevd under skrivingen, jeg har konstant tilegnet meg en bedre forståelse, som igjen har gitt grunnlaget for ny tolkning, og en ny forståelse.

En ny forståelse

Førforståelse er en dom man har på forhånd, noe som betyr at vi allerede har en mening om et fenomen før vi undersøker det. Det er også noe man tar med seg inn i en undersøkelse (Dalland, 2017, s. 58). Min førforståelse sprang ut fra det jeg hadde opplevd i løpet av mitt praksisår. Jeg hadde en forståelse av at kvinner i politiet var ønsket, men kanskje på andre grunnlag enn det politimenn er. Før jeg begynte med denne oppgaven hadde jeg lite kunnskap om hvordan kvinners rolle i politiet hadde utviklet seg, og hva dette hadde å si for kvinnes rolle i politiet i dag. Det jeg derimot hadde, var en oppfattelse av at likestillingen i politiet har gått langt, og at betydningen av å være mann eller kvinne ikke har så stor betydning for utførelsen av politirollen.

Gjennom å ha skrevet denne oppgaven, har jeg lært at mye har skjedd i etaten siden kvinner ble formelt likestilt i 1958 og frem til i dag. Ut fra det jeg har sett og hørt, har jeg et inntrykk av at kvinner trives godt i politiet. Hva det vil si å være «en god kollega», framstår som kjønnsnøytralt. Det handler ikke bare om å bli respektert av kolleger, men også om å aksle politirollen slik at det blir minst mulig konflikt med publikum (Finstad, 2005, s. 192). Det virker ikke som kvinner blir sett på med skepsis på samme måte som før. Selv om jeg følte på at jeg fikk mindre tillit i oppdrag som kunne medføre et behov for fysisk styrke, og mer tillit i oppdrag som krevde verbal kommunikasjon, følte jeg aldri at jeg ble sett ned på fordi jeg var kvinne. Tidligere var ikke kvinner i politiet ønsket, fordi de var akkurat det - kvinner.

Selv om politimenn og politikvinner i dag er likestilt med hensyn til opptak og utdanning, kan det virke som likestillingen ikke har kommet like langt med hensyn til oppgaver. I dag handler det kanskje ikke så mye om kjønnet i seg selv, men hva kjønnet betyr, hva vi assosierer med det. Etter å ha skrevet denne oppgaven sitter jeg igjen med en forståelse om at det er mange faktorer som er med på å påvirke kvinners rolle i politiet, både den rollen de selv inntar, og den de får av kolleger, publikum og ledere. Det kan virke som denne rollen medfører andre forventninger enn det politimenns rolle gjør. Gjennom skriveprosessen har jeg

fått en forståelse av at fortsatt finnes en kvinnelig politirolle. Selv om det å være «en god kollega» fremstår som kjønnsnøytralt, fremstår ikke politirollen som kjønnsnøytral.

Litteraturliste

- Bech-Karlsen, J. (2003). *Gode fagtekster*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag.
- Finstad, L. (2005). En av gutta? Om kjønn i politiet. I M. Egge & J. Strype (Red.) *Politirollen gjennom 100 år. Tradisjon og endring* (s. 192-202). Oslo: Politihøgskolen
- Lagestad, P. (2010). "Fysisk styrke eller bare prat": Om kjønn, fysisk trening og ordenstjeneste i politiet (Doktoravhandling). Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Lagestad, P. (Red.). (2012). *Kommunikasjon og konflikthåndtering: Publikumsrettet arbeid i et politifaglig perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Larsson, P., Gundhus, H. & Granér, R. (Red.). (2014). *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm
- Myhrvold, S. (1989). *Kvinner i politiet*. Fagoppgave på Politiskolens lederskapskurs, Oslo.
- Nordberg, T. (2018). Intern kjønnssegregering i politiet – lederes oppfatninger om ansattes kjønnede kompetanse og tidsbruk. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 59(4), 373-392.
- NOU 1981:35. (1981). *Politiets rolle i samfunnet: Delutredning 1*. Hentet fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060200035
- NOU 1987:27. (1987). *Politiets rolle og oppgaver i samfunnet: Delutredning 2*. Hentet fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060900117
- Næss, H. E. (2010). *Små nøkler – store dører: Invitasjon til sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wathne, C. T. (1996). «Vi skjønnte etterhvert at vi var kvinner»: Kvinners likestilte inntreden i politiet. Hovedoppgave, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Wathne, C. T. (2016). Kvinners plass i politiet i lys av arbeidsmetoder. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 40(1), 3-23.

Selvvalgt litteratur

Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag. (Kapittel 5-10. 238 sider)

Lagestad, P. (2010). *"Fysisk styrke eller bare prat": Om kjønn, fysisk trening og ordenstjeneste i politiet* (Doktoravhandling). Norges idrettshøgskole, Oslo. (270 sider)

Myhrvold, S. (1989). *Kvinner i politiet*. Fagoppgave på Politiskolens lederskapskurs, Oslo. (25 sider)

Nordberg, T. (2018). Intern kjønnssegregering i politiet – lederes oppfatninger om ansattes kjønnede kompetanse og tidsbruk. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 59(4), 373-392. (19 sider)

NOU 1981:35. (1981). *Politiets rolle i samfunnet: Delutredning 1*. Hentet fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060200035 (Kapittel 5. 25 sider)

NOU 1987:27. (1987). *Politiets rolle og oppgaver i samfunnet: Delutredning 2*. Hentet fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060900117 (Kapittel 5. 17 sider)

Næss, H. E. (2010). *Små nøkler – store dører: Invitasjon til sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget. (Kapittel 3. 31 sider)

Wathne, C. T. (1996). *«Vi skjønnte etterhvert at vi var kvinner»: Kvinners likestilte inntreden i politiet*. Hovedoppgave, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo. (135 sider).

Wathne, C. T. (2016). Kvinners plass i politiet i lys av arbeidsmetoder. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 40(1), 3-23. (21 sider).

Antall sider totalt: 781

Avhør i historisk perspektiv

Utviklingen av politiutdanningens undervisning i avhørsmetode
(1977-2019)

En teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2019

Andrea Pernille Wærnes og Kathrine Fugelsø

Innholdsfortegnelse

Feil! Bokmerke er ikke definert.

1. Innledning	2
1.1 Bakgrunn for valg av tema	2
1.2 Avgrensninger	3
1.3 Besvarelsens relevans	5
1.4 Sentrale begreper	5
1.5 Besvarelsens oppbygning	6
2. Vitenskapsteori og metode	6
2.1 Kilder og kildekritikk	7
2.2 Hermeneutikk og forforståelse	8
2.2.1 Kandidatenes forforståelse	9
3. Hoveddel	10
3.1 Politiutdanningen i 2019	10
3.1.1 Undervisning i Rapport- og etterforskningslære	10
3.1.2 Undervisning i Psykologi	13
3.2 Politiutdanningens undervisning - et tilbakeblikk	13
3.3 Politiutdanningen i 1977	14
3.3.1 Undervisning i Etterforskningslære	15
3.3.2 Undervisning i Rapportlære	16
3.3.3 Undervisning i Psykologi	17
3.4 Politiutdanningen i 1992	18
3.4.1 Undervisning i Rapportlære og Etterforskningslære	18
3.4.2 Undervisning i Psykologi	20
3.5 Politiutdanningen i 2002	21
3.5.1 Undervisning i Rapport- og etterforskningslære	21
3.5.2 Undervisning i Psykologi	23
4. Avslutning	23
5. Litteraturliste	26
5.1 Selvvalgt pensum	29

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I september 2018 startet arbeidet med å utarbeide nye, internasjonale retningslinjer for avhør. Arbeidet er et samarbeid mellom Norsk Senter for Menneskerettigheter og norsk politi, i regi av FN. Norske avhørsmetoder skal være et forbilde i utarbeidelsen av de globale retningslinjene for avhør, som skal ivareta de grunnleggende menneskerettighetene og redusere muligheten for at justisfeil oppstår (Mengaaen & Robstad, 2018).

Den kanadiske rettsfilosofen Robert Roy uttalte at “Det etiske presset i rettsstater er på sitt høyeste når (de) avhører sine mistenkte” (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 8).

Domstolene i Norge opererer med en streng strafferettslig bevisbyrde for å sikre at ingen uskyldige skal bli dømt. Det innebærer at bevisene påtalemyndigheten legger frem må være av en slik kvalitet og styrke at dommeren anser det som hevet over enhver rimelig tvil at tiltalte er skyldig. Er ikke bevisene gode nok skal tiltalte frifinnes i retten (Elden, 2016).

Den 29. mai 1978 ble Fritz Moen funnet skyldig i å ha voldtatt og drept Torunn Finstad. Tre år senere ble han dømt for å ha drept og forsøkt å voldta Sigrid Heggheim. Moen var döv, hadde store sosiale- og kommunikasjonsmessige problemer og var lam i høyre arm. Etter å ha gjennomført en rekke intense og lange politiavhør tilsto han begge drapene (NOU 2007:7, s. 15-16).

Under etterforskningen ble det stilt spørsmål ved Moens troverdighet, og allerede i en rapport av 21. desember 1977 uttalte politiførstebetjent Eirik Stedje og politibetjent Sten Hjertaas at politiet “ikke uten videre [kunne] feste lit til” den tilståelsen Moen hadde gitt om drapet på Torunn Finstad. Det ble blant annet vist til at forklaringen hans ikke inneholdt noen detaljer som kunne etterprøves (NOU 2007:7, s. 120).

Fritz Moen ble frikjent for drapet på Torunn Finstad i 2006, og Sigrid Heggheim i 2004 (NOU 2007:7, s.17). Han ble dermed offer for Europas eneste kjente tilfelle av dobbel justisfeil i drapssaker. Begrepet justisfeil eller justismord inkluderer saker der en gjenopptagelse av en rettskraftig dom omgjøres (Rachlew, 2009, Del 1, s. 1-3). All aktivitet som leder ut i avvik må karakteriseres som justisfeil, inkludert feil som forårsakes av faktorer som ikke kan kontrolleres av rettssystemet (Rachlew, 2009, Del 1, s. 4). Når justisfeil skjer

får det alvorlige følger og store sosiale kostnader for de involverte. I tillegg medfører det at befolkningens tillit til politiet og rettsapparatet synker (Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 64).

Ivar Fahsing og Asbjørn Rachlew beskrev i sin forskning hvordan politiet frem til slutten av 1990-tallet manglet gode modeller for hvordan et avhør skulle gjennomføres. Det begrensede opplæringsmateriellet som fantes bar preg av at målet med avhøret var å få mistenkte til å tilstå, og at metodene både kunne være uetiske og delvis ulovlige (Riis-Johansen, 2016, s. 6).

Avhør er politiets viktigste etterforskningsmetode for å få informasjon om impliserte og vitners tanker, motiver, opplevelser og synspunkter (Bjerknes og Fahsing, 2018, s. 28). Moen-saken var en av de første i rekken av saker der politiet mottok kritikk blant annet for måten de gjennomførte avhør på, og er et eksempel som viser hvordan tiltaltes forklaring fikk ham dømt, blant annet fordi forklaringen hans ikke ble etterprøvd med tanke på pålitelighet.

I denne besvarelsen skal vi derfor drøfte hvordan politiutdanningens undervisning i avhørsmetode har endret seg fra etterforskningen av drapet på Torunn Finstad i 1977, og frem til 2019.

1.2 Avgrensninger

De første avhørene av Fritz Moen i forbindelse med etterforskningen av drapet på Torunn Finstad ble gjennomført i 1977, og vår tidsperiode starter derfor dette året. Politiets avhørsmetoder har vist seg å ha vært en medvirkende årsak til justisfeil, og det er derfor grunn til å tro at det har skjedd en utvikling i politiutdanningens undervisning i avhørsmetode siden 1977.

For å drøfte utviklingen har vi foretatt en punktstudie av undervisningsplanen som var gjeldende for kullet som startet grunnutdanning ved Politiskolen i 1977, og fagplaner for kullene som startet på Politihøgskolen i 1992 og i 2002. For å drøfte utviklingen frem til i dag har vi tatt utgangspunkt i fagplaner for kullet som startet første studieår i 2016 og uteksamineres i 2019.

Kullet som startet i 1992 var det første med treårig høgskoleutdanning, og disse fagplanene er interessante for å drøfte utviklingen i undervisningen etter overgangen til Politihøgskole. I 2002 ble avhørsmodellen K.R.E.A.T.I.V innført i norsk politi, og det ble samtidig et større

fokus på undervisningen i avhørsmetode (Rachlew & Fahsing, 2015, s. 234). Fagplaner for 2002-kullet er relevante for å drøfte utviklingen av politiutdanningen, fordi det økte fokuset på avhørsmetode gjenspeiles i fagplanene. Fagplaner for vårt eget kull viser utviklingen i undervisningen frem i dag, og gir muligheten til å se utviklingen av politiutdanningen i historisk perspektiv.

Det kunne også vært interessant å se på fagplaner fra 1980-tallet, for å drøfte eventuelle endringer i undervisningen i perioden mellom 1977 og 1992. Hverken Riksarkivet eller Politihøgskolens digitale arkiv inneholder fagplaner fra dette tidsrommet. Det skjedde trolig likevel ikke nevneverdige endringer i utdanningens innhold frem til slutten av 80-tallet (Hove, 2012, s. 40).

Vi har valgt å se på innholdet og omfanget av fagene Rapportlære, Etterforskningslære og Psykologi, på bakgrunn av at det hovedsakelig er disse fagene som tar for seg undervisning i avhørsmetode og psykologiske faktorer som kan ha innvirkning på den avhørte. Andre fag som senere er blitt en del av politiutdanningen for å supplere disse fagene, er nevnt der det er relevant, men er ikke videre omhandlet.

I besvarelsen er skillet mellom politiklasser og lensmannsklasser for de tidligste omtalte kullene ikke tillagt fokus. Utviklingen i etter- og videreutdanningskurs er ikke omhandlet. Besvarelsen vil ikke ta for seg kriteriene for når en samtale mellom politi og publikum defineres som et avhør. De ulike bestemmelsene i lovverk og instruksjoner som omhandler avhør og avhørte blir heller ikke omhandlet. Politiarbeid på stedet og straksavhør vil ikke bli omhandlet i besvarelsen.

Trolig er det flere årsaker til at politiutdanningens undervisning har endret seg gjennom tidene. Blant annet kan profesjonalisering ha vært en medvirkende faktor. Hensikten med profesjonalisering er å høyne kompetanse og gi status til det som oppfattes som et underprioritert utdanningsfelt (Gundhus, 2016, s. 54). Profesjonalisering som mulig medvirkende faktor til endringer i politiutdanningens undervisning faller utenfor besvarelsens tema og vil derfor ikke bli videre omhandlet.

1.3 Besvarelsens relevans

Politivitenskap er definert som det vitenskapelige studiet av politiet og andre som utøver politisær virksomhet, hvem de er, deres oppgaver og deres samfunnsrolle, hva de gjør samt effektene av dette (Larsson, Gundhus & Granér, 2014, s. 19). Tema og problemstillingen for bacheloroppgaven skal handle om politiets arbeid, rolle og funksjon i samfunnet, eller fenomener og trekk ved samfunnet som har relevans for politiets arbeid (Politihøgskolen, 2018, s. 3).

Besvarelsen omhandler utviklingen av politiutdanningens undervisning i avhørsmetode. Avhør er en sentral oppgave innenfor politiarbeid. I følge Rachlew (2009, Del 1, s. 18) må justisfeilenes karakter og omfang, og hvor i systemet den oppstår kartlegges, dersom rettssystemet skal lære av sine feil. Politiutdanningens undervisning i avhørsmetode kan ha vært en medvirkende årsak til justisfeil. Historien har vist at utvikling av politiets avhørsmetoder har ført til bedre kvalitet på avhør og avhørtes forklaring, samt styrket rettssikkerhet for den avhørte. Ved å kjenne til mulige feilkilder og egne begrensninger, samtidig med kontinuerlig fagutvikling begrenses risikoen for å begå urett mot noen (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 65). Besvarelsen vil dermed ha nytteverdi for politiet. Det er avgjørende at politiet kontinuerlig og aktivt evaluerer sine arbeidsmetoder, for å kunne fortsette denne utviklingen. Dette må gjenspeiles i undervisningen ved Politihøgskolen. Besvarelsen er dermed innenfor retningslinjene for bacheloroppgaven.

1.4 Sentrale begreper

Vi vil redegjøre for begreper som er sentrale, og som brukes gjennomgående i besvarelsen. Øvrige begreper forklares og defineres første gang de brukes.

1.4.1 Avhørsmetode

Avhør er en av politiets lovbestemte innsamlingsteknikker for innhenting av opplysninger fra involverte i en straffesak (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 28). Med avhørsmetode menes politiets systematiske fremgangsmåte for gjennomføring av avhør (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 32). P.E.A.C.E og K.R.E.A.T.I.V er eksempler på navngitte avhørsmetoder, men også mangelen på metode, og tidligere ikke-navngitte metoder vil i besvarelsen omtales som avhørsmetoder.

1.4.2 Politi(høg)skolen

I 1992 endret Politiskolen navn Politihøgskolen, i forbindelse med overgangen til høgskole. I besvarelsen brukes betegnelsen Politiskolen om tidsperioden før 1992, og Politihøgskolen om tidsperioden fra 1992 til 2019.

1.5 Besvarelsens oppbygning

I besvarelsen vil vi først ta for oss metodevalg, litteraturvalg og kandidatenes forforståelse i et eget metodekapittel. I hoveddelen redegjøres det for utvalgte fagplaner som var gjeldende for politiutdanningen i det aktuelle tidsrommet. Innholdet i fagplanene drøftes deretter for å finne sammenhenger og forstå utviklingstrekk mellom 1977 til 2019. Besvarelsen tar først for seg politiutdanningen i 2019. Deretter drøftes utviklingen i politiutdanningen fra 1977, 1992 og 2002 i et historisk perspektiv. Siste del av hoveddelen tar for seg hendelser og prosesser som har medvirket til endringer i politiutdanningens undervisning i avhørsmetode. I avslutningen vil vi oppsummere de hovedpoengene vi har kommet frem til i hoveddelen. Teori og egne drøftinger vil komme løpende i besvarelsen, og er ikke begrenset til besvarelsens avsluttende del.

2. Vitenskapsteori og metode

I introduksjonen til Politihøgskolens forskningsformidlingskonferanse i 2010, uttalte Tor-Geir Myhrer at politioppgaver sjeldent kan løses ved intuisjon og fantasi, men at det i stedet må konkrete metoder til (Hestehave, 2013, s. 21). Dalland definerer metode som en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder (Dalland, 2017, s. 51).

Ordet teori kommer fra gresk og betyr å se på eller granske noe (Dalland, 2017, s. 223).

Vitenskapelige teorier representerer antakelser og kunnskaper om virkeligheten (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s.37). At vi har valgt å skrive en teoretisk oppgave innebærer at utviklingen av politiutdanningens undervisning vil bli drøftet ut i fra allerede eksisterende forskning og teorier.

For å drøfte utviklingen vil vi analysere fag- og undervisningsplaner som til ulike tider har vært gjeldende for politiutdanningen. Disse dokumentene vil i det følgende bli omtalt som datamaterialet. Formålet med å foreta en analyse av datamaterialet er å gi en så nøytral

beskrivelse som mulig av hovedtrekkene i teksten (Johannessen et al., 2016, s. 101). Utvalgt faglitteratur skal bidra til å drøfte utviklingen som har skjedd i politiutdanningens undervisning i avhørsmetode.

2.1 Kilder og kildekritikk

Vi ønsket å finne relevante kilder i form av faglitteratur som kunne bidra til å analysere datamaterialet. Det første vi gjorde var å søke i Oria på flere relevante navn og begreper. Vi søkte blant annet etter “avhør”, “avhørsmetode” og “politiutdanning” for å finne relevant litteratur.

Vi kontaktet Politihøgskolens arkiv for å finne fagplaner som viser omfang av undervisning og innholdet i fagene Etterforskningslære, Rapportlære og Psykologi. Vi fikk tilsendt link til Politihøgskolens digitale arkiv over fagplaner i tidsrommet 1975 til 2020.

Vi reiste til Riksarkivet for å finne eventuell tilleggsinformasjon som kunne supplere fagplanene. Vi gikk gjennom styreprotokoller for tidsrommet 1982 til 1991. Vi fant få opplysninger som kunne bidra til å drøfte utviklingen i undervisningen i avhørsmetode.

Vi har brukt både primærkilder og sekundærkilder i besvarelsen. En primærkilde er den opprinnelige utgaven av en tekst, eller senere opptrykk av den samme teksten (Dalland, 2017, s. 162). Våre viktigste primærkilder er fag- og undervisningsplaner som har vært gjeldende for politiutdanningen. Vi mener at disse er pålitelige primærkilder på bakgrunn av at de er utarbeidet av Politiskolen og Politihøgskolen.

En del av tekstene vi har valgt å bruke kommer fra sekundærkilder. Det innebærer at litteraturen er bearbeidet og presentert av noen andre enn den opprinnelige forfatteren. Å bruke sekundærlitteratur som kilde til kunnskap kan innebære at det opprinnelige perspektivet kan ha endret seg, noe som kan ha innvirkning på kvaliteten på arbeidet (Dalland, 2017, s. 158).

Våre viktigste sekundærkilder er Norges offentlige utredninger (NOU), meldinger til Stortinget som omhandler politiutdanningen og politiets rolle i samfunnet, og utvalgt faglitteratur som kan bidra til å drøfte utviklingen i politiutdanningen.

Asbjørn Rachlew og Ivar Fahsing er svært anerkjente innenfor etterforskningsfaget, og har både utgitt egen faglitteratur og bidratt i annen litteratur som vi har brukt i besvarelsen. Vi anser faglitteratur skrevet av Rachlew og Fahsing for å være pålitelige kilder.

Kjersti Hove har jobbet som høgskolelektor ved Politihøgskolen (Hove, 2012, s. 11). Hoves rapport om politiutdanning i Norge tar for seg politiutdanningens historie, og har vært relevant i denne besvarelsen for å belyse utviklingen i undervisningen. Rapporten er utgitt av Politihøgskolen, og vi anser derfor rapporten for å være en pålitelig sekundærkilde.

Når vi skal analysere tekst må vi samtidig utvise kildekritikk. Kildekritikk innebærer vurdering og karakterisering av litteratur i tillegg til en redegjørelse av hvilke kriterier som er benyttet under utvelgelsen. Å utvise kildekritikk betyr at man så godt det lar seg gjøre vurderer i hvilken grad litteraturen er egnet til å belyse problemstillingen (Dalland, 2017, s. 158). Alle tekster sier noe som forfatteren, vedkommendes oppfatning av virkeligheten, meninger og hvilke beskrivelser de ønsker å presentere (Johannessen et al., 2016, s. 99). Det innebærer at vi likevel må se kildene vi bruker i lys av nettopp dette, selv om de i utgangspunktet fremstår som pålitelige kilder.

2.2 Hermeneutikk og forforståelse

Hermeneutikk handler om hvordan vi fortolker det vi oppfatter gjennom sansene, våre for å finne meningen med eller forklaringen bak noe (Dalland, 2017, s. 45). Hermeneutikken søker å finne og forstå grunnleggende betingelser for menneskets eksistens gjennom deres handlinger, tanker og atferd og meningen bak. Men menneskelige aktiviteter må fortolkes før de kan forstås, og denne fortolkningsprosessen karakteriseres ofte som den hermeneutiske spiral. Spiralen illustrerer noe som fortsetter og utvikle seg, og som aldri tar slutt. Hermeneutikken innebærer dermed tolkning, forståelse, ny tolkning og ny forståelse. Målet er å ikke bare forklare, men å forstå (Dalland, 2017, s. 46-47).

Alle bruker ubevisst sin egen oppfatning og forståelse av verden når vi tolker det som skjer rundt oss. Denne forforståelsen er nødvendig for at vi skal kunne gjøre mening av noe vi opplever, ser eller leser om. Forforståelsen baserer seg på erfaringer og kunnskap vi har fra før, og den vil påvirke både hva vi observerer og hvordan observasjonene vurderes og vektas (Johannessen et al., 2016, s. 34-35). Det er viktig å være oppmerksom på hvordan vår egen forforståelse av temaet vi har valgt kan være med på å gi mening og sammenhenger til forskning og teorier, og derfor kan påvirke eventuelle slutninger i besvarelsen vår.

2.2.1 Kandidatenes forforståelse

Kandidatnummer 705 fikk kjennskap til politiets arbeid og avhør i forbindelse med Moen-saken. Kandidaten ble gradvis mer interessert i politiyrket, og med bakgrunn i Moen-saken, stilte hun spørsmål til hva det var med politiets gjennomføring av avhør som kunne resultere i at samme person ble utsatt for to justisfeil.

Kandidatens første møte med avhør var i undervisning i Rapport- og etterforskningslære i første studieår ved Politihøgskolen. Kandidaten lærte om de juridiske bestemmelsene som omfattet avhør, samt fremgangsmåte for gjennomføring av avhør. Kandidatens inntrykk var at gjennomføring av avhør var strengt rettslig regulert, og at avhørsmetode var viktig for å få belyst saken best mulig. Dårlig utførelse av etterforskningen, herunder avhør, kunne få alvorlig konsekvenser for den avhørte og de ulike partene i en straffesak, men også for etterforskeren. Etter ett studieår med omfattende undervisning og praktiske øvelser i avhør, ble kandidaten i større grad interessert i hva det var med politiets metoder som førte til uriktige domfellelser.

Kandidatens første møte med avhør i praksis var i andre studieår under gjennomføring av avhør på stedet. Kandidaten fikk flere dårlige opplevelser. Hun erfarte at det var lite tid til forberedelser, samt at ulike elementer slik som støy under oppdraget, gjorde at kandidaten ble ukonsentrert i samtale med avhørte. Ved at kandidaten ikke fikk benyttet seg av alle fasene i metoden hun hadde lært, ble resultatet at avhørsrapportene inneholdte lite detaljer, og at saken ikke ble belyst i stor nok grad.

Kandidatnummer 706 sitt første møte med politiets avhørsmetoder fikk hun kort tid etter å ha startet på Politihøgskolen, med faget Rapport- og etterforskningslære. Undervisningen hadde sterkt fokus på oppbyggingen av avhøret, de avhørtes rettigheter, plikter og erklæringer og begjæringer. Kandidaten fikk vite at hvis ikke avhøret ble gjennomført riktig kunne det ikke brukes i retten. I løpet av studieåret måtte hun gjennomføre øvelser der hun avhørte både medstudenter og markører. Hensikten med øvelsene var at kandidaten måtte gå frem på riktig måte for å få informasjonen som var nødvendig for å belyse saken. Etter avhørene fikk hun tilbakemeldinger som blant annet belyste feil og mangler ved avhøret. Kandidaten hadde ingen kunnskap om at metodene hun brukte var basert på forskning, og som var relativt nylig blitt en del av politiutdanningens bachelorprogram.

Kandidatens forventninger til gjennomføring av sitt første avhør var forbundet med frykt for det som kom. Det følte umulig å huske på alt hun hadde lært i B1. Hun fikk vite at bare de yngste tjenestepersonene ved praksisstedet hadde hatt den samme undervisningen i avhørsmetode som kandidaten. Første dag i praksisåret måtte kandidaten ta et avhør på lyd, og gjennomføring av avhør skulle videre vise seg å bli en stor del av praksisåret. Etter å ha gjennomført mange avhør, og fått mange tilbakemeldinger utviklet kandidaten interesse for etterforskningsfaget og måten avhør blir gjennomført på.

3. Hoveddel

3.1 Politiutdanningen i 2019

Politiutdanningen er en treårig bachelorutdanning som består av ett års teori ved Politihøgskolen, ett års praksis i et politidistrikt, etterfulgt av ett års teori ved Politihøgskolen (Politihøgskolen, 2016a, s. 9).

Det er bred enighet om at avhørers aktive bruk av spørsmål, og evne til å lytte til avhørtes svar, er avgjørende for den informasjon som produseres i avhøret. Den frie sammenhengende forklaringen avhørte gir, og som i minst mulig grad er påvirket av avhøreren, gir mest pålitelig informasjon. Det er internasjonal enighet om at fri forklaring fremmes best ved at avhøreren stiller åpne spørsmål, i motsetning til lukkede spørsmål, der spørsmålsformuleringen legger føringer for svaret (Myklebust, 2010, s. 51).

Politihøgskolens undervisning bygger på at metodene som benyttes i avhør både skal være lovlige og være forankret i relevant litteratur og forskning. Undervisningen bygger på en tanke om at jo lengre teoretisk og praktisk opplæring avhøreren får jo bedre kvalitet vil det være på avhøret (Myklebust, 2010, s. 57-58).

3.1.1 Undervisning i Rapport- og etterforskningslære

I første studieår skal studentene lære retningslinjer og formelle krav til avhør, samt kunne redegjøre for planlegging, gjennomføring og dokumentasjon av avhør. Etter første studieår skal studentene være “bevisst kravet til objektivitet og etterrettelighet i all etterforskning” (Politihøgskolen, 2016a, s. 35). Objektivitetsprinsippet innebærer at når en bestemt person er mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham (Straffeprosessloven, 1981, §226). Prinsippet ble lovfestet i

Straffeprosessloven fra 1981, men ifølge juridiske litteratur var objektivitetsprinsippet fremhevet som et generelt prinsipp også før dette (NOU 2007:7, s. 94-95). Objektivitet kjennetegnes videre av saklighet og upartiskhet (Tønnessen, 2013).

Under etterforskningen av drapet på Torunn Finstad brøt politiet og påtalemyndigheten objektivitetsprinsippet ved flere anledninger (NOU 2007:7, s. 21). To bevis som kunne tale for Moens uskyld ble blant annet ikke fremlagt for retten (NOU 2007:7, s. 321). Studentene undervises i objektivitetskravet i første studieår, noe som tyder på at objektivitet er et sentralt tema innenfor etterforskning og i avhør. Dette er i tråd med at studentene etter tre studieår skal være i stand til å vurdere og utføre taktiske og tekniske etterforskningsskritt for å forebygge justisfeil (Politihøgskolen, 2016a, s.72).

Pensumlitteraturen i første studieår består blant annet av bøkene “Etterforskningsmetoder: En innføring” og “Politirapport” (Politihøgskolen, 2016b, s. 8). I “Etterforskningsmetoder: En innføring” redegjøres det for PHS’ avhørsfaser som er basert på K.R.E.A.T.I.V (Bjerknes & Johansen, 2009, s.100). I “Politirapport” omhandles blant annet generelle regler for avhør av vitner og mistenkt/siktet (Bjerknes & Williksen, 2015). Heftet “En kort innføring i avhørets faser” inngår også i pensumlitteraturen (Politihøgskolen, 2016b, s. 8).

K.R.E.A.T.I.V er en videreføring av P.E.A.C.E som ble opprettet i England i 1992-1993. P.E.A.C.E er en avhørsmetode som baserer seg på innsamling av informasjon, i motsetning til en tilståelsesfokuseret metode som tidligere i stor grad ble praktisert i politiet (Rachlew og Fahsing, 2015, s. 231). Forkortelsene i K.R.E.A.T.I.V står for **K**ommunikasjon, **R**ettssikkerhet, **E**tikk og **E**mpati, **A**ktiv bevisstgjøring, **T**illit gjennom åpenhet og **V**itenskapelig forankring. De seks punktene representerer ulike verdier som skal ivaretas under avhør, blant annet av hensyn til rettssikkerheten (Rachlew og Fahsing, 2015, s. 233).

Det første kurset i avhør i Norge ble holdt av KRIPOS i 2001. Året etter ble det opprettet et opplæringsprogram på Politihøgskolen for norske etterforskere og avhørere. Programmet baserte seg på KRIPOS’ avhørskurs og K.R.E.A.T.I.V (Inderhaug, 2019, s. 39). I samme tidsperiode ble innholdet i opplæringsprogrammet pensum ved Politihøgskolens bachelorutdanning (Rachlew og Fahsing, 2015, s. 234).

Etter K.R.E.A.T.I.V deles avhøret i 6 faser. Bjerknes og Fahsing (2018) beskriver innholdet i de ulike fasene: Forberedelse og planlegging består av både praktiske og mentale forberedelser (2018, s. 169). Kontaktetablering og introduksjon handler om å etablere tillit og gjøre avhørte kjent med formalia (2018, s. 216). Fri og sammenhengende forklaring gir avhørte mulighet til å avgi forklaring upåvirket av avhøreren (2018, s. 223). Sondering og avklaring består av en gjennomgang av hvert tema gjennom bruk av åpne spørsmål, sonderende spørsmål og avslutningsvis lukkede/ledende spørsmål (2018, s. 226). Under protokollering og avslutning gjennomgås avhørtes forklaring, og avhørte gis mulighet til å komme med eventuelle rettelser og tilføyelser (2018, s. 235). Evaluering består av å vurdere videre etterforskningskritt, og gjennomføringen av avhøret (2018, s. 237).

Undervisningen i første studieår omfatter klasseromsundervisning og praktiske oppgaver (Politihøgskolen, 2016a, s. 35). Da kandidatene gjennomførte første studieår ved Politihøgskolen erfarte de at de praktiske oppgavene blant annet innebar trening i gjennomføring av avhør.

I andre studieår, praksisåret, skal studentene planlegge, gjennomføre, dokumentere og evaluere ulike typer avhør. I den forbindelse skal studentene gjennomføre to arbeidskrav. Studentene skal planlegge, gjennomføre og få tilbakemelding på ett avhør, tatt på lyd og bilde, samt skrive tilhørende avhørsrapport og en egevaluering av avhøret. Studentene skal også gjennomføre det antall avhør på stedet som kreves i henhold til rutinen om politiarbeid på stedet. Som i første studieår, skal studentene kunne opptre objektivt i etterforskningen, både skriftlig og muntlig (Politiskolen, 2016a, s. 53). Basert på undervisningen og pensumlitteratur fra første studieår, legges det opp til at studentene skal ha gode forutsetninger for å planlegge, gjennomføre, dokumentere og evaluere avhør i andre studieår.

I tredje studieår skal studentene blant annet kunne planlegge, gjennomføre, dokumentere og evaluere utvalgte etterforskningsmetoder, også avhør (Politihøgskolen, 2016a, s. 72). I tredje studieår er fokuset i større grad rettet mot en målstyrt og helhetlig etterforskning, med vekt på andre etterforskningskritt enn gjennomføring av avhør og avhørsmetode (Politihøgskolen, 2016a, s. 72). Dette henger naturlig sammen med at undervisningen i første studieår la hovedvekt på avhør og avhørsmetode for å forberede studentene til praksisåret (Politihøgskolen, 2016a, s. 35).

Studenter som går ut med rammeplan 2012 har gjennom treårig bachelorutdanning oppnådd kunnskapene og kravene i K.R.E.A.T.I.V-utdanningen. Gjennom undervisning i fagene Rapport- og etterforskningslære, Psykologi, Kommunikasjon- og konflikthåndtering, Strafferett og straffeprosess og Yrkesetikk skal studentene ha opparbeidet seg den kunnskapen som tilsvarer K.R.E.A.T.I.V-utdanningens nivå 1 (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 9-10).

3.1.2 Undervisning i Psykologi

I første studieår får studentene undervisning i stress og stressmestring og sosialpsykologiske prosesser knyttet til oppfatning, beslutninger og den sosiale virkelighet (Politihøgskolen, 2016a, s. 28). Ut i fra emnene i fagplanen fremgår det ikke at studentene skal lære om psykologiske faktorer i en avhørssituasjon i første studieår.

I tredje studieår får studentene undervisning i “etterforskningspsykologi”, som omhandler avhørpsykologi og psykologiske påvirkningsfaktorer som kan føre til justisfeil. Studentene skal tilegne seg kunnskap om psykologiske påvirkningsfaktorer for å ivareta en objektiv etterforskning (Politihøgskolen, 2016a, s. 72). Pensumlitteraturen består blant annet av boken “Vitnepsykologi 2.0” (Politihøgskolen, 2018, s. 9-10). Studentene skal blant annet lære om hva vitnepsykologi er, og om hukommelse og hukommelsens pålitelighet. Studentene skal også lære om faktorer som påvirker vurderinger av troverdighet (Magnussen, 2017, s. 7-9). Ulike medvirkende årsaker til hvorfor uskyldige blir dømt er også pensum (Magnussen, 2017, s. 21-25).

Av fagplanene og pensumlistene for årene 2016 til 2019 fremgår tydelig undervisningens fokus på å forebygge fremtidige justisfeil og ivareta rettssikkerheten gjennom å lære studentene om objektivitet i etterforskningen og om psykologiske påvirkningsfaktorer i en avhørssituasjon.

3.2 Politiutdanningens undervisning - et tilbakeblikk

I september 1971 oppnevnte regjeringen et utvalg som skulle utrede og komme med forslag om rekrutteringen, aspirantopplæringen, grunnutdanningen og videreutdanningen i politi- og lensmannsetaten. Utredningsperioden strakk seg over flere år, og det ble i perioden prøvd ut flere undervisningsopplegg før utvalget ferdigstilte sitt arbeid i 1979 (Hove, 2012, s.36-37).

På oppdrag fra Politiutdanningsutvalget utarbeidet lærerne ved Politiskolen forslag til undervisningsplan for grunnutdanningen, som ble gjennomgått av utvalget. Ny utdanningsplan for politiutdanningens grunnkurs ble deretter innført som en prøveordning, første gang i 1975/76. Det endelige forslaget til undervisningsplan for grunnkurset ble fastsatt til bruk inntil videre fra og med 1979/80 (Justis- og politidepartementet, 1984, s. 40). Vi legger derfor til grunn at undervisningsplanen fra 1975 fortsatt var gjeldende i 1977.

Undervisningsplanen gir en detaljert oversikt over fagenes innhold, tilmålte timeantall, og oversikt over emnene fagene skulle inneholde. Pensumlitteratur var ikke angitt i undervisningsplanen. Utdanningsplanen er mer detaljert enn senere fagplaner, og følger heller ikke det samme formatet som senere utarbeidede fagplaner for politiutdanningen.

3.3 Politiutdanningen i 1977

I 1977 bestod politiutdanningen av ett års aspiranttid i et politidistrikt etterfulgt av ett år undervisning ved Politiskolen (Politihøgskolen, 2019). Aspirantåret, første studieår, bestod av uniformert tjeneste ved en ordensavdeling, der aspirantene til å begynne med skulle følge eldre tjenestepersoner for å lære fremgangsmåten for utførelse av arbeidsoppgavene, blant annet i avhør. Det var få retningslinjer for hvordan opplæringen ved tjenestestedene skulle foregå. Etter hvert skulle aspirantene kunne utføre enkle politioppdrag alene, under veiledning. Hvilke arbeidsoppgaver de skulle utføre på egenhånd ble vurdert ut ifra aspirantenes modenhet og kunnskapsnivå, men de skulle ikke utføre vanskelige oppdrag som demonstrasjoner og væpnede oppdrag (NOU 1979:11, s. 44).

Avhengig av hvor mye aspirantene hadde lært fra de eldre tjenestepersonene er det ikke utenkelig at aspirantene kan ha gjennomført avhør ved tjenestestedene. Det er nærliggende å tro at opplæringen aspirantene fikk i aspirantåret varierte med hvor erfarne de eldre tjenestepersonene var, og i tilfelle hvilken erfaring disse hadde med å ta avhør.

Gjennom andre studieår ved Politiskolens grunnkurs fikk aspirantene blant annet undervisning i fagene Etterforskningslære, Rapportlære og Psykologi (Politiskolen, 1975, s. 2). Grunnkurset skulle gi aspirantene teoretisk og praktisk opplæring som utfylte, utdypet og

videreførte kunnskapene og erfaringene fra den praktiske opplæringen (Politiskolen, 1975, s. 1).

3.3.1 Undervisning i Etterforskningslære

Etterforskningslære skulle gi aspirantene en innføring i de vanligste etterforskningsmetodene og de forskjellige stadiene i etterforskningen. Pensum bestod blant annet av emnet “opptak av forklaringer”, herunder taktikk og teknikk i avhør som skulle ta for seg tid og sted, alminnelige regler for ulike typer avhør, bedømmelse og kontroll av forklaring. Det fremgår ikke av undervisningsplanen at studentene skulle ha undervisning i kravet til objektivitet i etterforskningen. Praktiske øvelser skulle supplere undervisningen i Etterforskningslære (Politiskolen, 1975, s. 35-37).

Taktikk kan defineres som en planmessig fremgangsmåte (Persvold, 2018). Avhørsteknikk defineres som en fremgangsmåte for å igangsette, opprettholde og avslutte avhøret gjennom verbal kommunikasjon og kroppsspråk (Bjørklund, 1997, s. 126). Taktikk og teknikk i avhør kan derfor ha handlet om fremgangsmåten ved opptak av forklaringer. Ut i fra den språklige forståelsen kan emnet “opptak av forklaringer” ha dreid seg om å lære aspirantene en form for avhørsmetode.

Boken “Etterforskningslære II” av Bjørn Mjaaland ble trolig benyttet i undervisningen (O.T. Bjerkes, personlig kommunikasjon, 9. april 2019). Boken omhandler blant annet ulike former for uriktig anmeldelse, og mulige årsaker til dette (Mjaaland, 1974, s. 26-27). Boken tar også for seg fremgangsmåte for avhøret, samt tjenestepersoners opptreden under avhøret med vekt på at avhørte skal behandles i samsvar med “menneskelige og lovlige regler” (Mjaaland, 1974, s. 33). Til tross for at boken redegjør for gangen i avhøret, hevder Mjaaland (1974, s. 34) at kun deler av kunnskapen som kreves for å oppta gode politiforklaringer kan læres ved skolegang, og at det meste må læres ved den praksis man får i avhørsarbeidet. Det fremstår dermed som at det på denne tiden var fokus på en erfaringsbasert tilnærming til gjennomføring av avhør, slik aspirantene trolig erfarte i aspirantåret.

Undervisningen skulle være praktisk og rettet mot yrkessituasjoner. Etterforskningslære skulle samordnes med flere fag, blant annet med Psykologi innenfor emnet “forhørs- og utsagnspsykologi” (Politiskolen, 1975, s. 13). Før 1975 hadde aspirantene etterlyst mer praktisk rettet undervisning i Etterforskningslære (NOU 1979:11, s. 68), noe det fremstår som

at undervisningen etter 1975 fikk større fokus på. Undervisningen skulle blant annet trekke inn illustrerende eksempler fra praksis, og systematisk innøve arbeidsvaner hos aspirantene (NOU: 1979:11, s. 69). Det er uvisst hva slags bakgrunn de som underviste i faget hadde, men det er nærliggende å tro at det hovedsakelig var polititjenestepersoner med etterforskningsbakgrunn, i likhet med i de som underviste i Rapportlære.

Rachlew (2009, Del 1, s. 6) beskriver hvordan en uheldig praksis kan befestes seg som følge av at etterforskere gis rollen som lærer, foreleser eller instruktør, basert på erfaring eller posisjon i det operative miljøet. Dersom aspirantene ble undervist i fremgangsmåte for opptak i forklaringer basert på erfaringer og eksempler fra praksis, så kan dette ha lagt føringer for hvordan aspirantene gjennomførte avhør etter de var ferdig utdannet. Aspirantene hadde i tillegg tilegnet seg erfaringer med avhør i aspirantåret, og en slik form for undervisning kunne dermed vært med på å ytterligere befestet en uheldig praksis for gjennomføring av avhør.

3.3.2 Undervisning i Rapportlære

Rapportlære hadde vært et fag ved Politiskolen siden skolen ble opprettet, og lærerne var stort sett rekruttert fra politiets etterforskningsavdelinger (NOU 1979: 11, s. 67). Rapportlære skulle lære aspirantene den politifaglige siden av skriving av rapporter og anmeldelser som var nødvendig i tjenesten. Pensum bestod blant annet av “uforbeholden tilståelse” og nedtegnelse av denne. “Vitner” og “mistenkt/siktet” skulle ta for seg reglene om den formelle fremgangsmåte ved avhør av vitner og mistenkt/siktede. I tillegg skulle aspirantene lære reglene om falsk forklaring. Undervisningen bestod blant annet av praktiske øvelser med bruk av “øvelsesanlegg og/eller internt fjernsynsanlegg” (Politiskolen, 1975, s. 32-34).

Selv om det var lagt opp til praktiske øvelser, hadde faget hovedsakelig skriftlig form, og studentene ble blant annet vurdert ut i fra sine skriftlige prestasjoner (NOU 1979:11, s. 68). På bakgrunn av at formålet med faget var å lære aspirantene å skrive rapporter og anmeldelser, er det er nærliggende å tro at de praktiske øvelsene i hovedsak dreide seg om å sette opp ulike typer rapporter. Dersom det foregikk praktisk opplæring i avhør er det naturlig å anta at dette skjedde i aspirantåret under veiledning fra eldre tjenestepersoner eller i Etterforskningslære.

3.3.3 Undervisning i Psykologi

Psykologi hadde vært et eget fag ved Politiskolen siden grunnkurset 1961/62. De fleste som underviste i faget hadde universitetsseksamen i psykologi, men ikke alle. Før undervisningsplanen av 1975 ble innført hadde det vært utfordrende å finne lærere til faget fordi undervisningen bare foregikk i deler av et semester. Før 1975 fulgte undervisningen heller ingen fast plan, og det fantes ikke lærebok i faget. Det var faglæreren som i stor grad bestemte innholdet i undervisningen. I en undersøkelse gjort av politifolks syn på sin egen utdanning kom det frem at faget den gangen var for lite relevant og lite praktisk anvendelig (NOU 1979:11, s. 62).

Nytt av undervisningsplanen fra 1975 var at undervisningen i Psykologi skulle være mer rettet mot politiyrket, og være til støtte for tjenestepersonene i tjenesteutøvelsen (Politiskolen, 1975, s. 11). Pensum bestod blant annet av "uttrykkslære" som omhandlet de slutninger man kan dra fra ytre uttrykk til menneskers indre tilstand. "Forhørs og uttrykkspsykologi" skulle ta for seg forholdet mellom etterforsker og publikum, med særlig vekt på personers troverdighet og troverdigheten av utsagn. "Psykologi i praktisk anvendt politiarbeid" handlet om avhør og forholdet mellom politiet og borgerne i forskjellige situasjoner, for eksempel borgeren som vitne, anmelder og mistenkt (Politiskolen, 1975, s. 11-12).

Psykologi fikk fastere rammer etter 1975, og undervisningen skulle i større grad gi studentene kunnskap som de kunne støtte seg til og benytte seg av i tjenesten. Et tysk kompendium ble bearbeidet til norske forhold, og undervisningen skulle blant annet baseres på dette grunnlaget (NOU 1979:11, s. 62). Innholdet i kompendiet er ukjent, men ut i fra emnene i fagplanen fremgår det at studentene blant annet skulle undervises i troverdighet og troverdigheten av utsagn.

Begrepet troverdighet forbindes ofte med sannhet og løgn, og leder raskt til tanker om skyld og uskyld (Rachlew, 2009, Del 1, s. 7). Troverdighet kan imidlertid også brukes i samme betydning som pålitelighet: Vurderingen av om den avhørte husker riktig, og om det den avhørte forklarer stemmer med det som faktisk har skjedd. Troverdighet viser til person, i vurderingen av om vedkommende snakker sant, eller lyver. Pålitelighet viser til forklaring, i vurderingen av om forklaringen er riktig, og stemmer den med det som har skjedd (Magnussen, 2017, s. 14). I boken "Etterforsningslære II" som trolig ble benyttet i undervisningen, fremgår det at bedømmelsen av forklaringens troverdighet i stor grad var

knyttet til den som avhøres, med vekt på at vitner oftest forteller sannheten, og siktede oftest ikke gjør det (Mjaaland, 1974, s. 67).

Aspirantene skulle også lære å dra slutninger fra ytre uttrykk til indre forhold. Under etterforskningen mot Fritz Moen hevdet etterforskeren som avhørte ham at han kunne “se” på kroppsspråket til Moen at han snakket sant da han tilsto drapene (Rachlew, 2009, Del 1, s. 29). En feilaktig oppfatning av å kunne skille sannhet fra løgn gjennom å tolke mistenktes kroppsspråk i politiavhør, representerer ifølge Rachlew (2009, Del 1, s. 7) en alvorlig justisfeil. I moderne og oppdatert forskning er myten om løgnavløring gjennom kroppsspråk avlivet (Rachlew, 2009, Del 2 artikkel 4, s. 12), men det er ikke mulig å utelukke at undervisningen på denne tiden kan ha tatt sikte på å lære aspirantene å skille løgn fra sannhet i avhør, blant annet gjennom kroppsspråket til den avhørte.

3.4 Politiutdanningen i 1992

I oktober 1990 ble Høgskoleprosjektet opprettet, og en prosjektgruppe ble nedsatt for å ferdigstille en helhetlig plan for politiutdanningen. Etter at planen var ferdig utarbeidet ble det satt sammen flere arbeidsgrupper som skulle utrede de enkelte delene av studiet. Det var mange involvert i arbeidet, blant annet flere fagansatte ved Politiskolen. I 1991 ble forslaget til treårig studiemodell oversendt Justisdepartementet (Hove, 2012, s. 49-50).

Justisdepartementet bestemte at politihøgskoleutdanningen skulle få samme inndeling som er gjeldende i dag, med ett års teori, ett års praksis, etterfulgt av ett års teori. Fagplanene måtte derfor omarbeides for å tilpasses dette (Politihøgskolen, 1991, Innhold). Det første kullet startet sin høgskoleutdanning ved Politihøgskolen høsten 1992 (Hove, 2012, s. 52).

Det er uvisst om fagplanen av 1991 ble justert i løpet av den 3-årige utdanningsperioden, da vi ikke funnet informasjon som kan bidra til å bekrefte eller avkrefte dette.

3.4.1 Undervisning i Rapportlære og Etterforskningslære

I fagplanen av 1991 fremstår det som at Rapportlære og Etterforskningslære var slått sammen til ett fag, der de ulike emnene ble fordelt mellom Rapportlære og på Etterforskningslære. Faget fikk i overgangen til høgskole styrket undervisningen ved at det gikk fra 2 til 3 vektall. Begrunnelse for dette var at faget er et sentralt politifag, og at det i vesentlig grad ikke var styrket nok fra den forrige fagplanen (Politihøgskolen, 1991, Fagplan for politifag, punkt 3).

I første studieår fikk studentene undervisning i generelle regler i avhør og aktuelle lovbestemmelser som omhandler avhør. Studentene skulle blant annet lære om objektivitetskravet i etterforskning, noe som ikke fremkommer som emne i undervisningsplanen av 1975. Det ble laget egne pensumhefter for de ulike temaene det skulle undervises i (Politihøgskolen, 1991, Fagplan for politifag, 140REL, s. 1-3).

Kompendiet "Etterforskningslære" utarbeidet av Roar Martinsen for studenter ved Politihøgskolen ble trolig brukt i undervisningen (O. T. Bjerknes, personlig kommunikasjon, 9.april 2019). Kompendiet tar utgangspunkt i Påtaleinstruksens bestemmelser om avhør, og omhandler også informasjon om vitners iakttakelses-, erindrings- og gjengivelsesevne. Kompendiet gir også eksempler på gjennomføring av eksaminasjon, og etterkontroll av vitneforklaringer med hensyn til pålitelighet. Med eksaminasjon menes gjennomføringen av avhørets sonderende fase (Martinsen, 1992, s. 28-33).

Det fremgår ikke av fagplanen at praktisk opplæring i gjennomføring av avhør var en undervisningsform første studieår i Rapportlære og Etterforskningslære. Det fremgår heller ikke av fagplanen at undervisningen på dette tidspunktet skulle bestå av praktiske øvelser, hvor blant annet gjennomføring av avhør kunne vært aktuelt.

I andre studieår, praksisåret, skulle studentene ha Rapportlære og Etterforskningslære som en del av Kriminaltjeneste. I ni uker skulle studentene blant annet etterforske enkle saker, og utføre ulike etterforskningsskritt, som avhør. Studentene skulle delta i og kunne utføre vitneavhør, og mistenkt/siktet-avhør, under veiledning (Politihøgskolen, 1991, 7. Praksisperiode, 540OKTJ).

Rapportlære og Etterforskningslære for første studieår omfattet trolig ikke praktisk opplæring i gjennomføring av avhør. Studentene hadde hovedsakelig fått en innføring i generelle regler for avhør, noe som reiser spørsmål rundt hvilke forutsetninger studentene hadde for å gjennomføre et godt avhør i andre studieår. Avhørene skulle gjennomføres under veiledning, noe som indikerer at studentene fikk rettledning og tilbakemelding på metoden de benyttet seg av fra de eldre tjenestepersonene. Dette ville vært sammenfallende med at det på denne tiden var vanlig at nyutdannede polititjenestepersoner måtte lære om metoder for gjennomføring av avhør fra eldre kolleger (Rachlew, 2003).

I 1977 var det få retningslinjer på hvordan den praktiske opplæringen ved tjenestestedene skulle forgå (NOU 1979:11, s. 44). Nytt av fagplanene fra 1991 var at innholdet i praksisåret, i likhet med første og tredje studieår, ble fastsatt i egen fagplan. Dette ble begrunnet med at praksisåret ble mer systematisert, og det ble færre ulikheter mellom de ulike praksisstedene (Politihøgskolen, 1991, 7. Praksisperiode, s. 2).

I tredje studieår skulle studentene bygge videre på kunnskap fra første studieår og praksisåret gjennom en grundig fordypning i etterforskningsfaget. Studentene fikk blant annet undervisning i “avhørstaktikk/avhørpsykologi” og “vitners troverdighet” (Politihøgskolens, 1991, Fagplan for politifag, 141REL, s. 1-2). I likhet med første studieår ble det utarbeidet egne pensumhefter for de ulike tema det skulle undervises i (Politihøgskolens, 1991, Fagplan for politifag, 140REL og 141REL, s. 3).

Innholdet i emnet “avhørstaktikk” kan ha hatt likheter med innholdet i emnet “opptak av forklaringer” fra undervisningsplan fra 1975, der aspirantene skulle lære om teknikk og taktikk i avhør. “Avhørstaktikk” kan derfor ha hatt elementer fra det man i dag omtaler som avhørsmetode. “Avhørpsykologi” og “vitners troverdighet” minner om emnet “forhørs og uttrykkspsykologi” fra undervisningsplanen fra 1975, hvor personenes troverdighet og troverdigheten av utsagn sto sentralt. I dag er læren om pålitelighet og troverdighet et tema innen vitnepsykologi (Magnussen, 2017, s. 11). Selv om det kan ha vært enkeltelementer fra det vi i dag lærer om vitnepsykologi, er det uvisst i hvilket omfang studentene lærte om psykologiske faktorer i en avhørssituasjon.

3.4.2 Undervisning i Psykologi

I første studieår fikk studentene undervisning i grunnleggende psykologiske teorier, og psykologi som var rettet mot politiyrket i form av utvikling av normer og holdninger i politirollen. Kunnskap om relevante problemstillinger innenfor politipsykologi skulle bidra til å øke studentenes selvforståelse (Politihøgskolen, 1991, Samfunnsvitenskaplige fag og språk, 300PSY, s. 1-2).

I tredje studieår fikk studentene undervisningen i blant annet emnet “vitne- og avhørpsykologi”, hvor det er nærliggende å tro at studentene skulle tilegne seg kunnskap om psykologiske faktorer i avhørssituasjoner. Undervisningen skulle foregå i både forelesninger,

gruppearbeid og praktiske øvelser (Politihøgskolen, 1991, Samfunnsvitenskapelige fag og språk, 301PSY, s. 1).

Politiutdanningutvalget av 1971 mente at Psykologi blant annet måtte bli mer politirelevant, og undervisningsplan av 1975 ble utarbeidet etter dette ønsket (NOU 1979:11, s. 62). I fagplanen fra 1991 hadde Psykologi blitt mer rettet mot politirollen, men det fremgår at pensum i faget fortsatt ikke i tilstrekkelig grad var politirelevant. Ved utarbeidelse av fagplanen ble det vist til behovet for en ny pensumbok som hadde en mer politipsykologisk vinkling (Politihøgskolen, 1991, Samfunnsvitenskapelige fag og språk, punkt 3.5.10, s. 16). Dette kan forstås som at faget fortsatt hadde forbedringspotensiale.

Undervisningen i både Psykologi og Rapportlære og Etterforskningslære bestod av praktiske øvelser, som kunne bestått av blant annet opplæring i avhør og avhørsmetode. Ifølge Rachlew (2003) var ikke praktisk trening en del av politiutdanningens undervisning på denne tiden. Det kan derfor fremstå som at de praktiske øvelsene i fagene omhandlet andre temaer, som ikke var relatert til avhørsmetode og avhørssituasjoner. På den andre siden ble Rachlew uteksaminert fra Politiskolen i 1992, og det kan derfor ha skjedd endringer i innholdet i undervisningen ved overgangen til høgskole som gjorde opplæringen i avhørsmetode mer praktisk rettet. At politiutdanningen fikk høgskolestatus var blant annet med på å øke den faglige standarden ved skolen (Justis- og politidepartementet, 1984, s. 21). En generell økning i det faglige nivået ved overgang til høgskole trenger likevel ikke bety at undervisningen fikk økt fokus på opplæring i avhørsmetode.

3.5 Politiutdanningen i 2002

I 2002 bestod politiutdanningen, som i dag, av første og tredje studieår ved Politihøgskolen, og andre studieår i praksis ved et politidistrikt. Fagplaner for 2002/2003 var gjeldende for kullet som startet i 2002, og ble justert etter hvert studieår. I andre studieår fulgte dermed kullet fagplaner for 2003/2004. I tredje studieår fulgte kullet fagplaner for 2004/2005 (B. Haug, personlig kommunikasjon, 1. april 2019).

3.5.1 Undervisning i Rapport- og etterforskningslære

I første studieår hadde faget hovedfokus på rapportlære (Politihøgskolen, 2002, s. 11). Undervisningen skulle blant annet ta for seg taktiske etterforskningsmetoder, planlegging og

gjennomføring av avhør, objektivitet og kvalitet, samt generelle regler om “vitneavhør” og “avhør av mistenkt/siktede” (Politihøgskolen, 2002, s. 12). Pensumlitteraturen bestod av blant annet kompendiet “Rapportlære”, som var et førsteutkast til det som året etter ble utgitt som den første utgaven av læreboken “Politirapport”. Kompendiet inneholdt et eget kapittel om avhørsmetode, samt tematikk knyttet til avhør av fornærmede, vitner og mistenkte (O.T. Bjerknes, personlig kommunikasjon, 8. april 2019).

I fagplan av 2002 var praktiske øvelser blitt en undervisningsform i Rapport- og etterforskningslære, noe som ikke var en undervisningsform slik det fremgår av fagplan av 1991 (Politihøgskolen, 2002, s. 13). Praktiske øvelser i gjennomføring av avhør ble en del av undervisningen i skoleåret 1998/99, gjennom et samarbeidsprosjekt mellom faglærerne i Rapport- og etterforskningslære og Psykologi (O.T. Bjerknes, personlig kommunikasjon, 9. april 2019).

I andre studieår skulle studentene gjennomføre sju uker i Kriminaltjeneste, der de blant annet skulle gjennomføre avhør av vitner og mistenkt/siktet, under veiledning (Politihøgskolen, 2003, s. 17). Relevant pensumlitteratur og praktiske øvelser gjennom første studieår gir grunn til å tro at studentene som startet i 2002 hadde forutsetninger for å gjennomføre gode avhør i praksisåret.

I tredje studieår skulle studentene blant annet kjenne til prinsipper for god kommunikasjon og gjennomføring av avhør. Lovverk og etikk skulle vektlegges i forbindelse med bruken av ulike metoder. Et sentralt emne i faget var “avhørsprosessen” (Politihøgskolen, 2004, s. 9-10). Avhør kan betegnes som en prosess fordi både den som avhøres og den som avhører påvirkes og påvirker hverandre i løpet av avhøret, gjennom både verbal kommunikasjon og kroppsspråk (Bjørklund, 1997, s. 126).

Pensumlitteraturen bestod blant annet av kompendiet “Håndbok i taktisk etterforskning” utarbeidet av Håvard Aksnes og læreboken “Politirapport” (Politihøgskolen, 2003, s. 10). Pensumlitteraturen omhandlet blant annet avhørets faser. Det er derfor nærliggende å tro at studentene også i tredje studieår ble undervist i en faseinndelt og systematisk fremgangsmåte for gjennomføring av avhør, en avhørsmetode. Selv om det var elementer både fra undervisningsplanen av 1975 og fagplanen av 1991 som kunne minne om en form for

opplæring i avhør, var det i 2002 blitt et helt tydelig fokus på prosessen rundt hvordan avhøret skulle gjennomføres.

3.5.2 Undervisning i Psykologi

Studentene fikk undervisning i Psykologi i både første og tredje studieår. Første studieår skulle forberede studentene på praksisåret, blant annet gjennom kunnskaper om stress og psykiske lidelser (Politihøgskolen, 2002, s. 30). Ut i fra emnene som er omhandlet i fagplanen fremstår det ikke som at studentene skulle lære om temaer som kunne være relevante i en avhørssituasjon i første studieår.

I tredje studieår skulle studentene blant annet lære om “vitne- og avhørspsykologi”, og kunne utføre og begrunne avhør med utgangspunkt i psykologisk teori. Undervisningen var et supplement til pensumlitteraturen, som bestod blant annet av bøkene “Politipsykologi” av Roald Bjørklund og “Vittnespsykologi” av Pär Anders Granhag (Politihøgskolen, 2004, s. 20-21). I fagplanen av 1991 fremgår det at det var behov for ny pensumbok, og i 2002 ser det ut til at dette var kommet på plass, ved at flere pensumbøker hadde en klar politipsykologisk vinkling.

4. Avslutning

Da vi startet arbeidet med bacheloroppgaven var våre forventninger at politiutdanningens undervisning i liten eller ingen grad hadde innhold av avhør, avhørsmetode og psykologiske påvirkningsfaktorer i en avhørssituasjon. Bakgrunnen var blant annet justisfeilene som ble begått i Moen-saken og Karmøy-saken. Vi opplevde selv å få grundig opplæring i avhør, noe som gjorde at vi forventet at det hadde skjedd en utvikling i politiutdanningens undervisning siden 1977. I besvarelsen gjennomførte vi derfor en punktstudie av innholdet i undervisnings- og fagplaner. Vi har sett etter sammenhenger og utviklingstrekk som kan bidra til å drøfte utviklingen i politiutdanningens undervisning i avhørsmetode fra 1977 og til i dag.

Besvarelsen viser at emner som omhandler avhør, avhørsmetode og psykologiske faktorer i en avhørssituasjon har vært en del av politiutdanningens undervisning fra 1977 til 2019. Et utviklingstrekk har vært at pensumlitteraturen har blitt mer relevant for politiyrket, og

undervisningen har utviklet seg fra å i stor grad benytte temahefter utarbeidet av skolen, til publiserte lærebøker.

Troverdighet vært et gjennomgående tema studentene skulle tilegne seg kunnskap om. Det kan se ut til at synet på vurderingen av troverdighet har endret seg, basert på innholdet i pensumlitteraturen. Fra å legge vekt på personvurderinger av den avhørte, har pensumlitteraturen lagt større vekt på den avhørtes iakttagelsesevne, hukommelse og formidlingsevne.

Objektivitetskravet var blitt en del av pensum i 1992, noe som ikke fremgikk av tidligere undervisningsplan. Objektivitet i etterforskningen har siden vært et sentralt tema i politiutdanningens undervisning. I fagplanene for 2016-2019 er fokuset på objektivitet under etterforskningen ytterligere fremhevet med begrunnelse i å forhindre justisfeil.

Felles for praksisåret har vært at studentene skulle gjennomføre ulike typer avhør, og motta veiledning på avhørene de gjennomførte. Forutsetningene studentene hadde for å gjennomføre avhør i praksisåret varierte trolig ut i fra pensum, undervisning og opplæring.

Etter tusenårsskiftet skjedde det flere endringer, både i norsk politi sine avhørsmetoder og politiutdanningens undervisning. Det økte fokuset på avhørsmetode i norsk politi ble gjenspeilet i fagplanene. Undervisningen hadde tatt i bruk praktiske øvelser som undervisningsform, og pensum bestod blant annet av avhørsprosessen.

Undervisnings- og fagplaner kan likevel bare gi et bilde av hva politiutdanningens undervisning har bestått av. Det er følgelig ikke mulig å fastslå med sikkerhet hvordan undervisningen foregikk, og hvilken kunnskap studentene tilegnet seg i de ulike tidsperiodene. Praksis følger ikke nødvendigvis teori, og det er derfor heller ikke mulig å konkludere med at det studentene ble undervist i, gir et riktig bilde av hvordan avhør ble gjennomført i praksis etter endt utdanning.

I besvarelsen har vi sett at politiutdanningens undervisning har tatt for seg emner som omhandler avhør og gjennomføring av avhør siden 1977. Det tyder på at politiutdanningen har hatt intensjon om at studentene skulle tilegne seg kunnskap om gode avhørsmetoder og psykologiske påvirkningsfaktorer, men at den erfaringsbaserte praksisen i stor grad kan ha preget måten politiet har gjennomført avhør på. Undervisningen har siden 1977 beveget seg i en retning der rettssikkerheten til den avhørte ivaretas gjennom objektivitet i etterforskningen for å forhindre justisfeil. Basert på arbeidet med nye globale retningslinjer for avhør er det grunn til å tro at denne utviklingen vil fortsette i fremtiden.

5. Litteraturliste

- Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. A. (2018). *Etterforskning: Prinsipper, metoder og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bjerknes, O.T. & Johansen, A.K. H. (2009). *Etterforskningsmetoder: En innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bjerknes, O. T. & Williksen, E. (2015). *Politirapport* (4. utg.). Høvik: Vett og Viten.
- Bjørklund, B. (1997). *Politipsykologi* (2. utg.). Nesbru: Vett og Viten.
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6.utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Elden, J.C. (2016, 1. januar). Strafferettslig bevisbyrde. Hentet fra https://snl.no/strafferettslig_bevisbyrde
- Fahsing, I., & Rachlew, A. (2015). Politiavhøret. I R. Aarli, M.A. Hedlund & S.E. Jebens (Red), *Bevis i straffesaker: utvalgte emner* (1.utg., 2.oppl., s. 225-254). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Gundhus, H. I., Larsson, P., & Granér, R. (Red.) (2014). *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm.
- Gundhus, H.O.I. (2016). Å målstyre skjønnsutøvelse: profesjonalisering av politiets utlendingskontroll. *Sosiologi i dag*, 46(1), 54-79. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2391370/maalstyre_skjønnsutøvelse.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hestehave, N. K. (2013). *Proaktiv kriminalitetsbekæmpelse for politifolk*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hove, K. (2012). *Politiutdanning i Norge: Fra konstabelkurs til bachelorutdanning*. Hentet fra https://bibsys-almaprimo.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=BRAGE11250/175009&context=L&vid=POLITIHS&search_scope=default_scope&tab=default_tab&lang=no_NO
- Inderhaug, E. (2019, 06. februar). Syndebukken: Stian Elle var den aller beste. Birgitte Tengs-saken endret alt. *Politiforum*, s. 8.
- Johannessen, Tufte & Christoffersen. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5.utg.). Oslo: Abstrakt forlag.

- Justis- og politidepartementet. (1984). *Om politiets rekruttering og utdanning*. (Meld. st. nr. 91 1983-1984). Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Magnussen, S. (2017). *Vitnepsykologi 2.0*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Martinsen, R. (1992). *Etterforskningslære: For studenter ved Politihøgskolen*. Oslo: Politihøgskolen. Upublisert.
- Mengaaen, A.S. & Robstad, F. E. (2018, 26. september). Han tar norske avhørsmetoder til FN: - 60% av verdens land bruker tortur i sine politiavhør. Hentet fra <https://www.tv2.no/a/10102515/>
- Mjaaland, B. (1974). *Etterforskningslære II*. Oslo: Haakon Arnesen AS.
- Myklebust, T. (2010). *Politiavhør som metode*. I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet* (s. 45-97) (PHS Forskning, 2010:3). Oslo: Politihøgskolen. Hentet fra: <http://hdl.handle.net/11250/175079>
- NOU 2007:7 (2007). *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU 1979:11 (1979). *Politiutdanning*. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget.
- Persvold, A. (2018, 20. februar). Taktikk. Hentet fra <https://snl.no/taktikk>
- Politihøgskolen. (1991). *Justert studieplan og justerte fagplaner for det 3-årige hovedstudiet ved Politihøgskolen utarbeidet for Justisdepartementet av politihøgskoleprosjektet 31.12.91*. Oslo: Politihøgskolen.
- Politihøgskolen. (2002). *Fagplaner studieåret 2002/2003 1.studieår*. Oslo: Politihøgskolens digitale arkiv.
- Politihøgskolen. (2003). *Fagplaner studieåret 2003/2004 2 studieår*. Oslo: Politihøgskolens digitale arkiv.
- Politihøgskolen. (2004). *Fagplaner studieåret 2004/2005 3 studieår*. Oslo: Politihøgskolens digitale arkiv.
- Politihøgskolen. (2016a). *Fagplan bachelor-politiutdanning 2016-2019*. Hentet fra https://www.phs.no/Documents/5_Studenter/Fagplaner/Fagplan%202016-2019.pdf

- Politihøgskolen. (2016b). *Pensumliste B1 2016/2017*. Hentet fra https://www.phs.no/Documents/5_Studenter/Fagplaner/Pensumliste%20B1%202016-2017_publicert_22desember.pdf
- Politihøgskolen. (2018). *Pensumliste B3 2018/2019*. Hentet fra [https://www.phs.no/Documents/5_Studenter/Fagplaner/Pensumliste%20B3%202018-2019%20\(PDF\).pdf](https://www.phs.no/Documents/5_Studenter/Fagplaner/Pensumliste%20B3%202018-2019%20(PDF).pdf)
- Politihøgskolen. (2018-2019). *Retningslinjer for bacheloroppgaven (BOPPG30)*. Hentet fra <https://politihogskolen.instructure.com/courses/243>
- Politihøgskolen. (2019, 24. januar). Historie. Hentet fra <https://www.phs.no/om-phs/fakta-og-tal/phs-sin-historie/>
- Politiskolen. (1975). *Undervisningsplan for Politiskolens grunnkurs*. Oslo: Politihøgskolens digitale arkiv.
- Rachlew, A. (1999). *An evaluation of Norwegian police officers perception of investigative interviewing : implications for training : dissertation submitted september 1999*. Liverpool: University of Liverpool.
- Rachlew, A. (2003). Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv. *Tidsskrift for strafferett*, 4(3). 400-439. Hentet fra https://www.idunn.no/tidsskrift_for_strafferett/2003/04/norske_politiavhoer_i_et_internasjonalt_perspektiv
- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning - noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* (Doktorgradsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo.
- Riksadvokatens arbeidsgruppe. (2013). *Avhørsmetode i politiet*. Hentet fra <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Avh%C3%B8rsmetodikk-i-Politiet-med-vedlegg.pdf>
- Riis-Johansen, M. O. (2016). *Balanseganger- en samtaleanalytisk studie av politiavhør av voksne fornærmede* (Doktorgradsavhandling). NTNU, Trondheim.
- Straffeprosessloven. (1981). Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25>
- Tønnessen, S. (2013, 14. januar). Objektivitet. Hentet fra <https://snl.no/objektivitet>

5.1 Selvvalgt pensum

Bjørklund, B. (1997). *Politipsykologi* (2. utg). Nesbru: Vett og Viten. (32 s.)

Fahsing, I., & Rachlew, A. (2015). Politiavhøret. I R. Aarli, M.A. Hedlund & S.E. Jebens (Red), *Bevis i straffesaker: utvalgte emner* (1.utg., 2.oppl., s. 225-254). Oslo: Gyldendal Akademiske (29 s.)

Hove, K. (2012). *Politiutdanning i Norge: Fra konstabelkurs til bachelorutdanning*. Hentet fra https://bibsyst-almaprmo.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=BRAGE11250/175009&context=L&vid=POLITIHS&search_scope=default_scope&tab=default_tab&lang=no_NO. (54 s.)

Mjaaland, B. (1974). *Etterforsningslære II*. Oslo: Haakon Arnesen AS (54 s.)

Myklebust, T. (2010). *Politiavhør som metode*. I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet* (s. 45-88) (PHS Forskning, 2010:3). Oslo: Politihøgskolen. Hentet fra: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/175078/arbeidsmetoder_metodearbeid.pdf?sequence=4&isAllowed=y (43 s.)

NOU 1979:11 (1979). *Politiutdanning*. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget. (25 s.)

Rachlew, A. (2003). Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv. *Tidsskrift for strafferett*, 4(3). 400-439. Hentet fra https://www.idunn.no/tidsskrift_for_strafferett/2003/04/norske_politiavhoer_i_et_internasjonalt_perspektiv (39 s.)

Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning - noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* (Doktorgradsavhandling). Oslo: Universitetet i Oslo. (37 s.)

Riis-Johansen, M. O. (2016). *Balanseganger- en samtaleanalytisk studie av politiavhør av voksne fornærmede* (Doktorgradsavhandling). NTNU, Trondheim. (19 s.)

Selvvalgt pensum tilsvarer 332 sider.

**Norske mistenktavhør i et
historisk perspektiv:
Undersøkende avhør – et
paradigmeskifte**

En teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2020

Irene Tjomsland Wellmeier og Karoline Drangsholt

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	1
1.1 Begrunnelse for valg av tema	2
1.2 Problemstilling	2
1.3 Avgrensning	3
1.4 Begrepsavklaring.....	3
2.0 Metode.....	4
2.1 Valg av metode.....	5
2.2 Teoretisk oppgave	5
2.2.1 Tekstanalyse	5
2.2.2 Kildesøk og kildekritikk.....	6
2.2.3 Kildepresentasjon	7
2.3 Forforståelse og forståelse.....	8
3.0 Drøfting av problemstilling.....	9
3.1 1980-tallet.....	10
3.2 1990-tallet.....	12
3.3 Drivkrefter til paradigmeskiftet.....	15
3.3.1 Økt interesse for avhørsfaget.....	15
3.3.2 Birgitte Tengs-saken	16
3.3.3 Storbritannia: fra forhør til undersøkende avhør.....	17
3.3.4 Mastergradsavhandlingen til Asbjørn Rachlew	18
3.4 2000-tallet.....	19
3.4.1 Fra teori til praksis.....	20
4.0 Avslutning	22
5.0 Litteraturliste	24
5.1 Selvvalgt pensum	27

1.0 Innledning

“Meningen er ikke at gjerningsmannen for enhver pris skal tas, men at arbeidet skal utføres så langt det er menneskelig mulig, og at man har brukt de muligheter som foreligger for å finne fram til den fulle sannhets erkjennelse” (Gross, 1899, s. 7).

I 1899 ble boken *“Forbrydelsers - etterforskning og opdagelse”* utgitt av Hanns Gross. Det han skrev om avhør den gang, er høyst interessant og relevant i dag. Ser man på straffesaker som har gått feil, som for eksempel Birgitte Tengs-saken, viser det seg at Gross sine holdninger ikke ble fulgt i avhørene (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 61).

Justisfeil defineres “som ethvert avvik fra straffesakens optimale utfall” (Rachlew, 2009, s. 4). Birgitte Tengs-saken fra 1990-tallet og Fritz Moen-saken fra 1970-tallet er eksempler på saker der mennesker er blitt feilaktig dømt for handlinger de ikke har gjort. Å fengsle et uskyldig menneske er et overgrep mot personen det gjelder. Dette kan også få følger for samfunnets tillit til politiet og rettsapparatet (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 64-65). At feil ble begått i disse sakene skyldes blant annet metodebruken i avhør av den mistenkte (Rachlew, 2003¹; Rachlew & Fahsing, 2015, s. 231-233). Ikke rent sjeldent har man gjennom tidene sett hvordan avhør er blitt forsøkt brukt som en snarvei for å få de svarene en anklager har ønsket (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 191-193).

Politiavhøret er anerkjent som politietterforskerens viktigste og mest anvendte etterforskningsskritt (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 191). Avhør spiller en viktig rolle for avgjørelsen av skyldspørsmålet i en rettsak. Et dårlig og uprofesjonelt avhør kan ødelegge bevisene i og inntrykket av hele etterforskningen. I ytterste konsekvens kan det medføre at saken henlegges eller fører til uriktig domfellelse (Riksadvokatens rundskriv, 2016, s. 1; Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 28, s. 192-193). Følgelig er måten politiet gjennomfører sine avhør på, av avgjørende betydning for rettssikkerheten, rettsprosessen og publikums rettferdighetsforståelse (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 7).

Spesielt viktig er avhørerens tolkning og ivaretagelse av grunnleggende rettsprinsipper i møte med mistenkte. Den kanadiske rettsfilosofen Robert Roy (i Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 8) påpekte: «Det etiske presset i rettsstater er på sitt høyeste når (de) avhører sine mistenkte». Uskyldspresumsjonen, “alle er uskyldige inntil det motsatte er bevist” (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 66), er et universelt rettsprinsipp som minner oss på farene for brudd på

¹ Artikkelen til Rachlew (2003) inneholder ikke sidetall

en rettferdig rettergang. Videre skal uskyldspresumsjonen forebygge justisfeil som våre kognitive svakheter har vist seg å kunne føre til. En etterforskning som utelukkende tar sikte på å bekrefte en mistanke innfrir dermed ikke grunnprinsippet for en rettferdig rettergang.

Kunnskap om utviklingen og historikken rundt avhørsmetoder, er viktig. Det er viktig å forstå hvorfor vi gjør som vi gjør nå, og for å lære av det som ble gjort tidligere. I lys av dette ønsker vi å kartlegge og forstå endringene i norske avhørsmetoder av mistenkte fra 1980-tallet frem til i dag (2020).

1.1 Begrunnelse for valg av tema

Tema og problemstilling for bacheloroppgaven skal handle om politiets arbeid, rolle og funksjon i samfunnet, eller fenomener og trekk ved samfunnet som har relevans for politiets arbeid (Politihøgskolen, 2019, s. 3). “Politivitenskap er det vitenskapelige studiet av politiet og andre som utøver politisær virksomhet, hvem de er, deres oppgaver og deres samfunnsroller, hva de gjør samt effektene av dette” (Larsson, Gundhus & Granèr, 2016, s. 19). Ettersom avhør er et av politiets mest brukte, og kanskje viktigste etterforskningskritt, synes vi at dette er et sentralt og relevant tema å skrive om (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 191-193).

I løpet av praksisåret gjennomførte vi en del avhør. Vi kjente at det var utfordrende å holde seg helt nøytral og objektiv. Vi erfarte at det var lett å bli påvirket av informasjon vi hadde fra før og avhørtes atferd, og at dette igjen påvirket spørsmålstillingen vår. Det ble tidlig klart for oss at det er utfordrende å holde gode avhør, og at vi er prisgitt de grunnleggende avhørsmetodene som eksisterer i dag. Vi opplevde at vi ikke hadde god nok kompetanse til å gjennomføre gode avhør. Behovet for mer kunnskap innenfor avhørsfaget har derfor vært avgjørende for valg av tema. Vi ønsker å lære mer om fagets røtter, utvikling og hvorfor metoden har blitt som den har blitt. Eller for å sitere Trond Myklebust (2010, s. 47) “Lær historie, husk historien, for å ikke gjenta historien”.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen vi drøfter er;

“Hvordan har metodebruken i norske mistenktavhør utviklet seg (1980 - 2020)?”

Problemstillingen åpner opp for flere forskningsspørsmål. Hva var de viktigste momentene i avhørsmetodene, og hva var målet med mistenktavhør? Hva var de de viktigste drivkreftene til paradigmeskiftet?

1.3 Avgrensning

Grunnen til at vi har valgt å starte på 1980-tallet er fordi den norske avhørsmodellen KREATIV har hentet mye inspirasjon fra den britiske PEACE-modellen. PEACE-modellen er et resultat av diverse drivkrefter som startet på begynnelsen av 1980-tallet.

For å kunne si noe om utviklingen av avhørsmetodene i Norge, er det naturlig å nevne de viktigste momentene i avhørsmetodene som ble brukt i USA og Storbritannia, fordi det kan se ut som at Norge var inspirerte av deres metodebruk (Rachlew, 2003).

Vi ønsker å se på avhørs-praksisen som eksisterte i politietaten, og kommer derfor ikke til å vektlegge hva som var pensum ved Politiskolen og Politihøgskolen. Det hadde vært interessant å se på hva som var pensum i avhørsmetodikk ved skolen, ettersom dette kunne sagt noe om hva politistudenter ble lærte med hensyn til avhør. Det kunne også fortalt oss noe om kompetansen politiet hadde med seg ut i yrket.

Vi kommer til å fokusere på mistenktavhør av voksne. Avhørsmetode knyttet til barn, ble etablert tidligere enn for voksne. Det ville vært interessant å undersøke hvorfor ikke denne metodikken ble gjeldende også for avhør av voksne. På grunn av oppgavens omfang har vi valgt å holde dette utenfor.

Vi kommer til å presentere de viktigste momentene i avhørsmetodene, men en inngående presentasjon av Reed-modellen, PEACE og KREATIV, vil ikke bli gitt, ettersom det er utviklingen av avhørsmetodene vi ønsker å belyse.

1.4 Begrepsavklaring

Etterforskning er ikke en tilfeldig innsamling av fakta, men en formålsstyrt virksomhet som legger til grunn undersøkelser for å finne ut om det foreligger et straffbart forhold.

Etterforskningen skal være grundig, upartisk, og så langt det lar seg gjøre - objektiv (Riksadvokaten, 1999, s. 2; Bjercknes & Fahsing, 2018, s. 55-79).

Avhør (interview) er en lovbestemt, formell innsamlingsteknikk. Avhør er i dag definert som samtaler hvor formålet er å hente inn mest mulig relevant, pålitelig og nøyaktig informasjon knyttet til en mulig straffeforfølgning (Bjercknes & Fahsing, 2018, s. 28, 191-192).

Forhør (Interrogation) er på den andre siden, anklagende, og dens hensikt er å overtale den mistenkte til å tilstå ved at politiet presenterer en bestemt teori overfor den mistenkte basert på deres egen teori (Memon, Vrij & Bull, 2003, s. 58; Rachlew i Toft, 2016).

I avhørsmetodikk PEACE, brukes begrepet "*Investigative interviewing*" (undersøkende avhør) i stedet for forhør for å beskrive oppgaven med å skaffe informasjon fra den som blir avhørt. Termen "intervju" gjenspeiler metodikken som skal brukes i avhør.

Mellommenneskelig kommunikasjon og etikk står sentralt i undersøkende avhør, og enkle, hverdagslige kommunikasjonsprinsipper som aktiv lytting, toleranse, redelighet og integritet er integrert (Rachlew, 2003).

En *metode* kan defineres som en systematisk fremgangsmåte for å løse et problem eller en oppgave. En helhetlig *metodikk* er en tilnærming som kan inneholde flere verktøy til støtte for å utføre en oppgave. En *teknikk* er det samme som verktøy, altså et hjelpemiddel. En metodikk omfatter således en helhetlig tilnærming til hvordan løse en oppgave og den inneholder flere metoder, teknikker og verktøy som hjelpemiddel (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 91).

Når etterforskningen retter seg mot en person, vil denne personen få status som *mistenkt/siktet*. Status som mistenkt/siktet gir andre vesentlige rettigheter i en avhørssituasjon sammenlignet med avhør av en med vitnestatus (Bjerknes & Williksen, 2015, s. 56).

Paradigmer er overordnede ideer om hvordan man bør løse vitenskapelige problemer. Et paradigme utgjør en tankemessig ramme for hvordan forskning innen et forskningsmiljø skal løses, og man kan si at paradigmet er bakgrunnen for teoridannelsen (Olsvik, 2013, s. 80).

Paradigmeskifte oppstår når man beveger seg fra et paradigme til et annet fordi observasjoner og målinger ikke samsvarer med gjeldende kunnskap i paradigmet. Et paradigmeskifte kan illustreres med da norske avhørsmetoder gikk fra erfaringsbaserte til undersøkende avhørsmetoder (Olsvik, 2013, s. 80-89).

2.0 Metode

I dette kapittelet vil vi presentere det som ligger til grunn for vår oppgavetype, valg av metode, som er tekstanalyse, kildesøk og kildekritikk, samt presentere de viktigste kildene vi har funnet ut fra vårt kildesøk. På dette området har vi avviket fra malen for teoretisk bacheloroppgave ved Politihøgskolen. Vi avslutter kapittelet med vår forståelse og forforståelse av valgt tema.

2.1 Valg av metode

Vitenskapen har som forutsetning å fremme mest mulig sann kunnskap (Dalland, 2017, s. 39). For å sikre at vitenskapelig virksomhet er faglig forsvarlig, krever vitenskapen at man i sin søken etter kunnskap bruker anerkjente metoder med de retningslinjer, prinsipper og teknikker som er tilknyttet (Dalland, 2017, s. 51-54; Grønmo, 2016, s. 42-43).

Det finnes to hovedretninger innenfor forskningsmetoder, kvalitativ og kvantitativ metode. Vi har valgt å benytte oss av kvalitative metode for å besvare vår problemstilling. Dette fordi vi ønsker å søke mening rundt en problemstilling som vanskelig kan besvares med tall. Vi trenger en metode som kan “fange opp mening og opplevelser som ikke lar seg tallfeste eller måle” (Dalland, 2017, s. 52-54). Vi har derfor valgt å skrive en teoretisk oppgave ved bruk av tekstanalyse.

2.2 Teoretisk oppgave

Når man har en antakelse eller en formening om noe, sier man gjerne i dagligtalen at “jeg har en teori om...”. Ordet teori betyr å se på eller å granske noe. Hensikten med en teori er å komme frem til en best mulig beskrivelse av virkeligheten (Dalland, 2017, s. 223-224). Ettersom vi skal skrive en teoretisk oppgave, vil oppgaven basere seg på allerede tilgjengelig litteratur.

Det vil være begrensninger ved å skrive en teoretisk oppgave, eksempelvis at vi i all hovedsak baserer oss på allerede tilgjengelig litteratur. Vi vil derfor ikke ha noen mulighet til å presentere ny teori på området. Ved bruk av eksempelvis dybdeintervju, kunne vi fått frem mer om hva folk tenker og mener om tematikken. Slik kunne vi kanskje oppnådd en enda bedre forståelse for temaet.

2.2.1 Tekstanalyse

Slik vi forstår Politihøgskolens «teoretiske oppgave», er den vitenskapelige metoden vi kan anvende, tekstanalyse. Kunnskap kan innhentes på flere forskjellige måter gjennom tekst, som gir kunnskap om faktiske og konkrete forhold. Ved å analysere og filtrere informasjon fra ulike tekster kan man få tak i den bakenforliggende informasjonen, og trekke slutninger om temaet man ønsker å belyse (Bratberg, 2017, s. 11). I følge Leseth og Tellman (2014, s. 180) er tekstanalyse særlig hensiktsmessig dersom tekstene behandles som «kilde(r) til kontekst». Parallelt med tekstanalysen er det også gjort en førstegradsfortolkning av tekstmaterialet

(Fangen, 2010, s. 209). Førstegradsfortolkning er ifølge Fangen (2004, s.171), å tolke datamaterialet med begreper som er nært opp til dem som informantene har brukt. Vi har tilstrebet å være analytiske ved å tilføre materialet noe mer enn kun å konstatere det vi har lest og hørt om teamet.

Det vi har forsøkt å gjøre i denne oppgaven, er å forstå hva forskning, utdanning og etterforskningsmiljøene har uttalt om norske avhørsmetoder i en gitt periode, og hvordan temaet har blitt omtalt. I dette arbeidet har vi tilstrebet å være kildekritiske.

2.2.2 Kildesøk og kildekritikk

For at en kilde skal være relevant for oss, har vi sett på om litteraturen kan belyse problemstillingen vår (Dalland, 2017, s. 158). Vi har i hovedsak benyttet oss av litteratur skrevet av personer med innflytelse innen utviklingen av avhørsmetode i Norge, i all hovedsak er dette Asbjørn Rachlew og Ivar Fahsing. Vi har også brukt internasjonal forskning. Vi har benyttet oss av fagfelleverderte artikler utgitt i vitenskapelige tidsskrift, men også litteratur som ikke er fagfelleverdert, som for eksempel diverse rundskriv og rapporter..

Når man leser litteratur er det viktig å være kildekritisk. Kildekritikk går ut på å vurdere i hvilken grad kildene er egnet til å belyse problemstillingen (Dalland, 2017, s. 158). Tekster sier noe om forfatterens egne meninger og hva de ønsker å presentere (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016, s. 99). Det er derfor viktig å ha dette i tankene slik at vi ikke lar oss påvirke av forfatterens meninger, men at vi forsøker å finne kunnskap om temaet fra ulike kilder.

Vi har brukt mye tid på å søke etter relevante kilder for å forsikre oss om at vi ikke har gått glipp av sentrale kilder som ville vært viktige for å belyse vår problemstilling. Vi har aktivt brukt søkemotorer som Oria, Google og Google scholar. Vi har også snakket med Ivar Fahsing og Asbjørn Rachlew som begge, gjennom deres forskning, har vært viktig for utviklingen av den norske avhørsmetoden. De har gitt oss tips om hva vi burde lese, og basert på dette har vi funnet annen relevant litteratur. I tillegg har vi fått hjelp av Politihøgskolens bibliotekarer til å gjøre et søk på temaet for å sikre at vi har med de mest relevante kildene.

Vi har etterstrebet å bruke primærkilder i oppgaven. Ved enkelte tilfeller har det ikke vært mulig å finne tilbake til primærkilden, derfor har vi referert til sekundærkilden. Utfordringen med å bruke sekundærkilder er at det opprinnelige perspektivet fra primærkilden kan ha endret seg. Dette kan påvirke kvaliteten på oppgaven (Dalland, 2017, s. 158).

2.2.3 Kildepresentasjon

Nedenfor vil vi gi en presentasjon over noen av de kildene som utgjør grunnmuren i oppgaven. Kildepresentasjonen er således ikke en presentasjon av alle våre kilder. Vi har også brukt andre relevante kilder som er viktig for å belyse vår problemstilling.

I 1899 ble boken *“Forbrydelsers - efterforskning og opdagelse”* av Hanns Gross publisert. Boken var en felles kilde til kunnskap i mange land. I Norge ble for eksempel boken brukt som pensum til midt på 1960-tallet. Boken er tatt med for å illustrere at det eksisterte kunnskap og holdninger som på mange måter forsvant. Hvorfor den forsvant forblir ubesvart (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 60-61).

Mange av avhørsteknikkene som ble anvendt i Norge på 1980- og 1990-tallet var tilsynelatende basert på den amerikanske “avhørsbibelen” *Criminal Interrogation and Confessions* av Inbau, Reid, Buckley og Jayne. Inbau et al. (2004, s. 211) påpeker at målet til etterforskeren er å overtale den mistenkte til å fortelle sannheten. For å få dette til viser de til sin forhørsteknikk, Reed-modellen, bestående av ni steg som innebærer ulike teknikker for å få den mistenkte til å tilstå ved bruk av løgn og manipulasjon. Boken ble utgitt for første gang i 1962 (Rachlew, 2003).

For å beskrive utviklingen av mistenktavhør i Norge har vi i hovedsak basert oss på Asbjørn Rachlew sin artikkel *“Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv”* fra 2003. Her tar han for seg utviklingen av norske avhørsteknikker fra 1980-tallet og frem til 2000-tallet i lys av internasjonal forskning. En utfordring Rachlew nevner er at det finnes liten eller ingen norsk forskning eller faglitteratur i avhørsfaget. I mangel på dette, har han brukt litteratur fra etterforskningsmiljøet anvendt til for eksempel utdanningsformål. Det er her snakk om kilder skrevet av personer som er sett på som avhørsekspert. Rachlew mener dette er viktige kilder til å analysere avhørsmetodene fordi litteraturen kan illustrere holdninger til avhørsteknikk og avhørsetikk på den tiden de ble skrevet. Artikkelen er også en kilde til utviklingen av den britiske avhørsmetodikken, PEACE.

For å beskrive utviklingen av britiske avhørsmetoder har vi også brukt Gudjonssons håndbok *“The Psychology of Interrogations and Confession”* fra 2003 som kilde. Kapittel 2 *“Interrogation in Britain”* beskriver en rekke studier som ble utført på britiske politiavhør på 1980-tallet og 1990-tallet. Før disse studiene ble gjennomført, fantes det liten eller ingen forskning på avhørsfaget. Studiene har således vært grunnleggende for utviklingen av avhørsmetodikken, PEACE.

Rachlew sin masteroppgave i avhørpsykologi, *An evaluation of Norwegian Police officers perception of investigative interviewing; Implications for training*, fra 1999 er det første vitenskapelige studie av norske politiavhør. Rachlew (1999, s. 63) ønsket i sin avhandling å identifisere hvilke teknikker etterforskere brukte i avhør. Målet med studiet var å påvirke den norske utviklingen av avhørsmetoder basert på vitenskapelige teorier.

I 2009 ble boken *International Developments in Investigative Interviewing* utgitt, hvor Fahsing og Rachlew skrev kapittelet "*Investigative Interviewing in the Nordic Region*". Fahsing og Rachlew (2009, s. 41) beskriver her startskuddet på endringene innen avhør i Norge, som kom med Birgitte Tengs-saken i 1997.

For å beskrive omstendighetene rundt avhørene av fetteren til Birgitte Tengs, har vi brukt kapittel 23 "Murder in Norway: a False Belief Leading to a False Confession", i boken *The Psychology of Interrogations and Confessions: A Handbook* av Gisli H. Gudjonsson fra 2003, og "*Rapport om politiavhør av "fetteren" under varetektsfengsling i forbindelse med drapet på Birgitte Tengs*" skrevet av Barrie L. Irving (1998). Avhørene av fetteren er et av få norske avhør som er forskningsmessig analysert (Fahsing & Rachlew, 2009, s. 41). Gudjonsson og Irving fikk i oppgave av retten å vurdere forklaringene som var gitt av fetteren, og vurdere hvordan og under hvilke forhold forklaringen ble innhentet under. Gudjonsson gjennomførte en psykologisk undersøkelse av fetteren, mens Irving analyserte avhørene av fetteren. Ettersom det ikke fantes opptak av avhørene, baserte gjennomgangen seg på blant annet rettsdokumenter og dagbøker skrevet av blant annet avhørsleder (Irving, 1998, s. 1).

Bjerknes og Fahsing (2018) sin bok, *Etterforskning - prinsipper, metoder og praksis*, fungerer som en grunnmur for oppgaven vår. Den gir en beskrivelse av avhørets betydning i etterforskningsfaget, hva som er formålet med avhør, hvorfor det er viktig med metodikk, og definerer en rekke begreper. Videre gir boken også en kort beskrivelse av utviklingen til avhørsfaget samt at den gir en inngående beskrivelse av fasemodellen i KREATIV..

2.3 Forforståelse og forståelse

Hermeneutikken beskriver den kunnskap som produseres når et felt fortolkes. Et sentralt poeng i hermeneutikken er at vi utfordrer en spesifikk forforståelse ved at vi er nyansert i vår tolkning av nytt materiale (Olsvik, 2013, s. 93-99). Forforståelse kan sies å være den oppfatningen du tar med deg i møte med materialet du skal tolke (Olsvik, 2013, s. 111). Thuren (2009, s. 68) påpeker at opp mot alt vi opplever, ser, hører, tenker og oppfatter er

basert på vår forforståelse. Forforståelsen vår vil prege måten vi ser verden på uten at vi er klar over det, og den vil hele tiden utvikles basert på nye erfaringer og ny tilegnet kunnskap. I prosessen med å skrive bacheloroppgaven må vi hele tiden akseptere og være bevisst at vår forståelse er foreløpig, og at den med all sannsynlighet kommer til å endre seg, i takt med at vi vil bli mer og mer kjent med litteraturen som foreligger (Olsvik, 2013, s. 93-101).

Vår forforståelse av hvordan den norske avhørsmetoden har utviklet seg fra 1980-tallet var begrenset. Vi visste at politiet fikk en ny metode, KREATIV, på begynnelsen av 2000-tallet og at dette blant annet var et resultat av en rekke justisfeil. Desto mer vi leste om avhørsfaget jo mer forundret ble vi over at det ikke fantes en metode for gjennomføring av avhør tidligere. Det er lett å ta utgangspunkt i de normer og den kunnskapen vi opererer med i nåtid når vi forsøker å forstå et felt i et historisk perspektiv. Viktig er da å ha forståelse for at uansett hvor mye vi ønsker å vite om hvordan noe virkelig var, vil vår tolkning og forståelse være preget av våre “her og nå” tenkemåter. Vi må derfor tilstrebe å unngå raske slutninger basert på nåtiden, men heller forsøke å se kunnskapen i lys av den tiden den er fra, og hvordan livet var da (Kaldal, 2020).

3.0 Drøfting av problemstilling

“Med hensyn til avhør av den siktede, etterforskers (“undersøkelsesdommer”) vanskeligste oppgave og prøvestein for hans dyktighet, kan enkelte punkter fremheves. Den, som er menneskekjenner, har god hukommelse, åndsnærværelse, lyst og iver til sin oppgave (gjerning), alltid strengt holder seg på lovens grunn, og som i den siktede alltid ser et uskyldig medmenneske - vil avhøre den siktede godt” (Gross, 1899, s. 110).

Selv om vitenskap og samfunnsutviklingen gjør at boken til Gross (1899) delvis er foreldet, viser den noen grunnleggende holdninger til hvordan politiet bør tenke og handle i avhør (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 60-61). Innholdet i sitatet synes vi ligner på verdiene som ligger til grunn for uskyldspresumsjonen. Videre peker Gross (1899, s. 4-13) også på farene ved å kun ha én plan ettersom det er grunnleggende vanskelig for oss mennesker å endre på planen, eller skifte den helt ut hvis det skulle vise seg at grunnlaget for planen er helt feil. Med vitenskapen vi i dag kjenner mener vi dette kan settes i sammenheng med det vi vet om menneskets begrensede kognitive kapasitet.

Vi vil i vår oppgave vise at holdningene Gross (1899) hadde, knyttet til mistenkte i en avhørssituasjon, lå langt unna hva som lå til grunn i avhørsteknikkene Norge hadde på 1980-

og 1990-tallet. Spørsmål vi stiller oss er hvorfor dette pensumet forsvant og hva det eventuelt ble erstattet med? Svar på dette har vi ikke funnet. Det vi vet er at avhørsteknikker som ligner på metoden i den amerikanske “avhørsbibelen” fikk innflytelse på avhørsmetodikken i flere land, deriblant Norge (Rachlew, 2003).

Vi vil i det følgende se på hva litteraturen sier om metodikken i mistenktavhør på 1980-tallet, deretter 1990-tallet, og til slutt 2000-tallet. For å belyse dette vil vi se på hva som var målet med avhørene og momentene i metodene som ble brukt. I begynnelsen av 2000-tallet kom et paradigmeskifte i avhørsmetodikken, og vi vil således ta for oss drivkreftene til dette skiftet før vi presenterer 2000-tallet.

3.1 1980-tallet

Vi vil nå ta for oss artikkelen med navnet “*Avhørsteknikk*” utgitt av Halvard Tømta og Leif A. Lier. Ifølge Rachlew (2003) ble artiklene delt ut som litteratur ved Politiskolen da han gikk ut i 1992.

I artikkelen ligger fokuset omkring ideen om presumsjonen om skyld. Tømta og Lier (1987a, s. 59) skriver:

“... Ved avhør av en siktet bør vi være overbevist om at vi har gjerningsmannen foran oss... Vi må motivere oss slik at vi ikke lar oss lure og at vi opprettholder en fast tro på at vi har gjerningsmannen foran oss”

Rachlews (2003) tolkning av sitatet ovenfor sier noe om hvilken grunnholdning forfatterne anbefaler at avhørere skal ha med seg inn i avhørssituasjonen. Denne holdningen er i tråd med amerikansk litteratur hvor formålet med avhøret er å skaffe en tilståelse (Inbau, et al., 2001, s. 211).

Tømta og Lier (1987a, s. 58-59) beskriver også noen taktiske triks i nevnte artikler. Blant annet anbefaler de at man bør starte avhøret av den mistenkte på kvelden og fortsette utover natten. De beskriver at man ikke skal behandle den mistenkte som et “skjørt egg”. For at det skal bli lettere for den mistenkte å fortelle sannheten, anbefaler forfatterne å bagatellisere handlingen som den mistenkte angivelig skal ha gjort, ved å fortelle vedkommende at andre har gjort lignende før (Tømta & Lier, 1987b, s. 85). Med å fortelle sannheten, tolker vi at forfatterne mener å tilstå. Flere av tipsene er direkte manipulerende og er å finne igjen i Reed-modellen (Inbau et al., 2004, s. 232-303). Tømta og Lier henviser ikke til Inbau et al. (2004), og nevner heller ikke Reed-modellen. Likevel, siden teknikkene ligger så nært opp til den

amerikanske metoden, tenker vi at det ikke er så usannsynlig at det er herfra de har hentet inspirasjon.

Ifølge Tømta og Lier (1987a, s. 58) fantes det få regler i lov- og instruksverk som omhandlet avhørsteknikk, til tross for at påtaleinstruksen trådte i kraft allerede i 1986. Påtaleinstruksen inneholdt retningslinjer for gjennomføring av avhør med mistenkt/siktet. For oss kan det derfor se ut som denne påtaleinstruksen ikke har hatt så stor betydning for den praktiske gjennomføringen av avhør. Den gang da, som nå, fremkom det av påtaleinstruksen § 8-2, 6. ledd at “avhørene må ikke ta sikte på å trette ut avhørte. Han må gis anledning til å få sedvanlige måltider og nødvendig hvile”. Tømta og Lier (1987a, s. 58) beskriver selv denne delen av påtaleinstruksen i artikkelen, men hevder som tidligere nevnt at man ikke skal behandle den mistenkte som et “skjørt egg”. De brukte altså dette uttrykket som et argument for å forsvare bruken av lange nattavhør.

I forarbeidet til den nye påtaleinstruksen (NOU 1984:27, s 24) ble det påpekte at:

“det ikke har vært uvanlig at det under hovedforhandlingene blir reist tvil om politiets avhør har vært gjennomført på en betryggende måte. Det blir særlig hevdet at forklaringer er gitt under en eller annen form for press fra politiets side eller forespeiling om fordeler f.eks. løslatelse”.

Dette underbygger vår forståelse av at avhør har blitt utført med metoder som ikke har vært hensiktsmessige eller forsvarlige. I forarbeidet ble det derfor vurdert ulike tiltak for å oppnå større garanti for at politiavhør av mistenkte ble gjennomført på en betryggende måte. Forsvarers adgang til å være tilstede under avhøret og bruk av lydopptak ble også vurdert. Videre ble det påpekt tiltak som ville kunne gi politiavhør økt troverdighet, og beskytte etterforskere mot uberettiget kritikk i etterkant (NOU 1984:27, s. 24).

Samtidig som utvalget påpekte ulike måter å oppnå tryggere politiavhør på, sa de også:

“Etter utvalgets mening er det imidlertid begrenset hvor meget man ved regler vil kunne regulere selve gjennomføringen av et politiavhør for å oppnå en tilfredsstillende balanse mellom hensynet til sakens oppklaring og hensynet til avhørte. I stor grad vil dette være avhengig av andre forhold, først og fremst politimannens utdannelse, erfaring og yrkesetikk” (NOU 1984:27, s. 23).

Det tvetydig her er at samtidig som utvalget kommer med forslag til hvordan de kan garantere sikrere avhør gjennom ny lovgivning, så sier de også at det egentlig er begrenset hva de kan

gjøre for å regulere selve gjennomføringen av avhøret ettersom det er opptil den enkelte politimann. Bjerknæs og Fahsing (2018, s. 194) beskriver også at det var mer opp til den enkelte å finne ut hva ordene i bestemmelsen betød i en praktisk avhørssituasjon. Dette åpner opp for spørsmålet om hvor stor innflytelse lover og forskrifter hadde på denne tiden, og hvor stor skjønnsutøvelse den enkelte politimann kunne utøve?

Det er interessant å påpeke at fasemodellen i KREATIV som ble innført på 2000-tallet ligner på den grove faseinndelingen som har vært beskrevet i påtaleinstruksen (1986, § 8-2) siden tidlig på 1980-tallet. Litt omskrevet står det i påtaleinstruksen § 8-2 at mistenkte først skal gjøres kjent med sine rettigheter, deretter skal man innhente en sammenhengende forklaring uten påvirkning. Før motstridende informasjon eventuelt fremlegges den mistenkte, skal den mistenkte få forklare seg om emnet (Bjerknæs & Fahsing, 2018, s. 33). Et ubesvart spørsmål i denne perioden er hvorfor det ble uttalt at det fantes få retningslinjer i lov og forskrift, når vi ser at påtaleinstruksen langt på vei beskriver, en slags metode for gjennomføring av avhør.

Vår tolkning og forståelse av litteraturen på 1980-tallet er at en enhetlig metodikk var fraværende. Manglende litteratur om temaet gir en indikasjon på at avhørsmetoder ikke var et prioritert tema på sentralt hold. Vi har ikke funnet litteratur på at de manipulerende teknikkene eller det tilståelsesrettede fokuset, ble utfordret. Dette utelukker ikke at disse teknikkene faktisk ble utfordret. For å svare på forskningsspørsmålene om mål og de viktigste momentene i metodene, virker det som at det fantes en holdning om at tilståelse var målet for avhøret. Å bruke press og manipulerende teknikker for å oppnå dette var akseptabelt (Rachlew, 2003). Ifølge Rachlew (2003) var de teknikkene som ble anbefalt i Norge på 1980-tallet også vanlig praksis i både Storbritannia og USA på denne tiden.

3.2 1990-tallet

Rachlew (2003) henviser i sin artikkel til tre notater som alle tar opp temaet om hvordan utføre avhør av mistenkt i alvorlige straffesaker. Vi har ikke fått tilgang til notatene, så her gir vi en gjengivelse, samt vår tolkning av det Rachlew skriver. Han sier ikke noe om hvem forfatterne er, og notatene er skrevet i opplæringsøyemed. Det første er skrevet en gang mellom 1990-1995, mens de to andre er skrevet i henholdsvis 1995 og 1998. Notatet fra 1995 virker å være skrevet for eller av noen i KRIPOS. Notatet skrevet i 1998 omhandler "*Avhørstaktikk, siktede i SO-saker*", og ble delt ut på Politihøgskolens etter- og videreutdanning i etterforskning av seksuelle overgrep.

Notatene har i større eller mindre grad med seg flere elementer fra både den britiske og den amerikanske metodikken. Ut ifra det Rachlew (2003) gjengir i sin artikkel, får vi likevel inntrykk av at det er den amerikanske teorien som er mest rådende. Notatene går ifølge Rachlew gjennom ulike faser i avhøret. Disse fasene inneholder tips til hva man kan si eller gjøre for å påvirke eller motivere den siktede til å ville forklare seg og til slutt tilstå. Disse tipsene ligner mye på de vi kjenner fra Reed-modellen.

I notatet fra 1995 skriver forfatteren(e): “det viktigste i et siktetavhør, hvor siktede nekter å forklare seg, ikke tilstår, eller holder tilbake opplysninger, er motivasjon” (Rachlew, 2003). I motivasjonsfasen presenterer forfatteren en rekke manipulerende teknikker som å skryte av KRIPOS åstedseksperters evne til å bevise det umulige, og hvis mistenkte ville unngå publisitet var det eneste fornuftige å avgi forklaring snarest av hensyn til seg selv, eller familien. Tanken er å ta opp temaer som skal “hjelp” den mistenkte til å tilstå.

Rachlew (2003) viser med ulike eksempler at budskapene i notatene er det samme, nemlig at målet med avhøret er å oppnå en tilståelse fra den mistenkte. I notatet skrevet et sted mellom 1990 og 1995, står det eksempelvis: “det finnes en rekke forskjellige veier å gå under et avhør, og det underlige er at mange vil føre til målet - tilståelsen” (Rachlew, 2003). Videre understreker Rachlew at ingen av notatene nevner med ett ord om muligheten for at den mistenkte faktisk kan være uskyldig. Ut ifra det Rachlew skriver, er ikke teknikkene i notatene systematiserte nok til å utgjøre en helhetlig metode for avhør av mistenkte.

I 1991 publiserte Økokrim et hefte med navnet “*Politiavhør i økonomiske straffesaker*”. Det er skrevet av førstadvokat Jahre og politiinspektør Nilsen. Rachlew (2003) presenterer dette heftet som et motstykke til øvrige norske tekster fra 1980- og 1990-tallet. Anbefalingene i heftet er tuftet på andre etiske holdninger enn notatene presentert over. Rachlew mener således at heftet muligens kan ha bakgrunn i annen avhørskultur som tar avstand fra bruk av manipulerende teknikker og oppfordrer leseren til å søke etiske løsninger der regelverket gir rom for tolkning. I heftet står det blant annet;

“Sett fra et politietisk synspunkt bør de etiske grenser være snevrere enn reglenes. Det må alltid huskes at politiavhørets formål er å kartlegge begivenhetene så langt opp til sannheten som mulig. Dersom avhørte blir trøtt og likeglad, vil politiavhør lett kunne forsynes med feilinformasjon” (Jahre & Nilsen, 1991, s. 62-63).

Det er interessant å se at forfatterne fremhever at målet med avhøret av mistenkte er å innhente mest mulig pålitelig informasjon. Dette kan tolkes som at forfatterne har et annet syn på hva som er formålet med avhøret sammenlignet med notatene nevnt tidligere.

Et interessant moment er at Jahre og Nilsen henviser til, noe vi tolker som, vitnepsykologisk forskning i tilknytning til sammenhengende forklaring. Forfatterne påpeker at sammenhengende og spontane forklaringer ligger nærmest opp til sannheten. Selvom Jahre og Nilsen (1991, s. 12) også skriver at dette ikke nødvendigvis gjelder alle sakstyper, er det en interessant observasjon at disse etterforskerne tilsynelatende brukte kunnskap fra et annet fagfelt i sitt virke. Dette er kunnskap som dagens avhørsmetodikk blant annet bygger på. Dessverre har forfatterne ikke henvist til kilden. I hvor stor grad forfatterne søkte ny kunnskap fra vitnepsykologien til bruk i avhørsfaget vites ikke.

Ettersom "*Politiavhør i økonomiske straffesaker*" ble lagt til grunn for spesielle kurs i etterforskning av økonomiske kriminalitet ved Politihøgskolen, ser det ut som at heftets innhold faktisk ble anvendt. Hvor utbredt bruken av heftet var, eller om det var andre enn økokrim som tok i bruk heftet for faglig kunnskap i det daglige, vet vi ikke. Likevel er det ikke utenkelig at økokrim-miljøet hadde en egen avhørskultur som bygget på et mer etisk fundament. Selv om heftet utgjør et grundig arbeid, kan det ikke sies å være en helhetlig metode for hvordan en skal gjennomføre et mistenktavhør. Heftets innhold gir heller anbefalinger for hvordan en skal tolke ordlyden i lovverket for avhør, i tillegg til å gi en rekke tips.

Ifølge Rachlew og Fahsing (2015, s. 232) er det ikke utført systematiske norske studier av hvor vanlig det var å bruke manipulerende teknikker for å få en tilståelse i mistenktavhør. Likevel mener Rachlew (2003) at notatene og heftet fra økokrim kan indikere at det fantes ulike "avhørskulturer". På den andre siden åpnet han samtidig opp for at notatenes generelle betydning kan nedtones gjennom at notatene ikke nødvendigvis representerer noe mer enn holdninger til noen bestemte tjenestemenn. Vi tenker at notatene i hvert fall kan indikere at etter- og videreutdanne SO-etterforskere har lært at manipulerende teknikker var akseptable, mens økokrim-etterforskere har lært en annen retning. Dette i seg selv viser variasjoner mellom avdelinger, og at det her kan være snakk om flere avhørskulturer. Dette stemmer godt overens med Liv Finstads (2000, s. 233, 271-272) tanke om at det er vanskelig å snakke om en politikultur. Spørsmålet vi her stiller oss er om det publikumet vi jobber mot kan påvirke vår måte å holde avhør på. Finstad (2000, s. 272) mener at politiarbeidet er et produkt av samspillet mellom blant annet politi og publikum. For eksempel, satt på spissen, gjør det noe

med avhøreren når man avhører drapsmenn og overgripere kontra en hvitsnippkriminell fra øvre middelklassen. Det kan nevnes at synet på hvordan man burde avhøre, varierte også internt på en avdeling (Rachlew, 1999, s. 32, 63; Rachlew 2003).

Oppsummert for 1999-tallet kan man si at både målet og momentene i avhørene lignet mye på det man så på 1980-tallet, så lite hadde utviklet seg i metodebruken. Målet med avhørene var ofte å få en tilståelse, og det var ikke unormalt å bruke manipulerende teknikker. Læringen i avhørsfaget bestod for det mest av erfaringsoverføring og selvutvikling. Det var en sterk tro på at saker løses gjennom kreativitet, pågangsmot og sterk overbevisning om hva som hadde skjedd og hvem som var den skyldige i saken (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 193-194; Rachlew & Fahsing, 2015, s. 228-229; Rachlew, 1999, s. 63).

Politiets avhørsmetoder ble mystifisert og hemmeligholdt frem til slutten av 1990-tallet. Avhørene ble ansett som en tjenestesak og var ikke tilgjengelig for offentligheten. Denne hemmeligholdelsen sprakk med Birgitte Tengs-saken og førte til endringer (Rachlew, 2016). I løpet av 1990-tallet, spesielt siste halvdel, begynte man å interessere seg for avhørsfaget, både fra et politisk ståsted og innad i academia. Vi vil nå kort gå gjennom de kreftene som begynte å røre på seg, og som muligens kan ha påvirket utviklingen av den nye avhørsmetodikken.

3.3 Drivkrefter til paradigmeskiftet

3.3.1 Økt interesse for avhørsfaget

Norsk akademisk psykologi begynte å arbeide med vitnepsykologifaget mot millenniumskiftet. Det ble opprettet et tverrfaglig samarbeid mellom ulike miljøer (Magnussen, 2017, s. 35-40). Boken *Politipsykologi* av spesialpsykologen Roald A. Bjørklund utgitt i 1997 i samarbeid med Politihøgskolen (Rachlew, 2003). Ifølge Rachlew (2003) representerer avhørskapittelet i boken det første arbeidet i Norge som refererer til en vitenskapelig forankret avhørsmetodikk, vel og merke for avhør av barn. Vi forstår denne utviklingen som at politiet, som historisk sett kan hevdes å ha vært mer erfaringsdrevet, nå åpnet mer opp for academia (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 60-64, 90-91). At Politiskolen i 1993 ble en høgskole med treårig bachelorutdanning underbygger dette (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 64).

En annen mulig drivkraft på politisk nivå er at Europarådets antitorturkomite (CPT) uttrykte flere ganger misnøye med norsk politis praksis rundt varetektsfengsling og avhør av mistenkte. Første gang CPT kom med kritikk var i 1993, deretter i 1997 og 1999. Funnene var

de samme hver gang (Fahsing & Rachlew, 2009, s. 42). Det ble rapportert om at etterforskere rutinemessig la uforholdsmessig press på den siktede i avhør under varetektsperioden (CPT, 1993, s. 47; CPT, 1997, s. 8-9; CPT, 1999, s. 33). Norske myndigheter ble anbefalt å lage et tydeligere regelverk for gjennomføring av politiavhør i tillegg til obligatorisk bruk av lydopptak under avhørene for å forebygge uregelmessigheter (CPT, 1993, s. 20-21).

Det er vanskelig å si hvor mye utviklingstrekkene over har hatt å si for utviklingen av avhørsmetoder i Norge. Det man kan si, til forskjell fra 1980-tallet, er at avhørsfagets innhold ble viktigere på slutten 1990-tallet. Interessen for faget økte generelt. Vi ser at normer og holdninger for hvordan avhør burde gjennomføres, var i endring. Det som derimot ofte snakkes om som det store startskuddet for utviklingen av avhørsmetoden KREATIV, er Birgitte Tengs-saken (Fahsing & Rachlew, 2009, s. 41; Rachlew & Fahsing, 2015, s. 233).

3.3.2 Birgitte Tengs-saken

I mai 1995 ble den 17 år gamle jenta, Birgitte Tengs, funnet død langs en øde vei på Karmøy. Etter to år med omfattende etterforskning og stort press fra omverdenen og internt, ble hennes 19 år gamle fetter pågrepet for drapet. Saken skulle vise seg å bli en viktig årsak til endringer i metodebruken av norske mistenktavhør (Fahsing & Rachlew, 2009, s. 41).

Fetteren ble i løpet av noen få uker avhørt i godt over 100 timer. Forsvarsadvokaten hans var sjelden tilstede under avhørene, og han ble isolert fra all kontakt med familien (Gudjonsson, 2003, s. 593; Irving, 1998, s. 3). Til å begynne med forklarte fetteren at han ikke hadde drept Birgitte. Avhøreren klarte tilslutt å overbevise fetteren om at han hadde undertrykt minne om drapet. Til slutt gav fetteren etter og tilsto drapet (Gudjonsson, 2003, s. 593). Den første tilståelsen var derimot ikke nok til å bevise fetterens skyld ettersom tilståelsen manglet detaljer om drapet. Avhøreren ba fetteren skrive et filmmanus om hva han trodde hadde skjedd med Birgitte. Filmmanuset endte til slutt opp i en tilståelse med en beskrivelse av hvordan han drepte kusinen sin (Gudjonsson, 2003, s. 593; Inderhaug, 2019a).

Irving (1998, s. 3) konkluderte i sin rapport med at “mange av de teknikkene som ble benyttet av avhører i denne saken, tilsvarer de manipulerende teknikkene som var populære blant amerikanske og britiske etterforskere”. Videre hevdet Irving (1998, s. 10) at de manipulerende taktikkene “fra tid til annen ble etterfulgt av falske og villedende utsagn..”. Om film-manuset påpekte Irving (1998, s. 6-7) at det ikke ga pålitelige detaljer om noe politiet ikke visste fra før. Det fantes derimot utallige eksempler på at fetteren forsøkte å gi andre troverdige hypoteser, som ble avvist. I sitt vitnemål i retten mente den britiske

psykologen Gudjonsson at det var hevet over enhver tvil at avhøreren presset og manipulerte fram en falsk tilståelse (Inderhaug, 2019a).

Vi tolker det som at avhøreren muligens ble en syndebukk for alt det som var galt med avhørsmetodene på den tiden, selv om avhørsteknikkene ble brukt av flere i politiet. Strategiene avhøreren brukte, er eksempelvis lik strategiene som Tømte og Lier (1987a, s. 58-59; 1987b, s. 85-87; Inderhaug, 2019a) anbefalte i sine artikler. Vi undres over hvorfor man ikke så på avhørene av fetteren som en systemsvikt i avhørsfaget. Det ser ut som at alle avhørere ble “privatpraktiserende” i et lite samkjørt system. Derfor måtte avhører i Birgitte Tengs-saken ta støyten.

Det fantes krefter i politiet som ønsket å lære av det som gikk galt og samtidig bidra til utvikling. Blant disse var Rachlew og Fahsing, som ble tilbudt masterprogram i Storbritannia (Fahsing & Rachlew, 2009, s. 41). Det var ikke tilfeldig at de dro til Storbritannia. I europeisk sammenheng var Storbritannia ledende i utviklingen av politiets avhørsmetoder (Rachlew & Fahsing, 2015, s. 230).

3.3.3 Storbritannia: fra forhør til undersøkende avhør

Som følge av flere offentlige skandaler tilknyttet justisfeil avdekket på 1970-/1980-tallet, iverksatte myndighetene i Storbritannia en granskning av politiets avhørsmetoder. Dette resulterte i en rekke studier fra det psykologiske fagmiljøet (Gudjonsson, 2003, s. 38-56). De første studiene, blant annet utført av Irving og Softley i 1980, pekte spesielt på tre utfordringer. Studiene avdekket at det var akseptabelt å bruke manipulerende teknikker inspirert av amerikanske metoder. Videre pekte de på at avhørerne ofte hadde et tilståelsesrettet fokus. Og til slutt konkluderte studiene med at politietterforskerne hadde liten eller ingen formell opplæring i avhørsteknikk (Gudjonsson, 2003, s. 38-44; Rachlew, 2003).

Med bakgrunn i de første studiene ble det i 1984 innført en ny lov tilknyttet straffeprosess. I tillegg ble det i 1986 innført obligatorisk lydopptak av politiavhør som muliggjorde mer systematiske og omfattende studier av avhør (Gudjonsson, 2003, s. 44-55). Dette skulle vise seg å være viktig for utviklingen av avhørsfaget i Storbritannia.

John Baldwins studie fra 1992 baserer seg på opptil 600 lyd- og videoopptak. Dette studiet sees på som et veiskille i utviklingen av avhørsmetoder (Gudjonsson, 2003, s. 48-50; Clarke & Milne, 2001, s. 1). Baldwin konkluderte med at majoriteten av politietterforskere var dårlige avhørere, fordi deres kunnskap på området var begrenset (Baldwin, 1993, s. 350-351).

Dette underbygges også av annen forskning. De fant blant annet ut at kunnskap fra vitnepsykologien var fraværende. Videre avdekket studier fra Universitet i Kent at bruken av manipulerende teknikkene var redusert. Dette muligens som et resultat av den ny lovgivning, i tillegg til at innføring av lydopptak kan ha virket disiplinerende (Gudjonsson, 2003, s. 44-55).

Som respons på Baldwins studie, og en voksende misnøye fra domstolene, utviklet britisk politiet, i samarbeid med universitets- og forskningsmiljøet, et obligatorisk kurs i avhørsmetoder for tjenestepersoner. Metodikken ble kalt undersøkende avhør, og modellen fikk navnet PEACE (Clarke & Milne, 2001, s. 1; Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 91). I tillegg til å være et mer etisk og trygt fundament bygger metodikken på abduktiv logikk (Rachlew & Fahsing, 2015, s. 226-231).

3.3.4 Mastergradsavhandlingen til Asbjørn Rachlew

Mastergradsavhandlingen til Rachlew er som nevnt det første vitenskapelige studie på norske avhørsmetoder. Studiet fikk stor betydning for utviklingen av norske avhørsmetoder på begynnelsen av 2000-tallet, og vi forstår det slik at masteroppgaven la grunnlaget for paradigmeskifte i norske avhørsmetoder (Inderhaug, 2019b).

I arbeidet med masteravhandlingen dokumenterte Rachlew (1999, s. 63) at norske etterforskere hadde liten eller ingen formell kompetanse innenfor faget "avhørsteknikk". Funnene viste at etterforskernes avhørsgjennomføring var influert av egne og eldre kollegaers erfaringer. Ifølge Rachlew fremkom avhørene som ustrukturerte, og det virket som etterforskerne ikke hadde noen forståelse for hva slags teknikker de brukte eller hvorfor de brukte dem. Han fant også ut at de amerikanske manipulerende metodene var mest brukt, til tross for at majoriteten av avhørerne som ble intervjuet i studiet mente at den britiske tilnærmingen var den riktige måten å gjennomføre avhørene på.

Rachlew (1999, s. 67-79) påpekte at behovet for retningslinjer var stort, ettersom dette var fraværende. Det fantes ingen form for trening eller kurs på hvordan avhør burde gjennomføres. Bruken av manipulerende teknikker virket å være en konsekvens av mangel på teoretisk kunnskap. Spesielt var trening og teoretisk kunnskap innenfor psykologiske temaer tilknyttet avhørssituasjonen mangelfull. Rachlew mente at et opplæringsprogram vil kunne luke ut feilkilder som fokus på tilståelse og uetiske manipulerende teknikkene kunne føre til, og at PEACE ville være en passende metode for norske avhørere.

3.4 2000-tallet

Med bakgrunn i Rachlews masteravhandling ble KREATIV utviklet, Norges første enhetlige opplæringsprogram og metodikk for avhør (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 8; Toft, 2016). KREATIV står for følgende kjernemomenter: *Kommunikasjon, Rettssikkerhet, Etikk og empati, Aktiv bevisstgjøring, Tillit gjennom åpenhet, Informasjon og Vitenskapelig forankring*. KREATIV bygger på samme kunnskap og prinsipper som undersøkende avhørsmetoder. Metodikken er forskningsbasert, og vektlegger kunnskap fra vitnepsykologisk forskning, vel ansett prinsipper om mellommenneskelig kommunikasjon og grunnleggende menneskerettigheter (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 194).

Målet for avhøret i den nye metodikken er å oppnå mest mulig pålitelig, relevant og nøyaktig informasjon. Det viktigste momentet i metodikken er at den bygger på en abduktiv undersøkende prosess (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 9; Bjerknes & Fahsing 2018, s. 96). Til grunn ligger det at alle rimelige hypoteser skal identifiseres, uten at etterforskeren tar særlig stilling til noen av dem. Videre skal avhøreren gjennom åpne og nøytrale spørsmål aktivt søke etter informasjon som kan avkrefte eller svekke mistanken. Dersom avhører går inn med holdningen om at den mistenkte kan være uskyldig, men ikke finner støtte for dette i mistenktes forklaring, vil hypotesen om skyld styrkes (Bjerknes & Fahsing 2018, s. 101, 234; Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 9). Avhørsmetodikken skal stimulerer politiets åpne sinn og operasjonaliserer uskyldspresumpsjonen. Et viktig moment ved metodikken, er å utsette bevispresentasjonen inntil de alternative hypotesene er undersøkt. Dette reduserer den mistenktes mulighet til å finne på alternative forklaringer (Bjerknes & Fahsing 2018, s. 233-234; Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 9).

Arbeidsmetodikken fikk etter hvert innflytelse i hele det norske politiet, først og fremst ved at kompetanse ble formidlet via etter- og videreutdanning ved Politihøgskolen. Etter hvert ble KREATIV også metodikken hele det norske politi skulle arbeide etter, ved at metodikken var det bachelorstudentene ved Politihøgskolen ble undervist (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 8; Rachlew & Fahsing, 2015, s. 234; Rachlew, 2016). KREATIVs ankomst, implementering og status i etterforskningsmiljøet utgjør et paradigmeskifte innen avhørsfeltet (Olsvik, 2013, s. 90-91). Utviklingen kan formuleres; «fra erfaringsbaserte og tilståelsesfokuserte avhørsmetoder til forskningsbaserte, informasjonsinnsamlende intervjueteknikker" (Rachlew, Bergestuen & Løken, 2019).

En indikasjon på at KREATIV er en suksess er at Norge i 2018 mottok lovord fra Europarådets torturkomite (2018, s.33-34; Rachlew et al., 2019), hvor de oppfordret andre land til å se mot norske forskningsbaserte avhørsmetoder. Kunnskap om de forskningsbaserte avhørsmetodene har også nådd FN, hvor norsk politi sitter sentralt i prosessen med å utvikle globale retningslinjer for avhør (Toft, 2016; Rachlew et al., 2019).

I 2011 ble kvaliteten på avhør et tema ved Oslo statsadvokatembeter etter at det ble påvist gjentatte mangler i en rekke alvorlige straffesaker. Riksadvokaten etablerte da en arbeidsgruppe som fikk i oppgave å vurdere kvaliteten på avhørene (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 11). Arbeidsgruppen problematiserte blant annet at verken politiet eller påtalemyndigheten hadde lagt til rette nødvendige rutiner, støtte, kvalitetssikring, oppfølging og/eller trening på avhørsområdet (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 5). I forlengelsen av dette har Rachlew (i Mortvedt, 2015) påpekt at det er en utfordring at systemer som legger til rette for implementering av teori til praksis er uteblitt.

3.4.1 Fra teori til praksis

Riksadvokatens arbeidsgruppe (2013, s. 62-64) påpekte blant annet fravær av rutiner og manglende kompetansekrav og oppfølging for etterforskere. Det påpekes at det innenfor avhørsfaget bør innføres en sertifisering fordi dagens praksis i stor grad er personavhengig. Med dette menes at det er opp til den enkelte avhører å tilegne seg avhørskompetanse. Arbeidsgruppen mener at en sertifisering kan bidra til en mer enhetlig praksis, samt skape trygghet og forutsigbarhet for avhøreren. Rachlew og Fahsing (2015, s. 234) mener det samme. De savner et system og rutiner politiets organisasjon for implementering av teori i praksis. Behovet for systemer og rutiner på arbeidsplassene vil kunne gi kvalitetssikring, støtte og oppfølging etter endt utdanning.

Riksadvokatens nedsatte i 2000 en arbeidsgruppe som skulle vurdere etterforskning av drapssaker med ukjent gjerningsmann. De understreket allerede da at det var tankevekkende at det innenfor avhør, som krever særlig kompetanse, ikke stilles krav til videreutdanning eller formelle og reelle krav til de som skal foreta avhørene (Riksadvokatens publikasjoner, 2002, s. 112). Som nevnt tidligere ble samme problemstilling tatt opp i arbeidsgruppens arbeid i 2013. I Riksadvokatens rundskriv om politiavhør (2016, s. 1-3), som var en oppfølging av dette arbeidet, ble det understreket at rutiner for kvalitetssikring støtte, oppfølging, intern opplæring og trening skal utvikles. Hvorfor tar det dette så lang tid, for eksempel har

Storbritannia allerede etablerte systemer som vi kan vi dra kunnskap fra (Riksadvokatens arbeidsgruppe, 2013, s. 65).

Rachlew (i Mortvedt, 2015) mener at etterforskningsfaget har blitt neglisjert. Han eksemplifiserer denne problemstillingen med blant annet at ordenspolitiet har utviklet seg i en profesjonell retning, gjennom forståelse for at målrettet trening med formelle krav stimulerer til innsats og kvalitet. Det stilles derimot ingen formelle krav til etterforskere. Vi undres over om noe av årsaken til dette, kan ha sammenheng med at makten til å utbedre avhørsmetodene ligger hos Riksadvokaten. Dermed blir veien til praktisk handling lang.

Rachlew (i Mortvedt, 2015) mener det er problematisk for videreutviklingen av etterforskningsfaget, at det er Riksadvokaten som sitter på makten til å utbedre og endre faget. Han mener at dette ansvaret bør ligge hos politietaten som bruker metodene. Rachlew (i Mortvedt, 2015) eksemplifiserer dette med at i utarbeidelsen av rundskrivet «Politiavhør», ble arbeidet ledet av en jurist, selv om kompetansen og erfaringen på metoden ligger hos politiet.

Vi mener at KREATIV har gitt avhørere en mulighet til å arbeide likt. Likevel ser vi at det ikke er gitt at avhørere arbeider ut fra samme forståelse av metodikken. Selv om en avhører aktivt bruker KREATIV i sitt arbeid vil variasjoner oppstå på grunn av våre ulike personligheter. Og det må være greit. Utgangspunktet bør likevel være at de deler de samme grunnverdiene for undersøkende avhørsmetoder og uskyldspresumsjonen. Enda viktigere er det at denne kompetansen fortsatt står i høysetet gjennom oppfølging og videre kompetanseheving. Vi undres over om det er stor variasjon på kvaliteten i avhørene som utføres i dag, ettersom det ikke ser ut som vi har systemer til å fange opp dette.

Et eksempel på at KREATIV ikke er blitt implementert godt nok er Rachlews (2016) historie fra da han var sakkyndig for domstolen i en sak hvor han ble bedt om å evaluere et avhør. Rachlew konkluderte med at den mistenkte hadde blitt manipulert og presset med avhørsteknikker som minnet om de som hørte fortiden til. Dette viser at selv med etablerte enhetlige metoder, så har vi fremdeles en vei å gå.

Selv om vi syns det er vanskelig å si noe evidensbasert om hva KREATIV har ført til i praksis, er det mulig å gi noen indikasjoner. I en studie publisert i Politiforum, svarte ni av ti at utdannelsen innen KREATIV hadde endret deres tilnærming til mistenktavhør. Blant annet hadde de fått økt forståelse for avhørers påvirkningskraft, og det hadde styrket avhørerens evne til å kommunisere og til å utnytte potensielle bevis. KREATIV-utdannelsen hadde også

styrket avhørerens etiske refleksjon og gjort det enklere for avhøreren å bevare sin objektivitet (Fahsing & Rachlew, 2006; Fahsing & Rachlew, 2009, s. 54).

4.0 Avslutning

I denne oppgaven har vi sett på hvordan metodebruken i norske mistenktavhør har utviklet seg fra 1980 og frem til i dag (2020). Ut ifra det materialet vi har sett på, er det vanskelig å trekke bastante slutninger om norsk politis avhørsmetodikk på 1980- og 1990-tallet. De forskjellige skriftlige kildene viser at det eksisterte ulike syn på hvordan avhør burde gjennomføres. Vi forstår det slik at det ikke fantes systematiske og enhetlige avhørsmetoder av mistenkte i Norge på 1980- og 1990- tallet. Etter årtusenskiftet ble avhørsmetoden videreutviklet, med en tydelig arbeidsmetodikk. Norges første enhetlige avhørsmetode, KREATIV, er også i dag den metodikken som avhørere skal arbeide etter.

Når det gjelder forskningsspørsmålet om hva som var målet med mistenktavhør kan det se ut som om det på 1980- og 1990-tallet var vanlig i flere miljøer, å ha tilståelsen som mål. Avhørsmetoden KREATIV er tuftet på et annet fundament, og her er målet å samle inn mest mulig pålitelig, relevant og nøyaktig informasjon.

Når det gjelder spørsmålet om hva som var de viktigste momentene i avhørsmetodene, virker det rimelig klart at en rekke mistenkte på 1980- og 90-tallet ble avhørt med teknikker som i dag omtales som manipulasjon, men teknikkene varierte, og var ingen enhetlig metode. Vårt perspektiv er at politiet som helhet i dag har en dypere bevissthet omkring uskyldspresumsjon, denne ligger i norsk politis ryggrad. Sånn sett er premissene i avhørsmetodene endret i hele politiet.

KREATIV ser ut til å være et resultat av forskjellige drivkrefter, men slik vi forstår det var skandalen knyttet til Birgitte Tengs-saken og mastergradsavhandlingen til Rachlew som dannet startskuddet for utviklingen. Det er vanskelig å se for seg et paradigmeskifte i norske avhørsmetoder på 2000-tallet, uten det initiativet og interessen Rachlew og Fahsing viste for avhørsfaget gjennom deres forskning og ønske om videreutvikling.

KREATIV som metodikk er, slik det ser ut nå, kommet for å bli. Selv med en enhetlig metodikk, betyr det ikke at alle arbeider likt. Det er derfor viktig at avhørere blir veiledet og fulgt opp for å skape trygghet på egen kompetanse. Slik vil avhører forhåpentligvis ikke føle seg alene i avhørssituasjonen. Med gode opplæringsystemer, for å omdanne teori til praksis,

vil KREATIV-metodikken utnyttes best mulig. Med dette passer det å avslutte med ord fra Gross (1899, s. 4-13);

“Undersøkelserdommerens (etterforskerens) arbeid blir selv av fagfolk ikke rettferdig vurdert i forhold til hvor vanskelig det er... det er ikke nok å ha omfattende kunnskap, man må hele tiden bestrebe seg på å få ny kunnskap, utdanne seg videre.”

5.0 Litteraturliste

- Baldwin, J. (1993). Police interview techniques: Establishing truth or proof? *British journal of criminology*, 33(3), 325-351
- Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. A. (2018). *Etterforskning - Prinsipper, Metoder og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget
- Bjerknes, O., T. & Williksen, E. (2015). *Politirapport* (utg. 4). Drammen: Vett & Viten
- Bjørklund, R. A. (1997). *Politipsykologi* (2. utg.). Nesbru: Vett & Viten
- Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utg.) Oslo: Cappelen Damm akademisk
- Clarke, C. & Milne, R. (2001). *National Evaluation of the PEACE Investigative Interviewing Course*. (PRAS/149). Hentet fra https://www.researchgate.net/profile/Colin_Clarke3/publication/263127370_National_Evaluation_of_the_PEACE_Investigative_Interviewing_Course/links/53da3b620cf2e38c63366507.pdf
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (utg. 6). Oslo: Gyldendal akademisk.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (1993). *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway*. Hentet fra <https://rm.coe.int/168069784a>
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (1997). *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway*. Hentet fra <https://rm.coe.int/168069784e>
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2000). *Report to the Norwegian Government on the visit to Norway*. Hentet fra <https://rm.coe.int/1680697850>
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2018). *General report of the CPT (28)*. Hentet fra <https://rm.coe.int/16809420e3>
- Fahsing, I. & Rachlew, A. (2006,16. juni,). Etske og effektive avhør av mistenkte - strategisk utnyttelse av potensielle bevis under avhør av mistenkte. *Politiforum*.
- Fahsing, I. & Rachlew, A. (2009). Investigative Interviewing in the Nordic Region. I T. Williamson, B. Milne & S. Savage (red.), *International Developments in Investigative Interviewing*. (s. 39-65). Cullompton: Willan Publishing.
- Fangen, K. (2004) Deltagende observasjon. Bergen, Fagbokforlaget.

- Fangen, K (2010). Deltakende observasjon. (2. utg.) Oslo: Fagbokforlaget
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag AS
- Gross, H. (1899). *Forbrydelseseres efterforskning og opdagelse*. København: Nielsen & Lydiche.
- Grønmo, S (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (utg. 2). Bergen: Fagbokforlaget
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The Psychology of Interrogations and Confession. A Handbook*. Chichester: Willey.
- Husby, I. (2013, 28. mai). Avhør i nye spor. *Politiforum*. Hentet fra <https://www.politiforum.no/artikler/avhor-i-nye-spor/385414>
- Inbau, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P., & Jayne, B. C. (2004). *Criminal Interrogation and Confessions* (4. utg.). Sudbury: Jones and Bartlett Publishers. (90 sider).
- Inderhaug, E. (2019a, 15. februar). Syndebukken - DEL 2: Drapet som endret alt (1995-1999). *Politiforum*. Hentet fra: <https://www.politiforum.no/artikler/syndebukken-del-2drapet-som-endret-alt-1995-1999/457762>
- Inderhaug, E. (2019b, 15. februar). Syndebukken - DEL 3: Saken som aldri slapp (2000-2007). *Politiforum*. Hentet fra: <https://www.politiforum.no/artikler/syndebukken-del-3-br-saken-som-aldri-slapp-2000-2007/457763>
- Irving, B. (1998). *Rapport om politiavhør av [fetteren] under varetektsfengsling i forbindelse med drapet på Birgitte Teng*. Stavanger: Gulating Langmannsrett.
- Jahre, H. P. & Nilsen, L. E. (1991). *Politiavhør i økonomiske straffesaker* (Økokrims skriftserie nr. 4). Oslo: Økokrim. (119 sider).
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Kaldal, I. (2020, 9. Mars). Hvorfor trenger vi historie? Hentet fra: <https://www.norgeshistorie.no/hvordan-blir-historie-til/Historiefaget/2060-hvorfor-trenger-vi-historie.html>
- Larsson, P., Gundhus, O. I. & Granèr, I. (2016). *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Leseth, A.B. & Tellman, S.M. (2014). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Magnussen, S. (2017). *Vitnep psykologi 2.0*. (1. utg.). Oslo: Abstrakt forlag AS
- Memon, A., Vrij, A. & Bull, R. (2003). *Psychology and Law: Truthfulness, Accuracy and Credibility*. Chichester: Wiley.

- Mortvedt, O. M. (2015, 24. mars). Rachlews reform. *Politiforum*. Hentet fra:
<https://www.politiforum.no/artikler/rachlews-reform/386372>
- Myklebust, T. (2010). Politiavhør som metode. I T. Myklebust & G. Thomassen (red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet* (s. 45-98). Oslo: Politihøgskolen.
- NOU 1984:27. (1984). Ny påtaleinstruk. Hentet fra:
https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2014013008067?page=0
- Olsvik, E. H. (2013). *Vitenskapsteori for politiet: tenkemåter i kunnskapsstyrt politiarbeid* (1. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Påtaleinstruksen. (1985). Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (FOR-1985-06-28-1679). Hentet fra:
<https://lovdata.no/pro/#document/SF/forskrift/1985-06-28-1679?searchResultContext=3043&rowNumber=1&totalHits=1240>
- Rachlew, A. (1999). *An evaluation of Norwegian police officers perception of investigative interviewing; Implications for training*. (Mastergradsavhandling). The University of Liverpool: Liverpool.
- Rachlew, A. (2003). Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv. *Tidsskrift for strafferett* 2003(04), s. 400-439. Hentet fra:
https://www.idunn.no/tidsskrift_for_strafferett/2003/04/norske_politiavhoer_i_et_internasjonalt_perspektiv
- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning - noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* (Doktoravhandling). Oslo: Det juridiske fakultet
- Rachlew, A. & Fahsing, I. (2015). Politiavhøret. I R. Aarli, M-A. Hedlund, & S. E. Jebens (red.), *Bevis i straffesaker - Utvalgte emner* (1. utg., s. 225-254). Oslo: Gyldendal.
- Rachlew, A. (2016, 9. desember). Etter gjenåpningen av Birgitte Tengs-saken: "I dag tenker jeg på avhøreren, og det faget han brant for". *Politiforum*. Hentet fra:
<https://www.politiforum.no/artikler/etter-gjenapningen-av-birgitte-tengs-saken-i-dag-tenker-jeg-pa-avhoreren-og-det-faget-han-brant-for/387505>
- Rachlew, A., Bergestuen, S. T., & Løken, G-E. (2019, 14. juni). Fra avhør til intervju – Hvordan står det egentlig til med utviklingen av journalistenes intervjumetoder? *Journalisten*. Hentet fra: <https://journalisten.no/asbjorn-rachlew-geir-egil-loken-intervjuteknikk/fra-avhor-til-intervju/367322>
- Riksadvokatens rundskriv. (1999). *Etterforskning*. (Rundskriv nr. 3) Hentet fra:
<https://www.riksadvokaten.no/document/etterforskning/>

- Riksadvokatens publikasjoner. (2002). *Etterforskning av drapssaker med ukjent gjerningsmann* (nr. 2/2002). Hentet fra:
<https://www.yumpu.com/no/document/read/18492741/etterforskning-av-drapssaker-med-ukjent-riksadvokaten>
- Riksadvokatens arbeidsgruppe. (2013). *Avhørsmetodikk i politiet*. Hentet fra:
<https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Avh%C3%B8rsmetodikk-i-Politiet-med-vedlegg.pdf>
- Riksadvokatens rundskriv. (2016). *Politiavhør*. (Rundskriv nr. 2). Hentet fra
<https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/09/Rundskriv-2016-2-Politiavh%C3%B8r.pdf>
- Politihøgskolen. (2019). *Retningslinjer for bacheloroppgaven 2019-2020 (BOPPG30)*.
 Hentet fra:
https://politihogskolen.instructure.com/courses/1167/files/136359?module_item_id=50378
- Thuren, T. (2009). *Vitenskapsteori for nybegynnere* (2. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Toft, M. (2016, 17. oktober). Politiavhør utvikla i Noreg kan bli global standard. *Uniforum*.
 Hentet fra: <https://forskning.no/kriminalitet/politiavhoer-utvikla-i-noreg-kan-bli-global-standard/390256>
- Tømta, H. & Lier L. A. (1987a). Avhørsteknikk. *Politibladet*, 78(3), 58-60.
- Tømta, H. & Lier, L. A. (1987b). Avhørsteknikk. *Politibladet*, 78(4), 85-87.

5.1 Selvvalgt pensum

- Fahsing, I. A. & Rachlew, A. (2009). Investigative Interviewing in the Nordic Region. I T. Williamson, B. Milne & S. Savage (red.), *International Developments in Investigative Interviewing*. (s. 39-65). Cullompton: Willan Publishing. (27 sider).
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The Psychology of Interrogations and Confession. A Handbook*. Chichester: Willey. (55 sider).
- Inabu, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P., & Jayne, B. C. (2004). *Criminal Interrogation and Confessions* (4. utg.). Sudbury: Jones and Bartlett Publishers. (90 sider).
- Jahre, H. P. & Nilsen, L. E. (1991). *Politiavhør i økonomiske straffesaker* (Økokrims skriftserie nr. 4). Oslo: Økokrim. (119 sider).
- Rachlew, A. (1999). *An evaluation of Norwegian police officers perception of investigative interviewing; Implications for training*. (Mastergradsavhandling). The University of Liverpool: Liverpool (79 sider).

- Rachlew, A. (2003). Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv. Tidsskrift for strafferett 2003(04), s. 400-439. Hentet fra:
https://www.idunn.no/tidsskrift_for_strafferett/2003/04/norske_politiavhoer_i_et_internasjonalt_perspektiv (39 sider)
- Rachlew, A. & Fahsing, I. (2015). Politiavhøret. I R. Aarli, M-A. Hedlund, & S. E. Jebens (red.), *Bevis i straffesaker - Utvalgte emner* (1. utg., s. 225-254). Oslo: Gyldendal. (29 sider)
- Riksadvokatens arbeidsgruppe. (2013). *Avhørsmetodikk i politiet*. Hentet fra:
<https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Avh%C3%B8rsmetodikk-i-Politiet-med-vedlegg.pdf> (102 sider)
- Williamson, T., Milne, B. & Savage, P. S. (red.) *International Developments in Investigative Interviewing* (1. Utg, s. 39-65). Devon: Willian Publishing (26 sider)

**Fra hofteskudd til
hovedregel -
Taktikkopplæring i politiets
grunnutdanning**

en empirisk oppgave i et historisk perspektiv

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2019

Marte Styrkson og Håkon Unhjem Melleby

Innholdsfortegnelse

Forord	2
1. Innledning	3
1.1 Bakgrunn for valg av tema	3
1.2 Problemstilling	4
1.3 Avgrensning	4
1.4 Relevans av tema	6
1.5 Kort om politiutdanningen i Norge	6
1.6 Periodeinndeling	7
2. Metode	8
2.1 Forforståelse og hermeneutikk	8
2.2 Skriftlige kilder	9
2.3 Muntlige kilder	10
3. Funn	10
3.1 Perioden 1971-1992	10
3.2 Perioden 1992-2019	12
3.3 Utviklingstrekk	14
4. Drøfting og diskusjon – endringene i perspektiv	18
4.1 Forskning og erfaring – taktikkopplæringens kunnskapsgrunnlag	18
4.2 Akademisering og profesjonalisering?	21
4.3 Et samfunn i utvikling, en politiutdanning i endring	23
5. Avslutning	24
6. Litteraturliste	27
6.1 Selvvalgt pensum	29
7. Vedlegg 1: Skriftlig kildemateriale utenfor litteraturlisten	30
8. Vedlegg 2: Bestillingsinformasjon hos Riksarkivet i Oslo	31

Forord

Vi ønsker å rette en stor takk til alle som har bidratt til denne oppgaven. Det gjelder spesielt våre muntlige kilder, dere vet selv hvem dere er. Denne oppgaven hadde heller ikke vært mulig uten vår dyktige veileder Vanja. I tillegg vil vi rette en takk til våre kjære medstudenter og venner ved PHS for deres direkte og indirekte støtte. Uten dere hadde denne oppgaven mest sannsynlig blitt ferdig mye tidligere, men det hadde vært litt kjedelig.

«Når granatene eksploderer, stormer gruppene på linje i hurtig tempo, idet hver mann skyter rettede skudd fra hoften eller skulderen.»

- Utdrag til reglement i stridseksersis (spredt orden) for polititjenesteembetene (politiaspirantene) ved Bergen politikammer ved politibetjent Kjell Enehaug (1970)

1. Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Den norske politiutdanningen skal gi studentene grunnleggende kunnskap, ferdigheter og kompetanse for å takle de situasjonene de skal håndtere som politibetjenter. Utdanningen er utviklet på grunnlag av hva Justis- og beredskapsdepartementet, på vegne av Stortinget og regjeringen, mener er sentral kompetanse for at politiet skal kunne bistå og hjelpe befolkningen, og håndheve statens voldsmonopol (Politi-loven, 1995, §§ 1 og 2). Hensikten er at politiet skal sikre borgernes rettssikkerhet og trygghet (Politihøgskolen, 2016, s.3). Dette innebærer også opplæring i de fremgangsmåter og tankesett politiet bruker i det operative arbeidet.

Politiets arbeidsmetoder er flerfoldige og har i en historisk kontekst vært preget av en sterk og jevn utvikling. Det har i de siste årene vært en dreining mot et politi med et mer sivilisert preg (Justis- og politidepartementet, 2005, s. 9). I kontrast til dette står polititaktikk, som på mange måter ligger som et grunnlag for store deler av praktisk politiarbeid. Det er etter vårt syn det fagområdet som gjør at politiutdanningen i størst grad skiller seg ut fra andre høyskoleutdanninger.

Vi har begge under våre studier på Politihøgskolen vært svært interessert i de politioperative fagene. Vi har vært igjennom opplæring i leir både i andre og tredje studieår. Under denne opplæringen har vi blitt kjent med termen polititaktikk. Vi har merket at det er en term som favner om veldig mye og samtidig veldig lite. Det dukket gradvis opp et spørsmål om hvordan taktikkfeltet har blitt som det har blitt. Vi har også etter å ha snakket med medlemmer av NPHS¹ fått inntrykk av at grunnutdanningen i polititaktikk har vært igjennom flere endringer. Da polititaktikk er et viktig felt på Politihøgskolen, med lange røtter tilbake til Politiskolen og Statens politiskole, ønsker vi å undersøke og reflektere over hvordan feltet har utviklet seg. Kan man peke på noen utviklingstrekk som har ledet opp til det emnet vi i dag omtaler som IP²-trening? Hva kan disse utviklingstrekene fortelle oss? Selv om termen polititaktikk har endret seg lite, er ikke taktikkbegrepet entydig og varierer med type bakgrunn, opplæring og når tjenestepersonen var ferdig med utdanningen. Det betyr at det kan ligge en sprikende forståelse av hva som er polititaktikk, hvordan det gjennomføres og hva det innebærer.

¹ Norsk Politihistorisk Selskap

² Innsatspersonell

1.2 Problemstilling

Vi har valgt følgende problemstilling:

Hvordan har taktikkopplæringen i politiets grunnutdanning endret seg fra 1971 og fram til 2019?

Dette vil være oppgavens sentrale problemstilling, men for å belyse den, samt for å svare på spørsmålet best mulig har vi valgt ut to forskningsspørsmål;

- 1. Hva er de største forskjellene mellom taktikkopplæringen i de forskjellige periodene?**
- 2. Hvorfor har disse forskjellene oppstått?**

For å svare på disse spørsmålene er det nødvendig med en definisjon av hva som menes med polititaktikk, vi har valgt å forholde oss til definisjonen hentet fra pensumlitteraturen i ordenstjeneste fra 1998;

«Polititaktikk vil si den spesielle fremgangsmåten som nyttes for å organisere og disponere polititjenestemenn under aksjoner eller operasjoner. Polititaktikk er det også når vi i polititjenesten bruker en bevisst valgt fremgangsmåte.» (Groven, 1998, s. 46)

Som oppgaven videre vil utforske, har taktikkbegrepet ikke alltid vært like klart definert. Vi velger derfor å la denne definisjonen være grunnlaget for vår forståelse av hva polititaktikk er.

1.3 Avgrensning

Oppgaven tar for seg opplæring og utdanning i polititaktikk fra 1971 til 2019. Videre har vi valgt å forholde oss til den taktikkopplæring som er en del av den obligatoriske utdanningen ved Politiskolen/Politi høyskolen. Det er altså den sentrale grunnutdanningen for politiet i Norge, og taktikkopplæringen innen denne, som skal utforskes. Det betyr at videreutdanning i polititaktikk (UEH³, Beredskapstroppen, lokale treninger og øvelser på tjenestested) ikke vil bli omhandlet.

³ Utrykningsenhet

Oppgaven vil også veksle mellom å omtale taktikk som begrep og som term. Dette er et bevisst skille, der termen taktikk refererer til selve ordet men begrepet taktikk referer til hva som faktisk ligger bak ordet, selve innholdet.

Gjennom de årene som oppgaven har valgt å fokusere på har det blitt brukt flere forskjellige beskrivelser på faglig organisering og rangering i de skriftlige kildene. Ord som fag, emne, undervisningstema, hovedområde og blokk har blitt mye brukt om hverandre, og ordbruken og innholdet i det har endret seg i takt med endringer i politiutdanningen. Dette gjelder også taktikkopplæringen, som vi vil se har endret plassering flere ganger og hatt forskjellige betegnelser i skolens organisering opp gjennom periodene. I et forsøk på å unngå forvirring knyttet til taktikkens plassering i fagplaner som emne/tema/fag osv., velger vi å omtale polititaktikk og taktikkopplæring som et felt; Taktikkfeltet vil omfatte polititaktikken og taktikkopplæringen ved Politiskolen/Politihøgskolen uavhengig av hvilket ord det er organisert under i aktuell fagplan.

Politiet har de siste årene hatt en gradvis dreining mot en kunnskapsbasert fremgangsmåte. Det omfatter at politiet skal kunne begrunne og se effekten av sine tjenestehandlinger (Olsvik, 2013). Å arbeide kunnskapsbasert fordrer at man har sammenvevet teori og praksis. Å utøve kunnskapsbasert praksis kan defineres som å ta faglige avgjørelser basert på systematisk innhentet forskningsbasert kunnskap og erfaringsbasert kunnskap (Nortvedt, Jamtvedt, Graverholt, Nordheim & Reinart, 2012, s. 17).

Når noe skal være kunnskapsbasert, skilles det gjerne mellom kildene til kunnskapen. Det er særlig to kilder til kunnskap som vi velger å fokusere på i denne oppgaven; Forskningsbasert kunnskap og erfaringsbasert kunnskap. Som navnene tilsier, går skillet mellom hvor kunnskapen er hentet fra, og med hvilke metoder den er skaffet. Forskningsbasert kunnskap kalles ofte teori, og er basert på vitenskap, logiske slutninger og faktakunnskap (Hove, 2014, s. 21). I dette ligger at kunnskapen må være frembrakt innenfor de krav og retningslinjer som stilles til all forskning for å kunne anerkjennes som vitenskap. Erfaringsbasert kunnskap er praktisk kunnskap og ferdigheter, og gjennom å handle og delta i virksomheter sammen med andre (Hove, 2014, s. 21). Denne formen for kunnskap oppstår altså som et resultat av praktisering og utførelse av et fag over tid.

1.4 Relevans av tema

Det er krav til at oppgavens tema skal være relevant for politiets virksomhet. Oppgaven vil som nevnt omhandle utvikling av taktikkopplæring innenfor politiutdanningen i Norge. Polititaktikk danner, etter Grovens definisjon, et grunnlag for hvordan politiet velger å løse visse typer oppdrag. Politiutdanningen er videre det som på mange måter skal gi tjenestepersoner i politiet et faglig utgangspunkt for å drive politiarbeid, eller som uttrykt i politiutdanningsutvalget av 1971; «Gi grunnlag for senere tjeneste og opplæring i politi- og lensmannsetaten.» (Hove, 2012, s. 36). Politiutdanning må dermed kunne betegnes som relevant for politiets virksomhet.

Vi ønsker videre å se på taktikkopplæringen i lys av definisjonen av politivitenskap:

«Politivitenskap er det vitenskapelige studiet av politiet og andre som utøver politisær virksomhet, hvem de er, deres oppgaver og deres samfunnsrolle, hva de gjør samt effektene av dette.» (Gundhus, Larsson & Granér, 2014, s. 19).

Det vil altså være politivitenskapelig relevant å se nærmere på om taktikkopplæringen har vært gjenstand for slike vitenskapelige studier, samt om og hvordan den eventuelt kan bli det i fremtiden.

1.5 Kort om politiutdanningen i Norge

Før man ser nærmere på et spesifikt område innen politiutdanning, er det fordelaktig å ha en viss oversikt over politiutdanningens historie i Norge. Den sentrale, statlige politiutdanningen i Norge hadde sin begynnelse ved statens politiskole i 1921, da i form av en etterforskningsutdanning for tjenestepersoner som allerede jobbet i politiet. I 1946 ble Politiskolen opprettet i kjølvannet av 2. verdenskrig, og i 1958 ble det formalisert krav om politiutdanning for tilsetning i politiet (Hove, 2012).

I 1971 ble den nå 2-årige grunnutdanningen ved Politiskolen for første gang regulert med fagplaner, som anga blant annet formål, undervisningstimer og vurderingsform (Hove, 2012). På dette tidspunktet besto politiets grunnutdanning av ett år med praktiske studier (aspirantår) og ett skoleår (grunnkurs).

1992 var en viktig milepæl for politiutdanningen i Norge. Grunnutdanningen ble en 3-årig høgskoleutdanning, med to skoleår (1. og 3. studieår) og et praksisår (2. studieår) (Hove, 2012). Politiskolen byttet navn til Politihøgskolen (PHS), slik vi kjenner den i dag.

Det har også etter 1992 vært flere viktige hendelser for PHS; utdanningen ble akkreditert med bachelorgrad i 2004, og det har blitt opprettet nye studiesteder i Bodø (1997), Stavern (2010) og Kongsvinger (Kun 1. studieår, 2009-2018) (Hove, 2012).

1.6 Periodeinndeling

Oppgaven tar som nevnt for seg årene fra 1971 frem til 2019, som vi igjen har valgt å dele inne i to overordnede hovedperioder;

Den første perioden er fra 1971 og fram til 1992. Perioden starter fra første året regulert ved formelle fagplaner, og kjennetegnes ved en 2-årig etatsutdanning.

Den andre perioden er fra 1992 og fram til i dag (2019). Perioden starter fra omleggingen av politiutdanningen etter politihøgskoleprosjektet, og kjennetegnes ved en 3-årig høgskoleutdanning. Vi har valgt å la tidsperioden strekke seg ut til 2019, da fagplanen til vårt kull avsluttes dette året.

1992 fremstår i oppgavens kontekst som et naturlig skillepunkt ikke bare fordi utdanningens varighet og organisering ble betydelig endret; Samme år ble det ved PHS opprettet en egen forskningsavdeling, og interne evalueringer pekte på et behov for å kunnskapsbasere politifagene på en tydeligere måte enn tidligere (Hove, 2012). Det har etter 1992 altså blitt et større fokus på å ha en kunnskapsbasert tilnærming også når det gjelder fag som er særegne for politiet.

2. Metode

2.1 Forforståelse og hermeneutikk

Kildegrunnet for denne oppgaven kommer, i tillegg til muntlige beretninger, i form av forskjellige skriftlige kilder fra ulike perioder og sammenhenger, skrevet for forskjellige formål. De muntlige kildene har også varierende erfaring, både i omfang og varighet. En av oppgavens hovedutfordringer blir å skape en enhetlig forståelse basert på tolkning av forskjellige kilder, der flere av kildene allerede er noen andres tolkning av temaet. En grundig og nyansert tolkning av noe som ikke nødvendigvis er veldig godt formidlet, kalles også en hermeneutisk tilnærming (Olsvik, 2013). Utfordrende blir det også når vi ikke bare skal forsøke å tolke og forstå taktikkopplæring i forskjellige perioder, men også tolke hvordan mennesker som utgjør våre kilder tolket og forsto samme tema i sin egen tid. Når vi skal tolke noen andres forståelse, kan vi ikke ignorere disse menneskenes forutsetninger og de forholdene som formet deres forståelse. Tenkning og forståelse kan ikke studeres isolert; det er alltid et menneske med bakgrunn og tidligere erfaring som tenker og forstår noe (Olsson & Sørensen, 2003, s. 105).

På samme måte har oppgaveskriverne sine egne erfaringer og tanker som heller ikke kan ignoreres i et tolkningsarbeid, vi har en forforståelse med oss. Arbeidet med oppgaven blir en subjektiv fortolkning, og den forforståelsen vi tar med oss inn i arbeidet med kan påvirke resultatet dersom vi ikke er tilstrekkelig bevisst den. Et sentralt poeng innen hermeneutisk tolkning er nettopp å utfordre denne forforståelsen (Olsvik, 2013), enten den kommer i form av egne erfaringer, kunnskaper, meninger eller forventninger.

Selv om oppgaveskriverne går samme utdanningsløp, har vi forskjellig erfaring og kompetanse fra før utdanningens start. Vi har dermed forskjellig utgangspunkt for å tolke de kildene vi har, men det kan derimot gjøre oss i stand til å utfordre hverandres forståelse i arbeidet. Felles for begge to er at vi har en interesse for operativt politiarbeid, og for hvordan utdanningen vår har fått sin nåværende form. Vi gjennomfører også taktikkopplæring som studenter, i henhold til gjeldene fagplan for 2016-2019. Vår erfaring og forståelse av egen opplæring vil da kunne påvirke hvordan vi forstår taktikkopplæring fra tidligere år.

2.2 Skriftlige kilder

Kildegrunnlaget for denne oppgaven er svært variert, både når det gjelder type, omfang, alder og detaljnivå. Hovedskillet mellom kildene er imidlertid om de er skriftlige eller muntlige.

Når det gjelder skriftlige kilder har det vært en utfordring å finne frem til kilder fra forskjellige år som er like nok til å la seg sammenligne på en naturlig måte. Store deler av det skriftlige kildegrunnlaget består av Politiskolens/Politihøgskolens egne dokumenter. Disse dokumentene tar form av diverse fagplaner, kursplaner, leksjonsopplegg, interne notater og brev. De fleste av de skriftlige kildene fram til 1992 har blitt overført fra Politihøgskolen til riksarkivet i Oslo, og er tilgjengelige der. Det er derimot stor variasjon når det gjelder hva slags dokumenter som er tilgjengelige fra hvilke år, i hvilken grad de er katalogisert på en måte som gjør dem lette å finne fram til, om de er digitalt tilgjengelig eller finnes kun i fysisk original, samt den fysiske tilstanden på hvert enkelt dokument.

Den varierende kvaliteten og egenarten av de skriftlige kildene, samt de muntlige kildenes mangeårige og sammensatte erfaring, stiller krav til en helhetlig og nyansert tolkning. Kildegrunnlaget er fra en politiutdanning som har vært i jevn utvikling gjennom hele oppgavens tidsaspekt. Dette gir ikke nødvendigvis de store mulighetene for direkte sammenligning av for eksempel forskjellige kursplaner eller leksjonsopplegg. Utfordringen blir dermed å skape et overordnet bilde av taktikkopplæringen i de forskjellige periodene før vi kan peke ut noen eventuelle utviklingstrekk. Det må også påberegnes at rutiner tilknyttet dokumentforvaltning ved Politiskolen/Politihøgskolen vil prege det utvalgte kildematerialet. Det har gjennom våre undersøkelser kommet frem at det foreligger en varierende grad av arkiveringsrutiner. Dette vil i hovedsak prege det kildematerialet hentet fra 1971-1992, men vil også vises i den andre tidsperioden.

Arbeidet med de skriftlige kildene har blitt gjort i form av en dokumentanalyse, der vi har tatt for oss forskjellige dokumenter fra forskjellige år og sammenhenger. Et dokument gir oss informasjon om et saksforhold på et spesielt tidspunkt og et spesielt sted, og en dokumentanalyse blir da en kvalitativ innholdsanalyse der data samles inn for å få fram viktige sammenhenger og relevant informasjon om et tema (Johannesen, Tufte & Christoffersen, 2003, s. 99). Dokumenter kan videre deles i type, form og innhold, og er ofte skapt med tanke på spesifikke lesere (Johannessen et al., 2003, s. 99). Vi har under denne dokumentanalysen prøvd å være bevisst de forskjellige dokumentenes hensikt og målgruppe, hvem som har skrevet dem og i hvilken kontekst, både faglig og historisk.

2.3 Muntlige kilder

Hva gjelder muntlige kilder har vi gjennomført samtaler med 3 personer med erfaring innen temaet. Kildene har til sammen erfaring med taktikkopplæring som elever, instruktører, kursansvarlige og innen fagutvikling ved Politiskolen/Politi­høgskolen. Den samlede erfaringen strekker seg over hele oppgavens periode.

Vi har ikke sett det som nødvendig for oppgaven å forvalte noen form for personopplysninger fra personer som har bidratt under arbeidet. Ingen av våre informanter kommer derfor til å bli navngitt, ingen av samtalene er tatt opp på lyd og alle notater som kan inneholde potensielt identifiserende opplysninger blir slettet når oppgaven leveres. Anonymiseringen gjøres kun av hensyn til lagring av personopplysninger, og alle som har stilt opp for oss både før og under arbeidet med oppgaven skal selvsagt ha stor takk for sine bidrag. Vi har under arbeidet med oppgaven vært bevisst den meldeplikt som foreligger for norsk senter for forskningsdata (NSD) når det gjelder lagring av identifiserende opplysninger. I samråd med veileder har vi valgt en fremgangsmåte som har gjort slike identifiserende opplysninger unødvendig å lagre, og har dermed ikke krevd godkjenning fra NSD.

3. Funn

3.1 Perioden 1971-1992

Mellom 1971 og 1992 ble taktikkopplæringen ved Politiskolen gjennomført i et eget kurs kalt «utrykningskurs». Utrykningskurset hadde en varighet på fem uker, og ble gjennomført på leirområder rundt om i Norge, blant annet Bruvoll i Odalen (dagens Bruvoll fengsel) og Rinnleiret i Trøndelag. Hver av de fem ukene var satt av til et tema/fag. I kursplan av 1987 var ukene delt mellom innføringsuke, skyting, redningstjeneste, trafikk­tjeneste og ordens- og utrykningstjeneste. Taktikkopplæringen var plassert innen temaet ordens- og utrykningstjeneste.

Hvordan sistnevnte uke ble brukt kommer fram av leksjonsopplegg for ordens- og utrykningstjeneste av 1987, der flere forskjellige leksjoner falt inn under betegnelsen «polititaktikk»; 5-punktsordre, stoppkontroll av kjøretøy, vegsperring, køllebruk og massetjeneste er noen eksempler.

Det var også egen leksjon i «inntrengning og gjennomøk av hus» med påfølgende praktisk øvelse, der fokus var koordinering av nærmere 30 elever i en storstilt aksjon.

Leksjonsoppleggene var detaljerte, med utfyllende momenter til instruktøren, hva som trengs av undervisningsmateriell, hvordan praktiske øvelser skal gjennomføres og hvor mange elever som er beregnet å delta i hver leksjon.

Ut i fra leksjonsoppleggene og tilhørende kursplaner ser det ut som begrepet «polititaktikk» har et veldig stort spenn; fremgangsmåten i for eksempel massetjeneste var ganske forskjellig fra stoppkontroll av kjøretøy, men begge deler ble betegnet som polititaktikk. Dette støttes videre av muntlige kilder, som ikke beskriver polititaktikk som et eget felt eller en adskilt disiplin, men mer som en lite spesifikk samlebetegnelse; sporsikring som første enhet på stedet, bruk av kjemiske maktmidler og pågripelse av farlige personer i bygg er bare noen av eksemplene som kan falle inn under taktikkbegrepet.

I andre fagplaner, kursplaner og sentrale skoledokumenter fra perioden er termen «polititaktikk» omtrent fraværende. Det er derfor vanskelig å tolke om taktikkopplæring var bevisst organisert under et av skolens fag/emner, eller om det kun var å finne på utrykningskurset under ordens- og utrykningstjeneste. I *Undervisningsplan for Politiskolens grunnkurs* fra 1975 var faget utrykningstjeneste underlagt emnet gymnastikk, og i 1979 ble ordenstjeneste et eget fag ved skolen (NOU 1981:35, s. 103), uten at det er noen videre beskrivelse av om polititaktikk inngår i noen av fagene spesielt. Termen var derimot nevnt i en kommentar til faget Pågripelse i *Undervisningsplan for Politiskolens grunnkurs* fra 1975: «Det må legges vekt på polititaktikk, herunder særlig på det sikkerhetsmessige ved stopp av (væpnede) forbrytere». Om polititaktikk lå under noen av disse fagene, eller om det eksisterte som et eget fenomen utenfor skolens planverk og fagorganisering, blir ikke entydig besvart hverken i det skriftlige kildematerialet fra perioden eller hos noen av de muntlige kildene.

Leksjonene i polititaktikk under utrykningskurs var lagt opp til at få instruktører skulle instruere relativt mange elever. Innholdet i leksjonene var også sentrert rundt hvordan organisere mange tjenestepersoner i forskjellige situasjoner og oppdrag. Fokuset lå tilsynelatende på hvordan flere elever skulle virke sammen framfor hvordan hver enkelt elev skulle gjøre sine personlige oppgaver, også kalt enkeltmannsferdigheter. Dette kan imidlertid være en konsekvens av at hver instruktør hadde en relativt stor elevmasse i hver leksjon, og oppfølging av hver enkelt elev innen grunnleggende enkeltmannsferdigheter kunne være vanskelig.

Muntlige kilder nevner også at enkeltmannsferdigheter innen polititaktikk ikke var hovedfokus under leksjonene, da man heller prioriterte å trene og øve sammen i rammen av lag eller tropp⁴.

Gjennomgående for leksjonene i polititaktikk var at elevene skulle få opplæring i hvordan løse spesifikke oppdrag, og hvordan gå fram i spesifikke situasjoner. Det var ikke lagt opp til noen tydelig overføringsverdi mellom leksjonene; det man lærte i en leksjon neppe kunne komme til nytte for å løse situasjonen i neste leksjon. Det var ingen forventning om å bruke samme fremgangsmåte eller jobbe etter samme taktiske prinsipper i for eksempel stopp av kjøretøy som i massetjeneste eller gjennom søk av bygg.

I følge muntlige kilder var leksjonene i polititaktikk utarbeidet av dyktige instruktører som var nøye utvalgt av Politiskolen. Leksjonene måtte godkjennes av Politiskolen før de kunne brukes, men hvilke krav de stilte til leksjoner i polititaktikk, eller hvilke kriterier som lå til grunn for valg av instruktører, kommer ikke frem. Det er dermed uklart i hvilken grad Politiskolen sentralt drev faglig styring av polititaktikk på detaljnivå, eller om instruktørene innbeordret til utrykningskurs fikk rom til å styre innholdet i leksjonene selv. Det skriftlige kildematerialet vitner ikke om noe systematisk arbeid for å utarbeide eller utvikle det faglige innholdet innen polititaktikk, hverken fra Politiskolens eller instruktørens side. Det er viktig å ha med videre at selv om vi ikke har funnet spor etter slikt arbeid er det ikke dermed sagt at arbeidet ikke fant sted. Som nevnt tidligere har det vært varierende arkiveringsrutiner ved Politiskolen, og rutineene for å dokumentere og lagre faglig arbeid har mest sannsynlig variert på samme måte gjennom perioden.

3.2 Perioden 1992-2019

Fra 1992 gikk politiutdanningen over til å være en høyskoleutdanning. En treåring høyskoleutdanning innebar i utgangspunktet sterkere føringer for utformingen av utdanningsløpet til studentene.

Mye av studentenes operative opplæring og trening skulle fortsatt foregå utenfor de hverdagslige skolelokalene ved Politihøgskolen. Betegnelsen «utrykningskurs» var nå byttet ut med betegnelsen «leiropphold».

⁴ Ordet tropper i utgangspunktet en militær term, men brukes også i politiet.

Leiroppholdet ble delt i to deler, den ene med en varighet på to uker, den andre med en varighet på tre uker. Leiroppholdets innhold per 1992 var, i følge muntlige kilder, mye det samme som utrykningskurs mot slutten av forrige periode. Det faglige innholdet i de politioperative feltene var altså i begynnelsen lite påvirket av høyskoleprosjektet, og mange av de samme instruktørene og leksjonsoppleggene fra utrykningskurs før 1992 ble tatt med videre i høyskoleutdanningens leiropphold.

I justert fagplan for den treårige politiutdanningen av 1991, kommer det fram at fagene er inndelt i «blokker», der «politifaglig blokk» blant annet innebefatter faget våpentjeneste. Et av temaene innen faget våpentjeneste er «situasjonsvurdering/taktikk», med spesifisering om at «kurset gjennomføres i leir» (Politihøgskoleprosjektet, 1991). Taktikkopplæringen var per 1992 altså underlagt faget våpentjeneste, denne gangen spesifikt forankret i den sentrale fagplanen.

I de første årene etter politihøgskoleprosjektet var det fremdeles lite sentral fagforvaltning av de operative feltene, herunder polititaktikk. Dette skulle snart endre seg, og rundt årtusenskiftet så man begynnelsen av det som ville bli flere og viktige endringer både for operativ politiutdanning generelt, og taktikkopplæring spesielt. I 2000 ble avdelingen i dag kjent som etter- og videreutdanning (EVU) opprettet ved Politihøgskolen. Avdelingen skulle jobbe med utdanningsløp innen diverse politifag etter endt grunnutdanning, og hadde i utgangspunktet ikke noe direkte ansvar for grunnutdanningen som lå under bacheloravdelingen (tidligere kalt avdeling for grunnutdanning). Men det var et uttrykt ønske både ved Politihøgskolen og ute i etaten at Politihøgskolen skulle ivareta fagforvaltning av også de operative sidene ved politiyrket. I 2004 ble det innbeordret instruktører av fagansvarlig for generell og spesiell politiberedskap ved EVU, og stillingene ble gjort permanente i 2008 da operativ seksjon ble opprettet ved EVU.

Hovedargumentet for opprettelsen av operativ seksjon var nettopp å samle den operative kompetansen ved Politihøgskolen, og styrke enhetligheten ved all operativ opplæring i politiet. Operativ opplæring i politiets grunnutdanning var intet unntak, og ansvaret for gjennomføring av grunnutdanningens leiropphold lå nå hos operativ seksjon.

Grunnutdanningens leiropphold besto per 2019 hovedsakelig av opplæring innen skyting og taktikk. Taktikkopplæringen fokuserte på hvordan studentene skal bevege seg, handle og samhandle, alene eller som et lag, både utendørs og inne i bygninger. Studentene skulle få opplæring innen fremgangsmåter innen polititaktikk som er felles for hele politiet.

I tillegg til enkeltmannsferdigheter innen polititaktikk, var det også fokus på å kunne anvende taktikken med våpen, verneutstyr og annet utstyr til bruk i operative politioppgaver. Under leiroppholdet fikk studentene også opplæring i blant annet pågrepelse av farlige personer, pågrepelse i eller ved kjøretøy og førstehjelp. Et tydelig vektlagt tema innen taktikkopplæringen var «polititaktikk i bygg». Dette var tydelig inndelt i spesifikke teknikker for spesifikke formål, blant annet fremrykning og søk. Under leiroppholdet var det satt av hele dager til opplæring og mengdetrening innen polititaktikk i bygg, og videre i leiroppholdet var det forventet at studentene skulle anvende taktikken selvstendig under situasjonstrening og caser.

I 2019 hadde taktikkopplæringen i politiets grunnutdanning en tydeligere plass i fagplanen. I fagplan for bachelorutdanning 2016-2019 finner man, under hovedområdet orden og beredskap, emnet *IP-trening*. Der står det spesifikt at studenten etter endt utdanning skal kunne «utføre grunnleggende polititaktikker og -teknikker på IP4-nivå.» (Politihøgskolen, 2016, s. 66). Fagplanen stilte også krav til blant annet obligatorisk deltagelse i leir, samt at studenten skulle vise tilfredsstillende faglig nivå (Politihøgskolen, 2016, s. 66). For å gå opp til eksamen var det altså ikke bare krav om å delta på taktikkopplæringen, men også krav om å vise en viss progresjon og faglig forståelse. Under leiropphold i 2019 ble det også gjennomført en individuell vurdering, kalt «måling», av hver enkelt students taktikkferdigheter. Målingen fokuserte på taktikk i bygg, og hadde flere fastsatte målepunkter som studentene ble vurdert etter. Målingen måtte vurderes til godkjent for at studenten skulle få gå opp til eksamen.

3.3 Utviklingstrekk

Det er flere sentrale utviklingstrekk som peker seg ut i de overnevnte tidsperiodene. Et helt sentralt trekk omhandler en økt bruk av termen *taktikk* og *polititaktikk*. Det var først i overgangsperioden til høyskole at termen taktikk ble brukt som en beskrivelse av politispesifikke disipliner. I perioden med utrykningskurs i politiutdanningen ble termen taktikk i liten grad brukt for å beskrive fremgangsmåter og teknikker. Fagplanene fra disse kursene omhandlet i større grad disipliner hvor elementer i det vi karakteriserer som polititaktikk var integrert i den praktiske utdanningen i leir. Men taktikk i seg selv var ikke skilt ut som et eget felt. Dette står i sterk kontrast til politiutdanningen anno 2019 hvor opplæringen har flere leksjoner som kun omhandler taktikk, slik som ”taktikk i bygg”.

Termen polititaktikk ble også for første gang tatt inn i fagplanen ved overgangen til høyskole, hvor det kreves at studenten skal kunne utføre ”grunnleggende polititaktikk” (Politihøgskolen, 2016, s. 66).

Mellom 1971 og 2019 har taktikkbegrepet blitt snevret inn og konkretisert. Man kan se at i starten av perioden ble termen lite brukt. I de fåtall av tilfeller det ble brukt var det knyttet opp mot det vi i dag ser på som polititaktikk, men også mye mer. Det var fremgangsmåter for politiarbeid på alle nivåer, ikke slik som det er i dag hvor de operative feltene har tatt eierskap over begrepet. Innholdsmessig er det utfordrende å finne en klar definisjon av begrepet i periode 1, og om en slik definisjon har eksistert, så er den ikke skrevet ned. Dette kan også i stor grad knyttes til strukturen i politiutdanningen. Utrykningskurset var basert på at skolen knyttet til seg dyktige instruktører. Disse forholdt seg til et utdanningsopplegg som var godkjent av skolen. Men det ble ikke tilbudt noen felles instruktørutdanning eller sentralisert kurs, slik som praktiseres i 2019. Det fantes heller ingen sentralisert fagenhet for operativt politiarbeid. Det betydde at det i liten grad fantes en felles forståelse og enighet om hva begrepet faktisk inneholdt. Dette påvirket igjen hva som ble lært bort som taktikk.

Det er vanskelig å tidfeste konkret når begrepet taktikk fikk det innholdet og den plassen det innehar per dags dato. Men det er klart at overgangen til høyskole har hatt en innvirkning, samt en styrket fagforvaltning av de operative feltene ved opprettelsen av etter- og videreutdanning ved Politihøgskolen. En styrket operativ avdeling ga også en sentralisering av fagansvaret. Dette førte også til en markant økning av bruken av termen taktikk. Dette er spesielt tydelig i fagplanene, hvor termen får en sentral plass. Det kommer også tydeligere frem at polititaktikk er knyttet opp mot de operative feltene, og at det handler spesifikt om fremgangsmåter som politiet bruker i vanlig ordenstjeneste og under aksjoner. Det hersker i dag en betydelig større felles forståelse i etaten for hva polititaktikk innebærer, noe som videre gir en felles forståelse for hva taktikkopplæring kan og bør inneholde.

Det kommer frem at mye av opplæringen av hvordan politistudentene skulle håndtere ordensoppdrag ble lært bort gjennom den praksisbaserte delen av utdanningen, aspiranttiden. Elevene fulgte en erfaren politibetjent og deltok i oppdrag under veiledning, mye likt som dagens praksisordning (Hove, 2012).

Det som skiller er hvordan utdanningen ble regulert fra skolens side. Selv om Politiskolen fra 1981 fikk en sterkere styring over aspirantåret ved innføring av hovedveiledere (NOU 1979:11, s.149), så er det lite skriftlig materiale om en ensartet taktikkopplæring i

aspiranttiden. Selv om dette fremstår som den arenaen hvor mest av det grunnleggende politiarbeidet, herunder taktikk, ble lært bort. Det er også grunn til å anta at det var store variasjoner både geografisk og fra veileder til veileder om hva som var taktikk. Ved overgangen til høgskole ble det lagt klarere retningslinjer for hva utdanningen skulle inneholde, også den praksisbaserte utdannelsen. Praksisen ble flyttet til studieår nummer to istedenfor å fungere som «praksis som primat for teoretiske studier» (Hove, 2012).

Politihøgskolen har også innført utdanning for alle veiledere. Dette for å skape en mest mulig lik opplæring av studentene, også på innenfor det politioperative (Kristiansen, 2007).

Den mer bevisste bruken av taktikktermen kommer som nevnt mye på grunn av et annet meget sentralt utviklingstrekk mellom periodene; Sentral forvaltning av polititaktikk som fagretning. Før operativ seksjon ble opprettet ved Politihøgskolen, hadde instruktører både lokalt og ved Politiskolens utrykningskurs relativt stor frihet til å legge føringer for gjeldende praksis, og hva taktikkopplæringen skulle ha fokus på. På utrykningskursene hadde de innbeordrede instruktørene leksjonsopplegg å forholde seg til, men ingen ved den sentrale utdanningsinstitusjonen for politiet i Norge hadde det dedikerte ansvaret for utvikling og oppfølging av taktikkopplæringen i sin helhet. Men overgangen til høgskole la til rette for flere endringer, ikke bare innen ansvarsfordeling av operative fag men også en tilsynelatende kultur og holdning til endringsvillighet og utviklingspotensial. Muntlige kilder beretter om hvordan utrykningskursene i periode 1 i stor grad var drevet frem av enkeltpersoner som fikk mye spillerom til å forme kursene slik de ønsket. Dette kunne, kanskje noe ubevisst, føre til at man fortsatte å lære bort «sånn vi alltid har gjort det», fremfor å ønske endring og utvikling velkommen.

Med opprettelsen av Politihøgskolen fulgte opprettelsen av avdelingen for etter- og videreutdanning, og skolens egen forskningsavdeling. Ut fra kildegrunlaget kan det se ut til at i de første årene etter at forskningsavdelingen og EVU var opprettet, hadde operative fag som polititaktikk mer en bakseteplass sammenlignet med andre fagretninger. Det kan se ut til at Politihøgskolens nye fokus på forskning og fagutvikling ga mer oppmerksomhet til mer teoretiske fag som etterforskning og avhør, mens operative fag som polititaktikk og våpenopplæring virket fremmed i den nye forskningsbaserte hverdagen.

Over årene har dette sett en tilsynelatende dreining mot at også operative disipliner prioriteres og anerkjennes i sin faglige utvikling.

Et annet utviklingstrekk som har blitt særlig tydeliggjort etter samtaler med de muntlige kildene, er hvilket fokus taktikkopplæringen har hatt i de forskjellige periodene. Under dette er det særlig to områder vi velger å trekke fram: enkeltmannsferdigheter og egensikkerhet. Som nevnt tidligere så taktikkopplæringen i periode 2 et større fokus på at hver enkelt student skulle kunne anvende og forstå taktikken, og hver student får oppfølging og tilbakemelding på egen prestasjon og progresjon av instruktørene. Dette gjenspeiles også i fagplanen, som stiller krav til hver enkelt students faglige nivå innen polititaktikk. Til sammenligning hadde periode 1 et større fokus på koordinering og organisering av et stort antall elever, da leksjonene som innebar taktikk i bygg gikk ut på å gjennomføre et bygg med opp til 30 elever, organisert i forskjellige grupper. Kildegrunnlaget forteller ikke i hvilken grad hver enkelt elev var forventet å kunne anvende polititaktikk på enkeltmannsnivå eller i makkerpar. Så her ser vi altså en tydelig forskjell i taktikkopplæringen fra periode 1 sammenlignet med periode 2; Man har gått fra å fokusere på store aksjonsgrupper og polititaktikk som en del av ekstraordinære, planlagte operasjoner med mye ressurser, til å fokusere på at hver enkelt student skal kunne anvende polititaktikk i både små og større grupper uansett oppdrag.

De muntlige kildene, støttet av det skriftlige kildegrunnlaget, forteller oss om den andre fokusdreiningen mellom periodene. I periode 2 har egensikkerhet i polititaktikk en større plass enn i periode 1. Dette blir synlig både ved økt bruk av verneutstyr og i form av de nå grunnleggende hovedtankene bak polititaktikken. Politiet har i senere år fått tilgang til utstyr som er designet for å ivareta sikkerheten til tjenestepersonene, eksempler på slikt utstyr er skudd/stikksikre vester (en lett og en tung med tilleggsbeskyttelse), hjelmer med visir og skuddsikre skjold. Dette er utstyr som også brukes flittig under taktikkopplæringen i periode 2, slik at også ferske politifolk rett fra skolen skal ha kjennskap til og kunne bruke slikt utstyr under taktiske oppdrag. Slikt utstyr fantes kun i begrenset omfang i periode 1, og ble lite brukt i taktikkopplæringen i grunnutdanningen. Dette kan dog skyldes teknologisk utvikling, at det var først i periode 2 at slikt utstyr ble tilgjengelig og praktisk brukbart nok til å kunne anvendes av politiet. Men man ser også en dreining i hvilken tankegang som ligger til grunn i polititaktikken, som også legger føringer for taktikkopplæringen. I periode 2 jobber man utfra prinsippet om at en antatt farlig gjerningsperson skal ut til politiet, og at det er kun unntaksvis at politiet skal inn i en situasjon som kan være farlig. Studentene i periode 2 lærer tidlig dette prinsippet, og er forventet å ha det i bakhodet under taktikkopplæringen.

En annen tankegang som læres bort er såkalt disponeringsrekkefølge, som tilsier at man skal prioritere eksempelvis lokalisering og isolering av en person eller objekt før man velger å aksjonere. Dette er en type tankegang som var lite tilstede i periode 1. Muntlige kilder forteller at det var større fokus på å komme seg raskt inn på et objekt for å dominere en gjerningsperson, noe som ofte førte til at man «rushet» inn i situasjoner. Man kan her se at man i periode 2 velger å basere polititaktikken på egensikkerhet og kontrollert fremgang i oppdrag i større grad enn det ble gjort i periode 1. Kanskje særlig i taktikkopplæringen blir dette tydeliggjort, når taktikkopplæringen i periode 2 bygger på dette tankesettet fra første leksjon, i tillegg til at fagplan for 2016-2019 sier eksplisitt at studenten skal kunne «ivareta sikkerheten til alle parter under politiaksjoner og -operasjoner» (Politihøgskolen, 2016, s. 66).

4. Drøfting og diskusjon – endringene i perspektiv

4.1 Forskning og erfaring – taktikkopplæringens kunnskapsgrunnlag

I overgangen mellom periode 1 og periode 2 oppsto det som nevnt et uttalt behov for å kunnskapsbasere fagene i politiutdanningen (Hove, 2012). Med opprettelsen av skolens egen forskningsavdeling, samt større tilstedeværelse av vitenskapelige fag i skolehverdagen, tok politiutdanningen sikte på å være mer forskningsbasert enn tidligere. Det kan i periode 2 også pekes på at de mer typiske politifagene også i større grad ble mer og mer forskningsbasert, eksempelvis ved fokus på vitnepsykologi under avhør eller hypotesetenkning innen etterforskning.

Men det er særlig én del av politiutdanningen som tilsynelatende har skilt seg ut når det gjelder kunnskapsgrunnlag, også utover i periode 2. Polititaktikk, og taktikkopplæring, er av natur ganske annerledes enn mange andre fag og disipliner i politiutdanningen, og forskjellene blir også tydelige dersom man ser på hva faginnholdet forankres i. I starten av periode 2 var det en tilsynelatende trend for at de vitenskapelige, mer akademiske fagene ved Politihøgskolen (som sosiologi, psykologi og kriminologi) hentet pensum fra forskningsbasert kunnskap. Parallelt virket det som politifagene (som etterforskning og ordenstjeneste) fortsatt i stor grad var erfaringsbaserte fag. Det kommer fram i en spørreundersøkelse ved skolen i 1998 hvor det etterlyses mer forskningsbasert kunnskap i politifagene (Hove, 2012). Her har det imidlertid skjedd en endring, i form av at også politifag i dag blir mer og mer bevisst eget kunnskapsgrunnlag, og søker forskningsbasert kunnskap der det er mulig.

Den samme utviklingen av kunnskapsgrunnlag er derimot ikke like synlig når det kommer til taktikkopplæringen. Der flere fag og emner i dagens politiutdanning viser tegn til å støtte seg til forskningsbasert kunnskap, virker taktikkopplæringen i stor grad å være erfaringsbasert. Taktikkopplæringen i leir foregår hovedsakelig ved praktisk opplæring der instruktører fra politietaten viser og forklarer hvordan taktikken skal praktiseres. Utvilsomt, og naturligvis vil man kanskje hevde, støtter instruktørene seg i stor grad på egen erfaring innen temaet, der egne opplevelser fra politiyrket ofte trekkes fram for å understreke poenger. Man kan reise spørsmålet: Hvorfor forblir taktikkopplæringen nesten utelukkende erfaringsbasert når resten av politiutdanningen søker å bli mer forskningsbasert?

En forklaring kan virke nærliggende; Polititaktikk og taktikkopplæring er i aller høyeste grad et praktisk fag, og baserer seg på personlige ferdigheter og gjennomføring av fysiske gjøremål. I et slikt fag er det den praktiske, erfaringsbaserte kunnskapen som veier tyngst, man vet hva som fungerer best fordi man har prøvd og erfart hva som fungerer best. Det kan virke som dette var en holdning som kanskje sto enda sterkere i periode 1, og den gang gjaldt de fleste av de praktiske fagene. Som tidligere nevnt var det i periode 1 mindre grad av sentral faglig styring fra skolens side enn i periode 2, og mye av den praktiske opplæringen i periode 1 støttet seg derfor til erfaringen som lå hos instruktørene og kursholderne. Utover i periode 2 tok skolen større ansvar for fagforvaltning innen polititaktikk, men den personlige erfaringen til instruktører er fortsatt et betydelig element innen opplæring og veiledning i taktikkfeltet.

En annen forklaring på at taktikkfeltet fortsatt i stor grad er erfaringsbasert kan være at det rett og slett ikke er forsket på temaet i noen særlig grad sammenlignet med andre temaer. Muntlige kilder oppgir at polititaktikk i større og større grad er og blir gjenstand for forskning, men at det er først i nyere tid at dette har tatt seg opp. Da kan man igjen stille spørsmål ved grunnen til at polititaktikk, selve innholdet i taktikkopplæringen, ikke har fått oppmerksomhet fra forskere på lik linje med andre fag.

Kan det være at polititaktikk er for vanskelig å undersøke med tradisjonelle forskningsmetoder? Taktikkopplæring har som nevnt fått et betydelig detaljfokus i senere tid, og antakelig er det disse detaljene som også vil være interessante både for en forsker og for de som skal dra nytte av forskningen. For å kunne analysere og vurdere slike detaljer i fysiske gjennomføringer, må en forsker nødvendigvis kunne observere polititaktikken i praksis. Å observere faktisk bruk av polititaktikk i skarpe oppdrag har sine naturlige begrensninger; det vil kunne være farlig for forskeren å befinne seg midt i væpnede oppdrag.

Å gjennomføre eksperimenter under kontrollerte forhold vil også kunne ha sine begrensninger. Det finnes et utall variabler innen polititaktikk, både med tanke på omgivelser, tjenestepersonenes personlige egenskaper og motpartens potensielle handlingsmønster. Dette kan gjøre det vanskelig å tilfredsstille de krav til etterprøvbarhet som vitenskapen stiller til slike eksperimenter, og samtidig gi resultater som faktisk kan dras nytte av i forskjellige situasjoner og oppdrag der polititaktikk nyttes.

Kan det tenkes at avstanden mellom den teoretiske vitenskapen og den praktiske polititaktikken har vært for stor? For de som har kompetanse og erfaring innen forskning og vitenskapelige arbeidsmetoder har terskelen for å begi seg inn i taktikkens verden kanskje virket høy. Og for de som har kompetanse og erfaring inne polititaktikk og operativt arbeid har kanskje behovet for forskningsbasert kunnskap virket mindre enn behovet for erfaringsbasert kunnskap. Poenget her er ikke å påstå at teoretikerne og praktikerne ikke har villet snakke sammen, men heller at det kan ha vært uklart hvordan forskning har kunnet forbedre polititaktikken og hvordan denne forskningen skulle gjennomføres.

Forskningsbasert kunnskap og erfaringsbasert kunnskap kan fort virke veldig forskjellig, men de er dog ikke helt uforenlige. I senere tid har Politihøgskolen fått større fokus på å bruke forskning til å best mulig lære av erfaring, også kjent som kunnskapsbasert erfaringslæring. For at erfaringskunnskap skal bli erfaringslæring, må den kobles sammen med teoretisk kunnskap, både om hendelser det skal trekkes lærdom fra og teoretisk kunnskap om hvordan mennesker lærer og endrer handlemåter (NOU 2009:12, s. 184). Kunnskapsbasert erfaringslæring kan altså sees på som der den forskningsbaserte og den erfaringsbaserte kunnskapen møtes. Benevnelsen ble lansert i NOU 2009:12, også kalt Finstadrapporten, og har også gitt navn til et endringsprogram fra 2014. Endringsprogrammet skulle ha et særlig fokus på kompetansebygging innen beredskap (Hove, 2014). Det ble altså fremhevet et behov for å ha en mer systematisk måte å dra nytte av erfaring og praktisk kunnskap innen beredskap, herunder polititaktikk.

Med senere tids fokus på kunnskapsbasert erfaringslæring innen beredskapsfeltet, ser man en betydelig dreining innen taktikkopplæringens kunnskapsgrunnlag fra 1971 til 2019. Fra å nesten utelukkende basere seg på instruktørens personlige erfaring i periode 1, til å gradvis finne sin plass i den nye forskningsbaserte Politihøgskolen utover periode 2 og til slutt kombinere forskningsbasert og erfaringsbasert kunnskap i dag. Polititaktikk, og taktikkopplæring, er og vil nok fortsette å være et erfaringsdrevet fagfelt, men benytter i større og større grad forskning til å utnytte seg av denne erfaringen best mulig.

4.2 Akademisering og profesjonalisering?

Etter at politiutdanningen gikk over til å bli en høgscoleutdanning i 1992, senere med bachelorgrad, har det også dukket opp kritikk av utdanningen. Kritikken handler ofte om at utdanningen ved Politihøgskolen har blitt unødvendig akademisk og ikke er praktisk rettet nok til å forberede studentene på en arbeidshverdag i politiet (Lilleåsen, 2017. Grimsrud, 2013). Når kritikerne mener at utdanningen har blitt for akademisk hevder de ofte at studentene bruker for mye tid på teoretisk undervisning i akademiske fag, framfor praktisk undervisning i mer typiske politifag.

Fra 1971 til i dag har skolegangen ved Politiskolen/Politihøgskolen blitt utvidet fra et toårig studie til et treårig studie. I samme periode har det også blitt introdusert flere fag av mer akademisk og vitenskapelig art ved politiutdanningen, for eksempel sosiologi, psykologi og kriminologi. Dermed kan man reise poenget at politiutdanningen har med årene hatt en dreining i den mer akademiske retningen. Dette kan sies å være i tråd med ambisjonen om at også politiutdanningen i Norge skal være kunnskaps- og forskningsbasert.

Samtidig kan det pekes på en interessant utvikling innen polititaktikk og taktikkopplæring; Taktikkopplæringen er nå mer fokusert, spesifikk og enhetlig enn tidligere, den er underlagt dedikert faglig forvaltning og har et sterkt detaljfokus. Som vi har sett har polititaktikk gått fra å være et lite definert allemannseie som fikk lite oppmerksomhet i politiets grunnutdanning, til å bli et eget fagfelt med et knippe grunnleggende teknikker der det stilles formelle krav til faglig nivå også for studenter i grunnutdanningen. Dagens taktikkopplæring har også elementer av mer helhetlig operativ tankegang, blant annet ved hovedregel for polititaktikk⁵ og disponeringsrekkefølge⁶ (NOU, 2017:9 s. 70). Muntlige kilder oppgir at disse elementene (eller tilsvarende) var lite tilstede, om ikke totalt fraværende, i taktikkopplæringen i periode 1. De samme muntlige kildene beskriver samtidig en taktikkopplæring som var viet relativt lite tid under utrykningskurset. En kan med dette påstå at polititaktikk, og taktikkopplæringen i politiets grunnutdanning, har vært gjenstand for gradvis profesjonalisering gjennom periodene.

⁵ Hovedregel for polititaktikk omfatter at antatt farlig gjerningsperson for politiet skal ut til oss. Dette danner grunnlaget for all polititaktikk.

⁶ Disponeringsrekkefølgen brukes i taktikken, og danner grunnlag for planleggingen av skarpe aksjoner.

Hvordan kan dette sees opp mot påstanden om at politiutdanningen har blitt for akademisk på bekostning av det praktiske? Ser vi en paradoksal utvikling der politiutdanningen har blitt både mer akademisk og mer operativ? Til tross for at politiutdanningen ble utvidet med et ekstra studieår, har vi sett at antall uker på utrykningskurs og leiropphold er tilnærmet likt gjennom periodene. Men det er satt av flere timer til de akademiske fagene i dag enn tidligere, for eksempel stiller fagplan for 2016-2019 forventningen om at studenten jobber ca. 120 timer i faget kriminologi (Politihøgskolen, 2016, s. 56). Det er mulig at den praktiske opplæringen ikke har sett den samme økningen i timeantall som den teoretiske rett og slett skyldes et spørsmål om kostnader.

Dersom man vil påstå at dagens politiutdanning har mulighet til å produsere studenter som er mer operative innen polititaktikk enn tidligere, kan det i så fall ikke begrunnes med at timeantallet innen praktisk opplæring og trening har økt i noen betydelig grad. En mer nærliggende grunn kan derimot være at de timene som faktisk brukes til praktisk opplæring, særlig i leir, brukes mer målrettet mot et fåtall av læringsmomenter. Altså, man trener på færre ting, men trener mer på de få tingene. Under utrykningskurs i periode 1 satte man av en uke per tema, der temaene var svært forskjellige. I løpet av fem uker var man innom både trafikk, redningstjeneste, skyting og ordens- og utrykningstjeneste (der taktikkopplæringen inngikk). I periode 2 er leiroppholdet delt mellom 2. og 3. studieår, men under de til sammen fem ukene i leir er det mindre variasjon i tjenestens art enn under utrykningskurset i periode 1; trafikk-, rednings- og massetjeneste er fraværende, og man står igjen med skyting og taktikkopplæring.

Samtidig skal det sies at praktiske politifag innebærer mer enn kun polititaktikk. Dagens studenter har kanskje mer taktikkopplæring som holder et høyere faglig nivå enn tidligere, men flere elementer er nå borte fra grunnutdanningen. Trafikkdirigering, redningsoperasjoner og massetjeneste var en stor del av den praktiske opplæringen i periode 1, men er blitt gradvis fraværende utover i periode 2. Man kan altså argumentere for at politiutdanningen er mer akademisk enn praktisk, men samtidig at det praktiske har sett en betydelig faglig utvikling. Sentralt i dette står taktikkopplæringen.

Skyldes disse endringene kun prioriteringer hos Politihøgskolen, eller gjenspeiles den øvrige utviklingen av samfunnet?

4.3 Et samfunn i utvikling, en politiutdanning i endring

I et samfunnshistorisk perspektiv er det flere faktorer som har påvirket politiets rolle i samfunnet i den aktuelle perioden. Dette har igjen påvirket hva som har vært viktig å legge vekt på i politiutdanningen. Det er allerede pekt på at det innholdsmessig har skjedd store endringer i politiutdanningen. Fokus på egensikkerhet, samt at taktikk ble skilt ut som eget felt innenfor det operative politiarbeidet og at taktikkbegrepet har blitt mer konkret og definert, er sentrale utviklingstrekk. Denne utviklingen må sees på opp mot samfunnsutviklingen, og spesielt hva samfunnet krever av politiet.

Først og fremst har utdanningen sakte men sikkert gått over til å sette fokus på egensikkerhet. Denne endringen kommer også frem i taktikkopplæringen ved at den i periode 1 var mer knyttet til spesifikke situasjoner. Dette står i kontrast til periode 2 hvor det er fokus på en mer generell taktikk som har overføringsverdi til alle typer oppdrag en kan møte i ordenstjenesten. Det er resultatet av en gradvis utvikling over lang tid, men det er flere hendelser som har ledet opp til den taktikken vi har i dag. Politiet har i dag en klar tendens til å iverksette tiltak etter alvorlige enkelthendelser.

Etter andre verdenskrig har Norge sett 12 politidrap (Riseng & Olsen, 2015). Disse har på forskjellige måter endret politiets tankesett og handlingsmønster i forbindelse med egensikkerhet. NOKAS-ranet i 2004 førte blant annet til innføringen av nytt standard verneutstyr samt skuddsikre kjøretøy, pepperspray og teleskopbatong (Haugland, 2014). Det finnes lite skriftlig materiale som bekrefter at det ble gjort konkrete endringer i taktikkopplæringen etter disse hendelsene. Men det er rimelig å anta at hendelser som drapet på to politimenn i Nordland i 1998, som ble skutt av en psykiatrisk pasient (Riseng & Olsen, 2015), har ført til visse endringer i forhold til hvilke fremgangsmåter politiet bruker for å styrke egensikkerheten. Dette kan sees i sammenheng med endringen i taktikken hvor man ikke går inn i farlige situasjoner, og heller får en antatt farlig gjerningsperson ut til seg. Men vi ser også konkrete endringer i taktikkopplæringen som kom som følge av politiets møter med psykiatrilidelser, slik som «knivoppsettet» fra 2007 (Haugland, 2014). Vi vet også at PLIVO⁷ opplæringen som er en sentral del av taktikken under leiroppholdet nå, kom som en direkte konsekvens av hendelsene 22. juli (NOU, 2017:9, s. 71).

⁷ Pågående Livstruende Vold. Samarbeidsprosedyre mellom helsevesenet, politiet og brann- og redningstjenesten ved svært alvorlige voldshendelser mot flere personer.

Det har også vært en stor endring i de oppgaver det er forventet at politiet skal utføre. Dette har preget taktikkopplæringen ved politiutdanningen. Det har vært en faglig styrking av utdanningen, som har ledet til en «spissing» av taktikkfeltet. I periode 1 var blant annet massetjeneste en sentral del av utdanningen, men ut over i periode 2 forsvant det helt vekk fra fagplanen. Det kan knyttes opp mot samfunnsstrukturelle faktorer som preget spesielt 1970 og 80-tallet. Denne perioden kjennetegnes av politisk og sosial uro. EF- striden, abortspørsmålet og Alta-saken førte til demonstrasjoner og konfrontasjoner mellom publikum og politiet (Benum, 1998). Flere demonstrasjoner som krevde innsats fra politiet betydde også at den operative delen av utdanningen måtte inneholde massetjeneste. Utover 90-tallet og inn på 2000-tallet var det færre demonstrasjoner og massetjeneste ble gradvis tatt ut av utdanningsløpet.

Et annet eksempel på dette er trafikkjenteneste i periode 1. Dette var en stor del av utdanningen både på skolen og utrykningskurset, men har også utover 2000-tallet forsvunnet som en selvstendig del av utdanningen. Dette kan knyttes opp mot utviklingen av en bedre og mer velutviklet infrastruktur og veinett. Men også større sikkerhet i kjøretøy og bedre grunnleggende trafikkopplæring. Dette kan ha medført at behovet for manuell dirigering ble mindre. Slike eksempler viser at i en samfunnshistorisk kontekst ser man linjer mellom samfunnsutvikling og taktikkopplæring, som viser naturlige utviklingstrekk i taktikkopplæringen.

5. Avslutning

Det er en reell fare for at denne oppgaven har stilt flere spørsmål enn den har evnet å svare på, men avslutningsvis kan vi hente frem forskningsspørsmålene som skal belyse oppgavens problemstilling:

Hva er de største forskjellene mellom taktikkopplæringen i de forskjellige periodene?

Periode 1 så en vidtspennende taktikkopplæring som hovedsakelig fant sted under utrykningskurset. Taktikkbegrepet var lite definert, og det var stor variasjon mellom de forskjellige leksjonene som alle gikk under betegnelsen polititaktikk. Taktikktermen så lite bevisst bruk i skolens dokumenter, samtidig som innholdet i taktikkopplæringen i liten grad var underlagt faglig styring fra Politiskolen.

Periode 2 har sett flere og store endringer innen taktikkopplæringen, som nå finner sted under skolens leiropphold. Taktikkbegrepet er mer enhetlig, og taktikkopplæringen fokuserer i dag mer på grunnleggende teknikker for fremrykning og søk i bygninger, egensikkerhet og enkeltmannsferdigheter. I tillegg har man utover i periode 2, med opprettelsen av EVU og operativ seksjon, sett en betydelig større grad av sentral faglig forvaltning og utvikling innen taktikkfeltet fra skolens side.

Til forskjell fra periode 1, stiller også Politihøgskolen i periode 2 formelle krav til faglig nivå innen taktikk for sine studenter. Å vise et tilfredsstillende kompetansenivå innen polititaktikk er nå et krav for å kunne gå opp til eksamen i emnet IP-trening (Politihøgskolen, 2016, s. 66). I tillegg har periode 2 ført med seg en større bevissthet rundt kunnskapsgrunnlaget til taktikkfeltet.

Noen av forskjellene mellom periode 1 og 2 er kanskje åpenbare, mens andre kan være gjenstand for mer inngående drøfting;

Hvorfor har disse forskjellene oppstått?

Ved overgangen fra Politiskole til Politihøgskole oppsto det strengere krav til å kunnskapsbasere det som læres bort ved skolen. Men der resten av politiutdanningen så større og større grad av forskningsbasert kunnskap, forble taktikkopplæringen langt ut i periode 2 hovedsakelig erfaringsbasert. Det kan være flere grunner til dette; Det kan være at taktikkfeltet er såpass praktisk rettet og består nesten utelukkende av praktiske ferdigheter, slik at den erfaringsbaserte kunnskapen her veier tyngre enn den forskningsbaserte. En annen grunn kan være at taktikkfeltet av natur er lite egnet til å undersøke ved bruk av tradisjonelle forskningsmetoder. Observasjon av taktisk oppdragsløsning kan være både krevende og farlig, og eksperimenter under kontrollerte forhold vil ikke nødvendigvis kunne fange de variablene som alltid vil være tilstede når politiet benytter polititaktikk under oppdragsløsning.

I møte med påstandene om at dagens politiutdanning er for akademisk og ikke praktisk rettet nok, kan det pekes på flere forhold som argumenterer for en mer profesjonell taktikkopplæring og et større operativt fokus enn før. Dette står ikke nødvendigvis i direkte kontrast til hverandre; Politikutdanningen har uten tvil blitt mer akademisk i periode 2, med innføring av flere vitenskapelige emner og fag og større timeantall avsatt til teoretisk arbeid. Samtidig er taktikkopplæringen mer dyptgående, fokusert og stiller høyere krav til studentene.

Det kan begrunnes ved at man i dag velger å gå mer i dybden av taktikkopplæringen, og har prioritert bort flere andre emner som inngikk i periode 1. Den praktiske opplæringen i politiutdanningen er kanskje redusert i bredde, men har til gjengjeld hentet mye i dybde, her i form av taktikkopplæring.

Det kan også argumenteres for at taktikkopplæringen i politiets grunnutdanning tilpasser seg og påvirkes av enkelthendelser og samfunnsutvikling. Særlig når kolleger har mistet livet i tjenesten velger politiet å endre prosedyrer og utstyrsbruk. Dette får både direkte og indirekte innvirkning på taktikkopplæringen i grunnutdanningen. Større samfunnsendringer har også endret hvilke oppgaver politiet har måttet være forberedt på å løse. Lavere hyppighet av demonstrasjoner og arbeidskonflikter har gjort behovet for massetjeneste i politiet mindre, noe som igjen har gjort at massetjeneste er tilnærmet fraværende i dagens politiutdanning.

Taktikkopplæringen i politiets grunnutdanning har sett både større og mindre endringer mellom 1971 og 2019. Det er heller ingen indikatorer på at forandringen vil opphøre. Dette understreker nok en gang den gamle tanken om at det eneste som forblir konstant, er forandringen.

6. Litteraturliste

Benum, E. (1998) *Overflod og fremtidsfrykt : 1970-*. Oslo: Aschehoug

Grimsrud, L. K. (2013, 26. april) Mangler ved PHS sin utdanning. *Politiforum*. Hentet fra:

<https://www.politiforum.no/artikler/mangler-ved-phs-sin-utdanning/385249>

Groven, H. E. (1998). Organisering av operativ polititjeneste. I Pedersen, B. V (Red.),
Operativ polititjeneste: Teoretisk grunninnføring (s. 33 – 53). Oslo: Vett og Viten.

Gundhus, H. I., Larsson, P., Granér, R. (Red.). (2014). *Innføring politivitenskap*. Oslo:
Cappelen Damm.

Haugland, J.E. (2014) *hva kan forklare veksten i bevningsodre i politiet?*

(Mastergradsavhandling, Politihøgskolen). Hentet fra:

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/275157/1/master_Haugland_2015.pdf

Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2003) *Introduksjon til
Samfunnsvitenskapelig metode* (5. utgave). Oslo: Abstrakt forlag.

Justis- og politidepartementet (2005). *Politiets rolle og oppgaver*. (Meld. St. Nr. 42 2004-
2005). Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/91efc535022e4649821a8d81b31d54e4/no/pdfs/stm200420050042000dddpdfs.pdf>

Kristiansen, G.A. (2007) *Hvordan oppleves praksisåret som læringsarena – kan man lære av-
og praksis?* (Mastergradsavhandling, Høgskolen i Lillehammer). Hentet fra:

<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/174736/MASTERKristiansen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lilleåsen, L. R. B. (2017, 3. desember) Frykter et mindre operativt politi: - Vi må ikke glemme at politi er et praktisk yrke. *Politiforum*. Hentet fra:
<https://www.politiforum.no/artikler/frykter-et-mindre-operativ-politi-vi-ma-ikke-glemme-at-politi-er-et-praktisk-yrke/412139>

NOU 1979:11 (1979). *Politiutdanning*. Hentet fra:
<https://www.nb.no/statsmaktene/nb/4251d70290a0da416885517cb057434d?lang=en&index=365#1>

NOU 1981:35 (1981). *Politiets rolle i samfunnet*. Hentet fra:
<https://www.nb.no/statsmaktene/nb/0ea688e05a1562bbbde8deb92ab4a199?index=5#1>

NOU 2009:12 (2009). *Et ansvarlig politi*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/b23f9c491cea42f1b99f46aae899377e/no/pdfs/nou200920090012000dddpdfs.pdf>

NOU 2017:9 (2017). *Politi og bevæpning. Legalitet, nødvendighet, forholdsmessighet og ansvarlighet*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/1a1e793002264d9cb5b940e673622984/no/pdfs/nou201720170009000dddpdfs.pdf>

Olsvik, E. H. (2013) *Vitenskapsteori for politiet: Tenkemåter i kunnskapsstyrt politiarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk

Politi høgskolen (2016). *Fagplan. Bachelor – Politiutdanning 2016-2019*. Hentet fra:
https://www.phs.no/Documents/5_Student/Fagplaner/Fagplan%202016-2019.pdf

Politi høgskoleprosjektet (1991) *Justert studieplan og justerte fagplaner for det 3-årige hovedstudiet ved Politi høgskolen*, utarbeidet for justisdepartementet av politi høgskoleprosjektet 30.12.91.

Politiloven (1995). *Lov om politiet* (LOV-1995-08-04-53). Hentet fra:

<https://lovdata.no/NL/lov/1995-08-04-53>

Riseng, P.M., Olsen, K.G. (2015) Tolv norske politimenn er drept i tjeneste etter andre verdenskrig. Dette er historien om en av dem. *Politiforum*. Hentet fra:

<https://static1.squarespace.com/static/53577b9ce4b0d988ab9e1868/t/56cb087a37013bded2315f61/1456146557603/Politidrap.pdf>

6.1 Selvvalgt pensum

Norvedt, M. W., Jamtvedt, G., Graverholt, B., Nordheim, L.V. & Reinart, L.M. (2012). *Jobb kunnskapsbasert: En arbeidsbok* (2. utg.). Oslo: Akribe.(Antall sider: 68)

Olsson, H., & Sørensen, S. (2003) *Forskningsprosessen: Kvalitative og kvantitative perspektiver*. Oslo: Gyldendal akademisk. (Antall sider: 142)

Hove, K. (2012) *Politiutdanning i Norge – fra konstabelkurs til bachelorutdanning*. Hentet fra:

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/175009/politiutdanning_i_Norge.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Antall sider: 72)

Hove, K. (2014) *Kunnskapsbasert erfaringslæring*. Hentet fra:

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/224354/kunnskapsbasert_erfaringslaring.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Antall sider: 105)

7. Vedlegg 1: Skriftlig kildemateriale utenfor litteraturlisten

Kommentar til vedlegg: Under følger en liste over skriftlig kildemateriale som vi har valgt å sette utenfor litteraturlisten. Grunnen til dette er hovedsakelig at kildene er av en slik art at de vanskelig lar seg føre som kilde etter APA-standard, blant annet brev, planer og interne dokumenter. Kildene er i all hovedsak hentet hos Riksarkivet, mens noen har vi fått tilgang til gjennom muntlige kilder og andre som har valgt å hjelpe oss med oppgaven.

Orientering om grunnkurset 1954/55

Utdrag til reglement i stridseksersis (spredt orden) for polititjenesteembetene (politiaspirantene) ved Bergen politikammer ved politibetjent Kjell Enehaug (1970)

Boye Echroll (1972) Om skyteferdighet – Våpendisiplin i politiet (brev til skolesjefen ifm. våpenopplæring)

Politiskolens kurs og ca. timetall for de forskjellige fag (1974)

Undervisningsplan for politiskolens grunnkurs (1975)

Oversikt over politiskolens kursvirksomhet 1977

Politiets beredskap, ordens- og utrykningstjeneste kurs 1 og 2 1983

Kursplaner og leksjonsopplegg utrykningskurs 1987

Fagforvaltning av det politioperative fagfeltet (PP)

Kvalitetsrapport EVU 2017-2018

Grunndokument – politioperative tema/operativ seksjon (et tilbakeblikk)

8. Vedlegg 2: Bestillingsinformasjon hos Riksarkivet i Oslo

Kommentar til vedlegg: Under følger informasjon om hvilket materiale som ble bestilt hos Riksarkivet i Oslo i forbindelse med oppgaven. Materialet er listet opp og ordnet etter Riksarkivets system, slik at den som leser oppgaven kan bestille og finne frem til det samme materialet dersom det skulle være ønskelig.

Politihøgskolen 2003/124

S-4408

Sakarkiv D

Da – Sakarkiv ordnet etter nøkkel I

L0020

- 0001 0101 Instruksjer generelt	1957 – 1981	OSL1 4F 281 02/5
- 0002 0101 Politiskolens instruksjer	1946 – 1983	OSL1 4F 281 02/5
- 0003 0101.1 Reglementer	1960 – 1980	OSL1 4F 281 02/5
- 0006 0101.1 Reglementer – Stridseksersis	1970	OSL1 4F 281 02/5

L0046

- 0003 2.2 Kursvirksomheten	1972 – 1981	OSL1 4F 281 03/1
- 0004 2.3 Skoleplaner	1949 – 1973	OSL1 4F 281 03/1
- 0005 2.4 Kurskatalog, felles	1974 – 1983	OSL1 4F 281 03/1
- 0006 20 Plan for undervisningen	1955 – 1976	OSL1 4F 281 03/1
- 0007 20 Den nye fagplan	1975 – 1983	OSL1 4F 281 03/1

L0047

- 0001 20.1 Kurs, øvinger – generelt	1957 – 1966	OSL1 4F 281 03/1
- 0002 20.1 Undervisning – generelt	1961 – 1983	OSL1 4F 281 03/1

L0048

- 0001 20.1 Undervisning	1965 – 1973	OSL1 4F 281 03/1
- 0002 20.1 Kontrakter, undervisningsmidler	1978	OSL1 4F 281 03/1
- 0003 20.1 Undervisning -...	1955 – 1983	OSL1 4F 281 03/1

L0050

- 0001 20.1 Undervisning -...	1968 – 1983	OSL1 4F 281 03/1
- 0002 20.1 Fem dagers skoleuke	1969 – 1974	OSL1 4F 281 03/1

L0052

- 0001 200 Kursplaner	1960 – 1967	OSL1 4F 281 03/1

L0061

- 0001 201.1 Grunnkurs I. Generelt 1981 – 1983 OSL1 4F 281 03/2

L0062

- 0001 201.1 Grunnkurs II. Generelt 1955 – 1983 OSL1 4F 281 03/2

L0080

- 0002 2017 Antiterrorkurs 1979 – 1984 OSL1 4F 281 03/4
- 0003 2017.1 Politiets beredskap, ... 1981 OSL1 4F 281 03/4

L0081

- 0001 2017.1 Kurs i ordens- og utrykningstjeneste 1983 OSL1 4F 281 03/4

L0143

- 0001 220 Beredskap 1958 – 1983 OSL1 4F 281 04/3
- 0003 220.0 Beredskapsutstyr 1979 – 1980 OSL1 4F 281 04/3

Db – Sakarkiv ordnet etter nøkkel II

L0023

- 0001 273.111.1 Undervisningsplan 1984 OSL1 4F 281 05/1
- 0002 273.111.2 Fagplan 1991 OSL1 4F 281 05/1
- 0003 273.112.0 Undervisning – generelt 1984 – 1991 OSL1 4F 281 05/1
- 0005 273.113.0 Undervisning – generelt 1985 – 1991 OSL1 4F 281 05/1
- 0006 273.113.1 Undervisning i de enkelte fag 1984 – 1991 OSL1 4F 281 05/1

L0073

- 0001 273.24 Ordens- og utrykningstjeneste 1984 – 1987 OSL1 4F 281 05/6
- 0002 273.24 Ordens- og utrykningstjeneste 1986 – 1987 OSL1 4F 281 05/6

L0083

- 0002 273.24 Terrorkurs 1984 – 1991 OSL1 4F 281 05/7

Opprørspolitiets utvikling

En empirisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2019

Bjørn Thomas Bryn

Innholdsfortegnelse:

1. Innledning	Side: 4
2. Framgangsmåter	Side: 5
3. 1930-tallet	Side: 8
3.1 Menstadkonflikten	Side: 10
4. 1980-tallet	Side: 20
4.1 Gateopptøyene i Oslo natt til 1. mai (1980):	Side: 21
5. 2000-tallet	Side: 27
5.1 Det mobiltaktiske innsatskonseptet	Side: 28
5.2 NATO-demonstrasjonen i Oslo (2007)	Side: 33
6 Avslutning	Side: 41
Referanser	Side: 42

En stor takk til:

- *Oslo politidistrikt innsatsledelse og materielldepot*
- *Justismuseet i Trondheim*
- *Politiveteranene Evanger og Gundersen*
- *Materielldepotet ved Politihøgskolen i Kongsvinger og Stavern*
- *Faglærere i arrestasjonsteknikk, etterforskning, ordenstjeneste, og vitenskapsteori ved Oslo Politihøgskole*

POLITI

1. Innledning

Valg av tema

Jeg valgte tema ut av interesse for politiets historie, strategi, og taktikk. Det har dessuten vært lite fokus på opprørspolitiet under studiet ved Politihøgskolen 2016-2019, og jeg ønsket derfor å behandle dette grundigere. Opprørspolitiet er et historisk, men også relevant tema ut fra hendelser som har funnet sted i Europa i nyere tid. Moderne radikale bevegelser har utøvd vold mot hverandre og politiet i det offentlige. Eksempler på dette er:

- Opprøret i Ukraina 2013-2014 hvor sikkerhetsstyrkene var strukket langt over sin kapasitet og måtte opphøre (Higgings & Kramer, 2015).
- Opptøyene under G20-toppmøte (White, 2018).
- SIAN-demonstrasjonen i Gjøvik 2017 hvor politiet ble omringet av aggressive motdemonstranter (Landgraff og Andersen, 2017).

Mål for oppgaven

Målet for oppgaven er å fremstille og diskutere opprørspolitiets utvikling og rolle i det norske samfunnet. Tre historiske hendelser som bidrar til forståelsen av dette er valgt ut. Med utvikling siktes det til endringer av organisering, strategi, taktikk, kapasitet og utstyr.

Avgrensning

Oppgaven avgrenses til Norge på 1930-, 1980- og 2000-tallet. Årsaken til dette er oppgavens ordgrense. I tillegg opplever jeg at de mest voldsomme demonstrasjonene og opptøyene i Norge skjedde i disse tiårene. Dette var også vendepunkter for opprørspolitiet med tanke på rolleendring, profesjonalisering og oppgradering av utstyr. Dette finner jeg støtte for i Johansen (1989), Fryjordet (1985) og bakgrunnssamtaler. For hvert tiår blir det:

- fremstilt bakgrunnsinformasjon om perioden for opprørspolitiet.
- analysert en utvalgt historisk hendelse der opprørspolitiet spilte en sentral rolle.
- drøftet ettervirkningene fra hendelsen og hvordan dette påvirket utviklingen av opprørspolitiet.

Definisjon av opprørspolitiet

Det Norske Akademis Ordbok definerer opprørspoliti som: «politi som har til oppgave å slå ned opprør, opprørsforsøk»¹. Basert på materialet jeg har vurdert, er opprørspolitiets rolle i Norge å:

- håndheve ro og orden ved demonstrasjoner, opptøyer eller opprør.
- beskytte lovlige demonstrasjoner og deres ytringsrett.
- stanse ulovlige demonstrasjoner.

Ordet «opprørspoliti» og «opprørsbetjent» er direkte oversettelser av de engelske ordene «riot police» og «riot officer». Politiet i Norge har per dags dato ikke en avdeling som betegnes «opprørspoliti», eller tjenestepersoner som betegnes «opprørsbetjenter». Nærmeste ekvivalent blir det mobiltaktiske innsatskonseptet (MIK). Polititjenestepersoner organisert under MIK blir betegnet som «innsatsmannskaper». MIK vil bli nærmere behandlet senere i oppgaven. Et annet relevant engelsk ord er «riot controll». Ifølge Berger (1995) er dette oversatt som «massetjeneste». Massetjeneste defineres som: «koordinert fellesinnsats der det er – eller kan bli – uroligheter eller opptøyer, med bruk av vold og/eller skadeverk» (Oslo Politidistrikt, 2018 s. 3)

2. Framgangsmåter

Av materialer ble det brukt bøker, fagtekster, avisartikler, bakgrunnssamtaler, bilder og erfaringer. Empirisk og kvalitativ metode ble brukt for å generere kunnskap.

Empirisk metode

Empirisme vektlegger erfaring og faktiske observasjoner for å generere kunnskap. (Olsvik, 2014, s. 49-51). Jeg hadde noe teoretisk og praktisk erfaring innenfor massetjeneste før oppgaveskrivingen begynte:

¹ Hentet fra: <https://www.naob.no/ordbok/oppr%C3%B8rspoliti>

Erfaring fra forsvaret:

- Massetjenesteøvelser der soldater dannet skjoldborger² med støtte fra pågripelseslag og MB 240GD og Scania P93.

Erfaring fra politipraksis:

- B2-leir øvelse med arrestasjon av person i folkemengde.
- Objektsikring på fotballstadion.
- Bortvisning av større grupperinger som festet på offentlig plass.

I tillegg har jeg generert erfaring underveis av oppgaveskrivingen ved å ha observert 1 MIK-aksjon i Oslo og 2 MIK-øvelser våren 2019. Ved referering til egenerfaring merkes det som «(Kandidat-704)» i teksten.

Kvalitativ metode

Kvalitativ metode genererer kunnskap ved å for eksempel intervju personer som har erfaring og kunnskap innenfor temaet (Johannessen, Tufte, Christoffersen, 2016, s. 145-156). Jeg sendte inn søknader til POD³ for å intervju politiinformanter, men måtte trekke søknaden grunnet lang saksbehandlingstid. I samråd med veileder valgte jeg i stedet å ha bakgrunnssamtaler med personer med mye kunnskap om temaet. Jeg har vært oppmerksom på meldeplikten til NSD⁴ når det gjelder lagring av identifiserende opplysninger. Etter å ha konferert med faglærer i vitenskapsteori, har jeg valgt en prosedyre som gjør identifiserende opplysninger unødig å lagre. Foruten rang og ansiennitet, forblir informantene anonyme i alt som er lagret om dem. Politiinformantene ble presentert for oppgavens tema, spørsmålsskjema og hva bakgrunnssamtalen skal brukes til. Det ble skrevet referat av bakgrunnssamtalene. Politiinformantene fikk mulighet til å komme med rettelser og tilføyelser før referatet ble ferdigstilt.

² Skjoldborg: Vegg av skjold dannet av mannskaper stående i formasjon, skulder til skulder, slik at skjoldene kan støte eller delvis overlape. Dette er for å gi beskyttelse fra gjenstander som slynges mot mannskaper. Også kjent som skjoldlinje (Kandidat-704).

³ POD: Politidirektoratet

⁴ NSD: Norsk senter for forskningsdata

Bakgrunnssamtale-1:

- Informant: POB⁵. Mer enn 40 års erfaring i politiet.
- Varighet: 2 timer, 40 minutter.
- Referert i teksten som: «(Bakgrunnssamtale-1)».
- Innsamlet material: Hvordan MIK ble implementert i Norge og informantens erfaring fra natt til 1.mai opptøyene i 1981 og NATO-demonstrasjonen i 2007.

Bakgrunnssamtale-2:

- Informant: POB. Mer enn 25 års erfaring i politiet.
- Varighet: 1 time, 10 minutter.
- Referert i teksten som: «(Bakgrunnssamtale-2)».
- Innsamlet material: Hvilken rolle MIK har hatt i samfunnet. Ulike hypotetiske scenarioer opprørspolitiet kan stå ovenfor.

Utenom bakgrunnssamtalene har jeg også hatt kontakt med en rekke politiveteraner og polititjenestepersoner for å verifisere enkeltopplysninger. I teksten er dette referert som: «(Muntlig kilde)».

Bilder

I oppgaven er det bilder av sammendrag, MIK-kjøretøy og personlig utstyr. Sammendragene ble laget av meg og viser utfallet av de utvalgte historiske hendelsene i korte trekk. Bilder av MIK-kjøretøyene ble tilegnet med hjelp fra Oslo innsatsledelse. Det personlige utstyret illustreres ved bilder, og viser hvordan opprørsbetjentene har sett ut gjennom tidene. Utstyret var anskaffet via:

- Eget innkjøp.
- Politiveteranene Evanger og Gundersen.
- Oslo politidistrikt innsatsledelse og materielldepot.
- Justismuseet i Trondheim.
- Materielldepotet ved Politihøgskolen i Kongsvinger og Stavern.
- Faglærere i arrestasjonsteknikk og ordenstjeneste ved Politihøgskolen i Oslo.

⁵ POB: Politioverbetjent

For å sikre at politiutstyret var fra rett tidsperiode har jeg rådført seg med Justismuseet, politiveteraner og polititjenestepersoner og sett bilder av politiet iført samme utstyr fra aktuelle tidsrom. Faglærer i etterforskning hjalp med utlån og innstilling av kamera. Bildene av politiutstyret har jeg tatt med Cannon EOS 1100D.

Forforståelse og kildekritikk

Jeg er bevisst på egen og andres forforståelse. Med forforståelse menes forutinntagelser man medbringer til materialet (Olsvik, 2014, s. 111-112). Ulike kilder ble undersøkt for å sikre troverdig og saklig informasjon. Jeg har forsøkt å se de utvalgte historiske hendelsene fra forskjellige perspektiv, men oppgaven kan bære preg av å ha en «politi-stemme» siden mesteparten av materialet kommer fra politiet/polititjenestepersoner.

3.0 1930-tallet

På 1930-tallet var det en rekke arbeidskonflikter i Norge, bla. Menstadkonflikten. Bakgrunnen for Menstadkonflikten var at NAF⁶ ønsket å redusere lønnen til ansatte med 15-25% som følge av rasjonaliseringspolitikken etter første verdenskrig. LO⁷ godtok ikke dette. NAF svarte med «lockout»⁸. LO fulgte opp med sympatistreik⁹ på de arbeidsplassene som ennå ikke var berørt av «lockout» (Augeland & Mæland, 2016, s. 1228).

⁶ NAF: Norsk Arbeidsgiverforening

⁷ LO: Landsorganisasjonen

⁸ Lockout: Utestenge ansatte fra arbeidsplassene.

⁹ Sympatistreik: Arbeidsnekt fra ansatte.

Menstadskonflikten

Dato	April – august 1931
Sted	Porsgrunn/Skien, Telemark
Resultat	Slaget ved Løveidslusen: Demonstrasjon oppløst Menstadslaget: Statspolitiet overveldet, demonstrasjon senere oppløst

Stridende parter		
NKP, LO og andre fagforeninger <ul style="list-style-type: none"> • Porsgrunn- og Skiendemonstranter <ul style="list-style-type: none"> ▪ Forhandlingskomite ▪ Arbeidervernet ▪ Fanebærere ▪ Musikkorps ▪ Ungpionerere ▪ Fagorganiserte ansatte 	Justis- og politidepartementet <ul style="list-style-type: none"> • Kommunalpolitiet i Porsgrunn • Statspolitiet 	NAF <ul style="list-style-type: none"> • Norsk Hydro • Union Co.
Styrker		
Slaget ved Løveidslusen: Ca. 500 demonstranter Menstadslaget: Over 2000 demonstranter	Slaget ved Løveidslusen: Ca. 50 politikonstabler Menstadslaget: Ca. 100 politikonstabler (Forsterkninger fra Skien og Porsgrunn kom til stedet i ettertid).	Slaget ved Løveidslusen: Ukjent antall arbeidere Menstadslaget: Opp til 25 kontraktsarbeidere.
Tap		
Slaget ved Løveidslusen: 1 demonstrant lettere skadet Menstadslaget: 1 demonstrant alvorlig skadet 3 demonstranter lettere skadet 30 demonstranter arrestert i ettertid	Slaget ved Løveidslusen: 5 politikonstabler lettere skadet Menstadslaget: 2 politikonstabler alvorlig skadet 10 politikonstabler lettere skadet	Slaget ved Løveidslusen: Ingen Menstadslaget: Ingen

Figur 1: Sammendrag av Menstadskonflikten, med vekt på partene, styrker og tap

3.1 Menstadskonflikten

Norsk Hydros utskipningshavn ved Menstad og Union Co. bruk ved Skotfoss var blant arbeidsplassene som ble berørt av arbeidskonflikten. I april 1931 ble ansatte ved Menstad tatt ut i sympatistreik, men Hydro tillot 25 kontraktsarbeidere å fortsette. Fagforeninger hevdet at kontraktsarbeiderne var streikebrytere. Dette ble videre opphisset av NKP¹⁰. Kontraktsarbeiderne mente derimot at sympatistreiken ikke gjaldt dem fordi de ikke var fagorganisert.

¹⁰ NKP: Norges kommunist parti.

Forhandlingene mellom Hydro og fagforeningene fragmenterte. De lockoutede og streikende arbeiderene begynte å demonstrere i regi av deres fagforeninger. (Johansen, 1977, s. 17, 53-59).

30. mai dro mellom 800-1000 Porsgrunn- og Skiendemonstranter til Menstad for å konfrontere kontraktsarbeiderne. PM¹¹ Roll-Hansen fra kommunalpolitiet i Porsgrunn var fremme ved utskipningshavnen før demonstrantene og fikk sendt hjem mesteparten av kontraktsarbeiderne. Kontraktsarbeiderne som ikke kom seg hjem i tide ble utsatt for hån og hjemsøkt av demonstrantene. PM Roll-Hansen anmodet om bistand fra Justisdepartementet etter frykt for opptrapping. (Johansen, 1977 s. 65-69).

Statspolitiet

Det var kommunalpolitiet som hadde ansvaret for å håndtere demonstrasjoner under aktuell hendelse, men Justisdepartementet kunne bistå en kommune ved å samle politimannskaper fra andre kommuner. Det samlede mannskapet ble for den aktuelle anledningen statspolitikonstabler i henhold til statspolitioverenskomstene. Norge hadde ingen permanent statlig politistyrke på den tiden, kun et fåtall statslønnede polititjenestepersoner i lederstillinger (Johansen, 1989 s. 13).

‘Statspolitiet’ har hatt tre ulike betydninger i Norge:

- Statspolitiet før 1931: Fungerte som beskrevet over.
- Statspolitiet av 1932: Vil bli nærmere behandlet senere i oppgaven.
- Statspolitiet av 1941: Også kjent som «Stapo». Politistyrke opprettet juli 1941 under den tyske okkupasjonen av Norge. Fungerte som stormtroppere og politisk-politi. Oppløst da okkupasjonsmakten kapitulerte i 1945 (Johnsen, 1989, s. 14, 217, 249).

Opptrapping

2. juni ble det en ny demonstrasjon. 1200 Porsgrunn- og Skiendemonstranter marsjerte mot Menstad for å konfrontere kontraktsarbeidere som var på jobb. PM Roll-Hansen mønstret 16 polititjenestepersoner fra Porsgrunn, Gjerpen, Skien og Larvik for å forsvare utskipningshavnen. Foran hovedporten stod Politiet, en provisorisk grind og port. Demonstrantene presset seg lett

¹¹ PM: Politimester

igjennom dette. Politiet advarte demonstrantene om at det var ulovlig å fortsette mot utskipningshavnen. Det hadde ingen effekt. Enkelte polititjenestepersoner forsøkte å gripe nøkkelpersoner, men måtte slippe som følge av presset fra demonstrasjonstoget. Politiet trakk tilbake til hovedporten og forsøkte å forhandle. Dette var demonstrantene motvillig til og presset på. Da hovedporten var for mektig, gikk demonstrantene løs på gjerdet. Gjerdet ble skjøvet ned på en lengde av 30 meter og demonstranter strømmet inn. Kontraktsarbeiderne flyktet eller søkte dekning i kontorbygget. Som et siste forsøk på å stanse demonstrantene, samlet politiet seg foran kontorbygget. En politimann ba til slutt kontraktsarbeiderne om å komme ut etter frykt for at de alle ville bli skamslått av demonstrantene. Kontraktsarbeiderne som forsøkte å gjemme seg ble slepet ut av demonstrantene. Kontraktsarbeiderne ble utsatt for skjellsord og hån. Ingeniør Nielsen, plassleder ved Menstad, informerte ledelsen i Norsk Hydro om hendelsen. Hydro videreførte dette til Justisminister Lindboe som tok situasjonen på alvor. Lindboe beordret en større statspolitistyrke sendt til Menstad¹² (Johansen, 1977, s. 70-80).

3. juni besluttet PM Roll-Hansen at fagformann Berby skulle arresteres for overtredelse av straffeloven (1902) § 222. Ønsket effekt av arrestasjonen var at det ville forhindre nye demonstrasjoner. Det ga imidlertid motsatt effekt. Forholdet mellom demonstrantene og politiet forverret. Demonstrantene begynte å anse Politiet som en fiendtlig motpart i stedet for en ubetydelig hindring. PM Roll-Hansen nedla et demonstrasjonsforbud 4. juni. Dette ble ikke respektert. Samme ettermiddag holdt demonstrantene et protestmøte i Porsgrunn. Om kvelden ankom forsterkningene fra Justisdepartementet, ca. 100 statspolitikonstabler. PFM¹³ Thinn fra Østfold fikk kommandoen over statspolitistyrken på Menstad. Det ble fundert på om det virkelig var samfunnets interesse å beskytte kontraktsarbeiderne med tanke på sentimentet som var i Porsgrunn/Skien. Hydro anså det slik for å beskytte arbeidets frihet. Hydro forklarte at de ikke gjorde dette ut av økonomiske grunner. Hydro tjente ikke stort på at kontraktarbeidet fortsatte. Justisminister Lindboe støttet Hydro (Johansen, 1977, s 80-91, 112-113. 135).

¹² Det var noe usikkerhet rundt denne avgjørelsen grunnet kommende arbeidskonflikter andre steder i Norge, spesielt Oslo (Johnsen, 1977, s.78).

¹³ PFM: Politifullmektig

Slaget ved Løveidslusen

5. juni ble kontraktarbeidet ved Menstad stanset for dagen. Porsgrunn-demonstrantene avsluttet demonstrasjonen da de fikk vite dette, men Skien-demonstranter marsjerte mot Skotfoss Bruk etter det hadde vært snakk om at det var streikebrytere der. Driftsbestyrer Allum tipset PM Roll-Hansen om dette. En styrke på ca. 50 statspolitikonstabler ledet av POB Løfsgård fra Oslo ble sendt med busser til Skotfoss og ankom før demonstrantene. Skotfoss Bruk lå på et landområde omringet av vann. For å ta seg til landområdet måtte man bruke broene eller sluseportene. Politiet heiste opp den ene broen og svingte den andre til siden. Sluseportene ble bevoktet av konstabler med køller. Ca. 500 demonstranter og like mange tilskuere samlet seg på andre siden av vannet. Demonstrantene ropte til politiet at de måtte svinge broene på plass. Politiet svarte ikke. Demonstranter forsøkte å entre via sluseportene. Sluseportene var trange, og demonstrantene ble tvunget til å kjempe mot Politiet mann til mann i en flaskehals.¹⁴ Én demonstrant ble lettere skadet. Demonstrantene begynte å kaste stein mot Politiet som gjengjeldelse for deres mislykkede angrep. Steinbombardementet var intenst. Fem konstabler ble lettere skadet. Skiendemonstrantene oppløste, men den negative følelsen demonstrantene hadde til Politiet, ble forsterket når det var oppdaget at majoriteten av Politiet ved Skotfoss var utenbys (Johansen, 1977, s. 86, 96-101).

Menstadslaget

PFM Thinn ankom Porsgrunn 6. juni og hadde ca. 130 statspolitikonstabler til disposisjon. 48 var elever fra Statens Politiskole, innkalt som reservepoliti. 41 var fra Oslo og Bergen reserveavdeling.¹⁵ Resterende var fra kommuner i Vestfold/Østfold. Statspolitikonstablene var bevæpnet med køller, men hadde ingen pansring. Det ble vurdert å utruste Statspolitiet med tåregassbomber, men ble utelukket grunnet manglende trening med gassvåpen. Statspolitiet begynte å formulere en defensiv plan. Gjerdene, grindene og portene rundt utskipningshavnen ble reparert. Brannslanger ble montert ved portene. (Johansen, 1977, s.79, 94, 108-112).

¹⁴ Flaskehals: Klassisk defensivtaktikk. Mot numeriske overlegne krefter, innta og hold smale passasjer slik at man kan kjempe mest mulig effektivt (Kandidat-704).

¹⁵ Politielevene ble holdt tilbake etter skolen var ferdig i slutten av mai og reserveavdelingene ble forsterket av folk som hadde tidligere søkt politiskolen. De fikk midlertidige stillinger som konstabler. Bakgrunnen til dette tiltaket var at Justisdepartementet forutså at demonstrasjoner ville skje som følge av arbeidskonfliktene (Johansen, 1977, s.49).

8. juni startet en ny demonstrasjon. Kl. 14:00 begynte ca. 1200 Porsgrunndemonstranter å marsjere mot Menstad. Demonstrasjonstoget bestod av ungpionerer, fanebærere, musikkorps, arbeidsvern og forhandlingskomiteen. Arbeidsvernet var ca. 100 mann iført kjeledresser, vindjakker og snekkerbukser, samt bevæpnet med staur, jernrør og kjettinger. Arbeidsvernet hadde blitt instruert om å gå til angrep hvis Politiet viste motstand. Forhandlingskomiteen bestod av NKP-politikere Heldal, Lundin og Johansen. Ca. 400 Skiendemonstranter begynte å marsjere kl. 14:30. Etter ca. to kilometer delte toget seg for å villedde Politiet. Ene delen marsjerte mot Borgestad for å sammenslå med Porsgrunntoget. Andre delen marsjerte mot Menstad (Johansen, 1977, s. 110-114).

Tilskuere begynte å samle seg på slettene og med båter i Skienselva. Politiet gjorde ingen forsøk på å fjerne tilskuerne, men fikk etter hvert varsel om at Porsgrunn- og Skiendemonstrantene nærmet seg. PFM Thinn disponerte statspolitikonstablene:

- 7 ved jernbaneinngangen.
- 10 ved nordre sperring.
- 45-50 ved søndre sperring.
- 25 ved kaiområdet.¹⁶
- Resterende var i beredskap på politistasjonene i Porsgrunn og Skien. (Johansen, 1977, s. 110-114).

Ca. kl. 16:30 hørte politiet Internasjonalen fra musikkorpsset. Over 2000 demonstranter ankom søndre politisperring. Forhandlingskomiteen og arbeidsvernet gikk først. PM Roll-Hansen og PFM Thinn gikk fram og rakte opp hånden da demonstrasjonstoget var 15 meter unna. Heldal gjorde det samme. Demonstrasjonstoget stanset, men var fortsatt i bevegelse på grunn av demonstrantene som presset bak. Da PFM Thinn og Heldal gikk fram for å forhandle begynte noen å kaste sten. Heldal ropte at de skulle holde opp. PFM Thinn ga ordre om å aktivere vannslangene. Samtidig beordret PFM Thinn køllestorm¹⁷ mot demonstrantene.

Statspolitikonstablene og Arbeidsvernet slo fra seg. Steinkastingen ble intensivert. Konstabler og

¹⁶ Det var formentlig plassert mange statspolitikonstabler ved kaiområdet etter tips fra Ingeniør Nielsen. I 1924 hadde det vært en arbeidskonflikt ved Menstad hvor det ble et sjøslag i Skienselva (s.79).

¹⁷ Køllestorm: Offensivt fremstøt med bruk av køller for å fjerne en motpart. Et uttrykk som ikke brukes lenger innenfor massetjeneste (Kandidat-704).

demonstranter ble truffet av steiner. Heldal ble truffet av en stein, og like etterpå ble han slått av en konstabel. PFM Thinn ble slått ned i bakken av en demonstrant. Det var politielevene som stod ved fremste sperring og de hadde liten sjans mot arbeidsvernet, som var kraftige arbeidskarere. Det har blitt beskrevet at noen konstabler fikk ikke slått fra seg i det hele tatt. De ble straks fratatt køllene da de løp mot menneskemassen. Da halvparten av konstablene var utslått, inkludert den som betjente vannslangen, ga PFM Thinn ordre om retrett. Nærkampen varte ikke mer enn 5 minutter. Det gikk ikke bedre med den nordre politisperringen. Skientoget brøyt gjennom og overvældet de 10 konstablene som stod der. Politiet omgrupperte ved kaien. PFM Thinn og noen konstabler forsøkte et motangrep for å hente sårede kollegaer, men ble umiddelbart slått tilbake. Konstabler som lå igjen på slagmarken ble prylt opp av demonstranter og fratatt uniforms-effekter. Medlemmene av forhandlingskomitéen forsøkte å få kontroll på demonstrantene. Heldal kastet seg om halsen til en konstabel for å få demonstranter til å slutte å slå. PM Roll-Hansen trakk tilbake til kontorbygget, ringte Porsgrunns politiet som var i beredskap og ba dem om å komme til stedet med Nagantrevolverne som var lagret på politistasjonen. Porsgrunns politiet tok seg til Menstad via Skienselva fordi det var for farlig å kjøre. De seilte sikksakk mellom båtene med tilskuere for å ikke bli stanset. Revolverne ble delt ut og konstablene tok ladegrep. Politiet forventet at demonstrantene ville storme kaiene, men i stedet marsjerte demonstrantene til Borg sports plass.

Demonstrasjonen ble oppløst mot kvelden etter at en rekke appeller var holdt. PFM Thinn oppsummerte dagens hendelser til justisdepartementet. To konstabler alvorlig skadet¹⁸ og 10 lettere skadet. Av demonstrantene var det én alvorlig skadet og tre lettere skadet. Det er tenkelig at det kunne medført store lidelser for demonstrantene om de hadde fortsatte mot kaien; statspolitikonstablene var urolige etter nederlaget, hadde ingen flere retrettmuligheter og stod klare med revolvere. (Johansen, 1977, s. 49, s. 79, s. 94, s. 108-127).

Samme kveld besluttet regjeringen å bruke sterkere midler for å gjenopprette ro og orden. Forsvarsminister Quisling beordret et gardekompani sendt til Gråtenmoen for å støtte politiet. Gardistene reiste fra Majorstuen¹⁹ kl. 23:15 og ankom Telemark 9. juni kl. 04:25. Samme dag

¹⁸ En av statspolitikonstablene som ble alvorlig skadet mistet høyre øye av et kjettingslag (Johansen, 1977, s.119-120).

¹⁹ Kasernen til gardistene under aktuell hendelse er hvor nåværende Politihøgskole i Oslo ligger (Kandidat-704).

mobiliserte soldater fra Telemark Regimentet. Om kvelden seilte 4 krigsskip fra marinen innover Skienselva og la til kai. Statspolitistyrken var hittil innlosjert på hotell i Porsgrunn og Skien, men det var frykt for at demonstrantene ville oppsøke hotellene. Statspolitistyrken ble omplasserte til Menstad der de bodde i telt. De fikk også utlevert hjelmer. Det ble ingen flere alvorlige sammenstøtt mellom demonstrantene og sikkerhetsstyrkene etter 8. juni. Telemark regimentet, marinen, gardistene og statspolitiet demobiliserte 18.-20. juni. Etter avtale fra NAF og LO ble kontraktsystemet på Menstad avskaffet i august 1931. Kort tid etter Menstadslaget foretok Politiet arrestasjoner. 30 demonstranter ble tiltalt. Blant disse var NKP-politikere Heldal, Johansen og Lundin. (Johansen, 1977, s. 17, s. 135-139 s. 197, 279)

Ettervirkninger

Det var frykt for fremtidige arbeidskonflikter og revolusjon på lik linje med Russland i 1917. Justis- og politidepartementet startet organisering av et nytt Statspoliti januar 1932 for å hindre at konflikter og utfallet ved Menstad skulle gjenta seg andre steder i landet. Statspolitiet holdt massetjenesteøvelser og ble utstyrt med hjelmer, gassmasker, feltuniformer, bandolær og støvler. Statspolitiet av 1932 ble den første permanente politistyrken som fungerte som et mobilt opprørspoliti. Med unntak av melkestreiken i 1933, så ble formentlig Statspolitiet av 1932 ikke engasjert i noen voldsomme opptøyer eller demonstrasjoner.

Statspolitiet tjente sitt formål, å virke avskrekkende, ved å se intimiderende ut. . Ett eksempel på dette er hvalfangerkonflikten i 1936 hvor en havn i Sandefjord ble beleiret av streikevakter. Justisminister Trygve Lie sendte en statspolitistyrke til stedet for å beskytte virksomheten og opprettholde orden. En reporter fra Dagbladet skrev dette om Statspolitiet: «betjentene ser fryktinngydende ut, svære tungvektene med køller i bandolæret og stålhjelmer, karer som sikkert kan få sving på sakene hvis det skulde komme an på det.» Statspolitiet av 1932 ble senere erstattet av Utrykningspolitiet²⁰ i 1937, da hele Politiet i Norge ble statlig. (Johansen, 1989, s. 13-14, s. 21, s. 95-100 s. 244).

²⁰ Utrykningspolitiet av 1937 må ikke forveksles med den nåværende betydningen, som er nærmere et trafikpoliti (Kandidat-704).

Opprørsbetjent, ca. 1931²¹

²¹ Merknad: til bildene Grunnet manglende ressurser/tid var sko fra rett tidsperiode ikke å oppdrive.

Opprørsbetjent, ca. 1932, med vinterfrakk og stålhjelm²²

²² Merknad til bildene: Grunnet manglende ressurser/tid var sko fra rett tidsperiode ikke å oppdrive.

Opprørsbetjent, ca. 1935, med feltuniform og opprørsutstyr²³

²³ Merknad til bildene: Grunnet manglende ressurser/tid var sko fra rett tidsperiode ikke å oppdrive.

4.0 1980-tallet

Fra 1978 til 1984 var det årlige opptøyer i Oslo natt til 1. mai. Aktørene Opprørerne var hovedsakelig av unge mennesker som plyndret, knuste ruter og angrep tilfeldige personer i gatene (Fryjordet, 1985, s. 1, 92).

Opptøyene natt til 1. mai 1978

Oslopolitiet var dårlig forberedt på opptøyene natt til 1. mai i 1978. Det hele startet med ca. 70 ungdommer som demonstrerte mot politivold. Demonstrantene trakasserte publikum og parkarbeidere. Politiet erklærte demonstrasjonen ulovlig og sendte en styrke på 50 mann for å oppløse den. Demonstrantene samlet seg ved Nisseberget i Slottsparken. Det ble en gatekamp mellom politiet og demonstranter. Flere hundre forbipasserende ble også innblandet. 56 demonstranter ble arrestert. Polititjenestepersonene som hadde deltatt i gatekampene ble intervjuet. Ut fra de intervjuene ble det kartlagt at de ønsket seg bedre verneutstyr og opplæring i massetjeneste (Fryjordet, 1985, s. 4-8, 174).

Opptøyene natt til 1. mai 1979

2. mai 1979 meldte Aftenposten at urolighetene dagen før var det verste siden andre verdenskrig. Hundrevis av opprørere hadde, ifølge avisen, samlet seg ved Karl Johans gate for å markere gatekampene som skjedde året før. Opprørerne tente bål, ramponerte biler og plyndret butikker. Antakelig var dette første gang norsk politi brukte gass mot folkemengder. Ungdommene hadde plyndret og forårsaket skader for anslagsvis 1 000 000 kr²⁴. Det hadde det også vært et bombeattentat i Oslo samme ettermiddag. Gjerningspersonen fra bombeattentatet hadde vært deltagende på opptøyene (Fryjordet, 1985, s. 9-11).

Opptøyene natt til 1. mai 1980

Opptøyene natt til 1. mai 1980 var verre enn året før ifølge VG. Gateslag pågikk i hele byen. Opprørerne kastet stein mot Politiet. 40 personer ble skadet og nesten 50 forretningsvinduer ble knust. (Fryjordet, 1985, s. 12-14).

²⁴ Ca. 2 500 000 kr inflasjonsjustert i 2019 (Kandidat-704).

Opptøyene natt til 1. mai 1981

Dato	30. april – 1. mai 1981
Sted	Oslo sentrum
Resultat	Opprørere nøytralisert
Stridende parter	
Opprørere <ul style="list-style-type: none">Diverse unge grupperinger	Politi- og lensmannsetaten: <ul style="list-style-type: none">Oslo politikammer
Styrker	
Ca. 3000 opprørere	480 polititjenestepersoner 320 politielever
Tap	
237 opprørere arrestert	(27 anmeldt for vold mot offentlig tjenestemann)

Figur 2: Sammendrag av Opptøyene natt til 1. mai 1981, Oslo med vekt på partene, styrker og tap

4.1 Opptøyene i Oslo natt til 1. mai 1981

For å forebygge nye opptøyer natt til 1. mai ble det gjort en rekke tiltak fra offentligheten (Fryjordet, 1985, s. 15 og 188):

- Aviser ble bedt om å ikke omtale fjorårets hendelser forut til 1. mai dette året.
- Restauranter innskjerpet skjenkingen.
- Varsel om økte straffer ved opptøyer

Oslo politikammer mønstret tilsammen en politistyrke på 480 polititjenestepersoner og 320 politielever²⁵. Dette var et av de største ressursuttakene politiet hadde gjort og utgjorde nesten 20% av landets samlede politistyrke på den tiden (Fryjordet, 1985, s. 15, 175). PFB²⁶ Lier var en av de operative uteleiderne for politistyrken. Ønsket til polititjenestepersonene som ble intervjuet i 1978 ble endelig oppfylt. Det ble utlevert bedre utstyr; langkøller, tåregass, hjelm med visir, pleksiglass skjold, gassmasker og kjeledresser (Muntlig kilde). Politistyrken var organisert i lag og tropper, hvorav det var en hovedstyrke og flere mindre styrker. Planen var at de mindre styrkene skulle sikre objekter i Oslo etterhvert som opprørerne ble drevet vekk av hovedstyrken (Bakgrunnssamtale-1).

²⁵ Oslo politikammer hadde anmodet politiskolen om bistand. Politiskolen på den tiden var en etatskole. Politielevene var lønnet under utdanningen og kunne dermed brukes som ressurs (Bakgrunnssamtale-1).

²⁶ PFB: Politiførstebetjent.

Utover kvelden 30. april 1981 begynte mange å samle seg ved Karl Johans gate. Polititropper stod klare ved Kals Johans gate/Frederiks gate for å holde sikringen foran Slottet. Det ble en passiv stillingskrig mellom Politiet og opprørerne. Ca. kl. 23:00 ble en gassgranat kastet av en demonstrant. Gassen spredte panikk i menneskemassen som løp mot alle kanter og det ble kastet sten og flasker mot politiet som dannet skjoldborger. Opprørerne forsøkte på et angrep oppover Slottsbakken. Politiets hovedstyrke ble aktivert for å drive angrepet vekk. En politibil (Chevrolet Van) kjørte inn i folkemengden for å avlevere gass. Politiet brukte mye gass for å få kontroll (Bakgrunssamtale-1). Politiet spredte demonstrantene ned mot havna for å hindre hærverk og ruteknusing i det sentrale forretningsstrøket, noe de lyktes med. Det var nesten ingen materielle skader sammenlignet med de tidligere årene. Politiet arresterte 237 personer, en fire-dobling fra 1978. 27 ble anmeldt for vold mot offentlig tjenestemann (Fryjordet, 1985, s. 15-16, 87). Et ukjent antall personer og polititjenestepersoner ble skadet. Minst en polititjenesteperson ble alvorlig skadet etter å ha fått en stein i ansiktet. Flere ble truffet av slag, spark og steinkasting (Bakgrunssamtale-1).

Ettervirkninger

Politiets nye strategier, taktikker og utstyr ga gode resultater, men det var enormt mannskapskrevende og polititjenestepersoner stod veldig utsatt ved bruk av skjoldborger (Bakgrunssamtale-1). Opptøyene natt til 1. mai begynte gradvis å avta frem til 1984, da jubileumsopptøyene endelig opphørte (Fryjordet, 1985, s. 4-27. 86, s. 127). Det oppstod imidlertid flere gateslag mellom politi og demonstranter utover 1980-tallet. To eksempler fra Oslo er Thatcher-demonstrasjonen i 1986 og slaget på Stortorvets Gjæstgiveri i 1987 (Haugli, 1995, s. 65-76 og 151-158,).

Opprørsbetjent, ca. 1978, patruljeantrekk med massetjenesteutstyr

Opprørsbetjent, ca. 1981, kjeledress med massetjenesteutstyr

Opprørsbetjent, ca. 1981, patruljeantrekk med massetjenestestyr

Opprørsbetjent, ca. 1981, kjeledress med feltjakke og variert massetjenestestyr

5.0 2000-tallet

Det var færre demonstrasjoner og opptøyer som politiet måtte håndtere på 1990-tallet. Følgelig ble det ikke dedikerte like mye ressurser til videreutviklingen av opprørspolitiet. Det bygget seg opp igjen ved overgangen til 2000-tallet. Blant annet da president Bill Clinton besøkte Norge i 1999 (Bakgrunnssamtale 1). Også hasjdemonstrasjonen i 2000 hvor 19 polititjenestepersoner og 10 demonstranter ble skadet (Fjeld, 2000).

Da president George Bush meldte sin ankomst i 2003 forventet politiet store opptøyer. Innsatsledere i Oslo hørte om en ny massetjeneste konsept i Danmark som hadde gode resultater.²⁷ Politiet i Norge ønsket å implementere dette. President Bush meldte imidlertid avbud til Norge av forskjellige årsaker og videreutviklingen av opprørspolitiet ble liggende i dvale, men i 2004 skulle UP selge sine Ford Econline.²⁸ Visepolitimester Andresen ved Oslo politidistrikt spurte en fagansvarlig innsatsleder om disse kjøretøyene kunne være gunstige til det nye konseptet. Innsatslederen bekreftet dette, og Oslo politidistrikt kjøpte 10 uniformerte Econline fra UP og fire sivile fra Forsvaret. De første bilene var sikret med gitter på alle vinduer og lys. De store politi-truckene, kjent som mobile avsperringsenheter, var på plass fra før som forberedelse til Verdensbankmøtet i Oslo i 2002²⁹. Når kjøretøyparken var ferdigstilt, ble innsatsledere i Oslo sendt til Danmark ved årsskifte 2004/2005 for å få opplæring på konseptet. Politiet i Norge tilpasset det danske konseptet til norske forhold. Ut mot våren 2005 begynte

²⁷ Det var en hendelse i København, kjent som 18. Maj 1993-urolighederne, hvor det anslås at politiet skjøt ca. 113 skudd mot voldelige autonome. Politiet skjøt for å få demonstrantene til å opphøre med steinkastingen og trekke unna slikt at politiet kunne hente sårede kolleger. Skuddene var rettet mot bakken, himmelen og ikke-vitale deler av kroppen. 11 demonstranter ble såret av skuddene. Skytevåpen hadde dårlig effekt mot demonstrantratene. Demonstrantene fortsatte å kaste sten mot politiet selv om de ble beskyttet (Politimuseet, 2018). Demonstrantene så antakelig lysglimt komme fra politiets skjoldlinje, men forbundet det ikke umiddelbart med skudd. I tillegg kunne ikke demonstrantene identifisere lydene som skudd på grunn av støyet som kom fra roping, steinkasting og rakettoppskyting (Muntlige kilder). Politiet i Danmark innså at denne hendelsen var uakseptabelt og måtte forbedre taktikken sin. Danmark undersøkte med nabolandene; Tyskland, England og spesielt Nederland, hvor MIK har sin opprinnelse. Nederland hadde bygd egne kjøretøy tilpasset konseptet deres. Disse bilene kalles for «Hollenderbilder», men i Norge betegnes de som «fullsikrede» (Bakgrunnssamtale-1).

²⁸ UP hadde tidligere brukte Ford Econline til sine miljøpatroljer (Bakgrunnssamtale-1).

²⁹ Verdensbankmøtene var kjent for å ha blitt avbrutt av demonstranter tidligere år når de ble holdt i andre land (Bakgrunnssamtale-1).

implementeringen av mobiltaktisk innsatskonsept (MIK) og den første håndboken for massetjeneste ble skrevet³⁰ (Bakgrunnssamtale-1).

5.1 Det mobiltaktiske innsatskonseptet

MIK regnes som en oppgradering av opprørspolitiet i Norge. MIK benyttes når det fryktes voldelige demonstrasjoner eller opptøyer. Rollen til MIK er å forhindre skadeverk og at seriøse og fredelige demonstrasjoner ikke blir hindret. Per i dag er det kun Oslo politidistrikt som har kompetanse og utstyr for å bruke MIK. Andre politidistrikt kan anmode Oslo politidistrikt om bistand etter prinsippet om nabohep (Edvindsen, 2016, s. 38).

Etterretning, dialog og forberedelser

For å ha et godt samspill med publikum og forhindre at demonstrasjoner blir omgjort til voldelige opptøyer, fokuserer MIK på etterretning, dialog med demonstranter og forberedelser i forkant, hvilket innebærer:

- Ansvarliggjøring av arrangørene av demonstrasjoner og ledere av grupperinger.
- Kartlegging av marsjruten til demonstrasjonstog og sørge for at den blir uhindret ved å bruke optisk føring³¹ eller optisk følge³².
- Demonstrantene har et visst antall (X-antall) egne vakter per demonstranter. Dette er også kjent som «self-policing». Ideelt sett står demonstrantenes egne vakter³³ som førstelinje, ikke polititjenestepersoner.
- Taktisk unngår man to statiske fronter³⁴. Hverken politiet eller en demonstrasjon skal være et mål som motdemonstranter kan utøve aggresjon mot.
- Rigging av gjerder ved standplasser på forhånd om nødvendig.

³⁰ Nåværende versjon av boka (datert mars 2018) heter MIK, med undertittel «Mobiltaktisk innsatskonsept» (Kandidat-704).

³¹ Optisk følge: Politiet leder vei for demonstrasjonstøget ved å ha mannskaper foran som eskorterer og beskytter. Kan også ha mannskaper bak støget for ekstra beskyttelse.

³² Optisk føring: Politiet anviser vei ved å plassere sperringer (enten kjøretøy, gjerder eller mannskaper) langs veibanen (spesielt i veikryss) for å tvinge demonstrasjonstøget til å følge en bestemt marsjrute.

³³ Demonstrantenes egne vakter er vanligvis bare utstyrt med en gul refleksvest for å synliggjøre deres rolle og samband for å kunne snakke med hverandre.

³⁴ Statisk front: Stridene parter som støter mot hverandre (Kandidat-704).

- Bortvisning av demonstranter med voldshistorikk vekk fra stedet for å forebygge vold og at voldelig atferd sprer seg til andre demonstranter.
- Plassering av motdemonstranter ved et mer avsidesliggende sted (Bakgrunnsamtale-2)

Målet er at politiet har en lavere profil og bruker mindre ressurser på å håndtere demonstrasjoner. Dersom demonstrantenes egne vakter mister kontroll over sine egne og demonstrasjonen blir voldelig, kan politiet sende inn sivile gripegrupper eller, som siste skanse, aksjonere med uniformerte MIK-mannskaper (Bakgrunnsamtale-2).

Organisering

MIK-mannskaper er organisert i tropp og lag³⁵. Gripegrupper har gripere og sikrere. Innsatsledere styrer den samlede MIK-aksjonen (Bakgrunnsamtale-1).

MIK aksjonstaktikk

Hvis demonstranter antas å angripe politiet, har MIK-kjøretøyene erstattet skjoldborgen slik at det er egnede kjøretøy som absorberer kasteskyts i stedet for tjenestepersoner. MIK-kjøretøyene brukes i forskjellige formasjoner for å drive folkemengder vekk. Det benyttes også en rekke hjelpemidler, som for eksempel gass³⁶.

Innsatsmannskapene er i beredskap ved eller i MIK-kjøretøyene. Gripegrupper aksjonerer ved at sikrere fjerner tilskuere slik at gripere får arbeidsrom til å foreta arrestasjoner (Bakgrunnsamtale-1).

MIK kan også brukes i den dagligdagse ordenstjenesten. Hvis det eksempelvis meldes om et stort slagsmål inne på et utested, så kan Politiet slå sammen 3-4 patruljer for å danne en improvisert MIK-lag/gripegruppe (Bakgrunnsamtale-2).

³⁵En MIK-tropp består av 35 polititjenestepersoner: 4 lag og 5 MIK-biler, hvorav en er ledebil (Kandidat-704).

³⁶ Politiet i Norge bruker ikke vannkanoner (Bakgrunnsamtale-2). Mobile vannkanoner gir ikke bedre kontroll over en voldelig masse ifølge POD (Stortinget, 2009).

MIK-kjøretøy

Ved bruk av MIK-kjøretøyparken får Politiet mulighet til å sperre av store områder på veldig kort tid. Det finnes 3 type MIK-kjøretøy:

- Fullsikret:
Tåler det meste av kasteskyts og har i tillegg en rekke spesielle egenskaper som gjør dem godt egnet mot voldelige demonstranter.
- Lettsikret:
Kjøretøy som i prinsippet er vanlige «politimajer» med gitter på alle vinduer og lys.
- Mobile avsperringsenheter:
Trucker med gjerder montert foran som kan slås ut i bredden (Bakgrunnssamtale-1).

Innsatsmannskaper

Mønstres fra diverse politiavdelinger. Iført flammehemmende MIK-kjeledresser og MIK-beskyttelsesutstyr. Skjuler reimer på uniformen for å være så «glatt» som mulig, noe som forhindrer demonstranter fra å dra tjenestepersoner inn i folkemengder. Prioriterer å ha hendene frie for å kunne gripe/skyve i stedet for å anvende skjold og langkølle (Bakgrunnssamtale-1).

Gripegupper

Mønstres fra diverse politiavdelinger. Som regel iført sivilt antrekk for å blande seg med demonstranter. Brukes for å dempe konflikt, observere og fjerne aggressive demonstranter (Bakgrunnssamtale-1).

Støtteelementer

- Dialoggruppen:
Ansatte ved EPO³⁷. Har kunnskap om diverse grupperinger, herunder politikk, historie og atferdsmønster. Gir beslutningsstøtte til innsatsledere i forhold til trusselvurdering og

³⁷ EPO: Etterretningspunkt Public Order

ressursuttak. Dialoggruppen har kontakt med demonstrasjonsledere både før, under og etter en demonstrasjon (Bakgrunnsamtale-2).

- Rytterkorpset:

Støtter MIK med optisk følge av demonstrasjonstog. Fra hesterygg kan ryttere observere i folkemengder. Rytterkorpset brukes også der kjøretøy ikke kommer til. Rytterkorpsets viktigste oppgave er serviceoppdrag mot publikum, fordi aktiv bruk av rytterkorpset har resultert i mange skader på demonstranter, ryttere og hester. (Bakgrunnsamtale-1). Eksempler på dette er «Puppelaget» ved Lido Go Go Bar i 1993 hvor en demonstrant brakk benet og en annen fikk halve øret revet av (Haugli, s. 153-155).

- Helikoptertjenesten:

Observerer og tar bilder. Kan også fly lavt for å avgi beskjeder/ordre til demonstranter.

- Trafikkorpset:

Regulerer trafikk og beskytter utenforstående mot potensielle angrep fra demonstranter.

- Hundepatruljen:

Holder vakt over arresterte demonstranter ved hentepunkter³⁸.

- Arrestseksjonen:

Henter demonstranter som politiet har arrestert og transporterer dem til arresten (Oslo politidistrikt, 2018, s. 28)

³⁸ Hentepunkt: Midlertidig samlingsplass hvor arresterte demonstranter plasseres.

NATO-demonstrasjonen i 2007

Dato	26. April 2007	
Sted	Kontraskjæret, Oslo	
Resultat	Demonstrasjon oppløst, autonome nøytralisert Blitz-huset ransaket, store mengder beslag av farlige gjenstander	
Stridende parter		
Demonstranter	<ul style="list-style-type: none"> Diverse grupperinger 	Politi- og lensmannsetaten: <ul style="list-style-type: none"> Oslo politidistrikt
Autonome	<ul style="list-style-type: none"> Blitz Diverse grupperinger 	
Styrker		
Ca. 640 demonstranter Ca. 260 autonome	2-3 MIK-tropper <ul style="list-style-type: none"> Ca. 100 polititjenestepersoner 4 mobile avsperringsenheter 10 fullsikrede MIK-kjøretøy Flere lettsikrede MIK-kjøretøy 	
	Sivile gripegrupper	
	Støtteelementer <ul style="list-style-type: none"> Dialoggruppen Helikoptertjenesten Hundetjenesten Rytterkorpset Arrestseksjonen 	
	(Forsterkninger fra Oslo patruljeseksjon kom til stedet underveis)	
Tap		
263 autonome arrestert		1 polititjenesteperson lettere skadet

Figur 3: Sammendrag av NATO-demonstrasjonen, Oslo, 2007 med vekt på partene, styrker og tap

5.2 NATO-demonstrasjonen i Oslo (2007)

Den første gjennomføringen av MIK fant sted 26.04.2007 i forbindelse med et NATO-toppmøte i Oslo. Om kvelden samlet det seg cirka 900 demonstranter på Youngstorget for å protestere mot NATOs krigføring i Afghanistan. Demonstrantene hadde en planlagt marsjrute fra Youngstorget og bort til Kontraskjæret for å holde appeller ved rådhuset. Det var et arrangement inne på Oslo

Rådhus hvor en rekke VIPer deltok,³⁹blant annet USAs utenriksminister Condoleezza Rice (Bakgrunnssamtale-1).

Politiet mønstret to-tre MIK tropper, 10 fullsikrede MIK-biler, flere lettsikrede majer, fire mobile avsperringsenheter, sivile gripegrupper og støtteelementer. I tillegg ble byggegjerder rigget opp ved sørsiden av Rådhuset.

Da demonstrantene kom til Kontraskjæret ble appellene avholdt etter planen. Etter appellene gikk de fleste fredfullt tilbake til Youngstorget, men cirka 260 «autonome» ble værende igjen. De 260 personen kom fra forskjellige grupperinger, blant annet Blitz, som var ledet av Stein Lillevolden. Etter hvert begynte de å nærme seg byggegjerdene og prøvde å ta seg inn på avsperrert området. Det utviklet seg til voldelige opptøyer og flere personer begynte å rive i byggegjerdene. Politiet hadde en MIK-tropp på andre siden av byggegjerdene som holdt dem tilbake, men deler av byggegjerdene ble revet ned. Politiet kjørte frem de mobile avsperringsenhetene og MIK-bilene for å forsterke de utsatte linjene. Politiet opplyste om at handlingene var ulovlig og ga bortvisningsordre. Det hadde ingen effekt. De autonome kastet stein og avfyrte knallskudd mot politiet. Noen forsøkte også å antenne en av MIK-bilene ved å presse et brennende flagg ned i diesel-tanken (Bakgrunnssamtale-1). Ved bruk av gass klarte politiet å drive de autonome e til Rådhusgata og videre inn til Akersgata. En MIK-tropp fulgte på bakfra. En annen MIK-tropp ble bedt om å kjøre rundt og holde seg i skjul ved et hjørne i Prinsens gate/Akersgata. MIK-troppen som var i skjul stormet frem da de autonome ikke hadde fluktmuligheter. Politiet presset både fram og bak ved bruk av MIK-kjøretøyene. Dette komprimerte de autonome mer og mer sammen. Lillevolden forsøkte å forhandle med løfter om at de ville slutte med opptøyene hvis politiet lot dem gå tilbake til Blitz-huset. De fikk til svar at de hadde forspilt muligheten som følge av at de ikke hadde etterkommet ordre, kastet gjenstander mot politiet og gjort skadeverk. Politiet besluttet at de måtte ha kontroll på alle autonome slik at volden ikke spredte seg til andre deler av sentrum og opprettet en sluse hvor demonstrantene ble ført en etter en og deretter arrestert. Forsterkninger kom til stedet og bistod med arrestasjoner. Politiet arresterte 263 personer. De ble satt på håndjern/strips og ført til et

³⁹ VIP: Very important person

hentepunkt. Utfordringen ble den videre saksbehandlingen. Politiet fikk rekvirert turistbusser, pålesset fangene og kjørt de til arresten for inkvirering hvor det ble notert personalia og opprettet sak. Noen måtte overnatte i celle, men mesteparten ble dimittert fordi det ikke var kapasitet i arresten. Under opptøyene ble 1 polititjenesteperson lettere skadd etter å ha blitt truffet av en brostein i hjelmen. (Bakgrunnssamtale-1).

Om natten, når demonstrasjonen var over, stormet Politiet Blitz-huset og ransaket stedet. Det ble beslaglagt slagvåpen, murstein, flasker fylt med urin, lyspærer fylt med maling, rørbomber, bensinbomber, røykgranater, knallskudd og sprengstoffingredienser (Muntlige kilder).

Ettervirkninger:

Denne politiaksjonen ga bedre resultater enn de forrige. Færre ble skadet, både fra politiets og demonstrantenes side. Med MIK ble det lettere å sikre fredelige demonstrasjoner, og siden denne hendelsen har det vært en stille periode i Norge for opprørspolitiet. Siste merkbare hendelse var Gaza-opptøyene i Oslo i 2008-2009 (muntlige kilder).

Opprørsbetjent, ca. 2000, feltuniform med massetjeneste utstyr⁴⁰

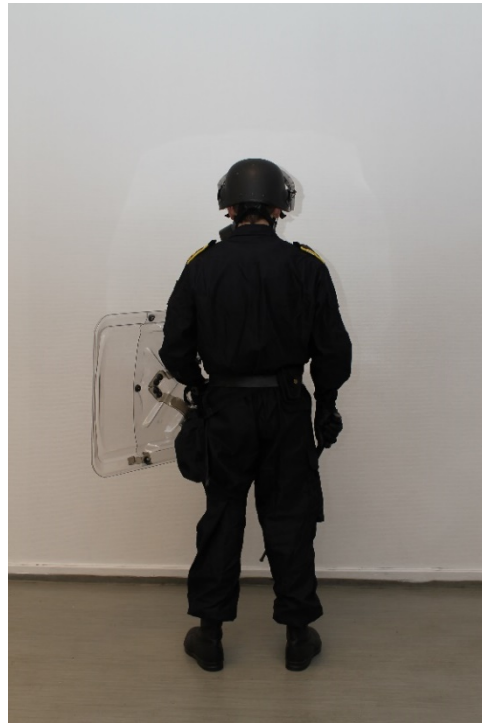
⁴⁰ Merknad til bildene: Antakelig er buksen modifisert basert på at den har 2 lårrommer. Alle bildene jeg har sett hvor Politiet er iført den buksen har den kun lårromme på høyre side. Hvorfor Politiets materialtjeneste produserte buksen med kun lårromme på høyre side er ukjent. Grunnet manglende ressurser/tid var massetjenestehjelm fra rett tidsperiode ikke å oppdrive. Hjelmen vist på bilde brukte Politiet formentlig fra ca. 2005.

Opprørsbetjent, ca. 2000, patruljeantrekk med massetjenesteutstyr⁴¹

⁴¹ Merknad til bildene: Grunnet manglende ressurser/tid var massetjenestehjelm fra rett tidsperiode ikke å oppdrive. Hjelmen vist på bilde brukte politiet formentlig fra ca. 2005.

Opprørsbetjent, ca. 2000, kjeledress med variert massetjenesteutstyr⁴²

⁴² Merknad til bildene: Grunnet manglende ressurser/tid var massetjenestehjelm fra rett tidsperiode ikke å oppdrive. Hjelmen vist på bilde brukte politiet formentlig fra ca. 2005.

Opprørsbetjent, ca. 2019, MIK-kjeledress med MIK-utstyr⁴³

⁴³ Merknad til bildene: Grunnet manglende ressurser/tid var MIK-hanskene ikke å oppdrive.

Fullsikret MIK-kjøretøy

Gassøvelse med fullsikret MIK-kjøretøy og innsatsmannskaper

Lettsikret MIK-kjøretøy⁴⁴

Mobile avsperringsenheter

⁴⁴ I starten (tidlig 2000-tallet) var disse kjøretøyene kjent som fullsikret. I dag er de betegnet som lettsikret.

6.0 Avslutning

Ved implementeringen av et kunnskapsbasert konsept⁴⁵, har opprørspolitiets rolle utviklet seg til å bli mer tilbakeholden. Det legges nå et større fokus på etterretning, dialog og forberedelser i forkant for å forebygge voldsomme demonstrasjoner og opptøyer. Som følge av dette har det blitt færre voldelige konfrontasjoner mellom politiet og demonstranter. Opprørspolitiet har også blitt mer profesjonalisert siden 1930-tallet. Opprørsbetjenten har gått fra å være utstyrt med kølles og dress til fulldekkende verneutstyr og spesialsikrede kjøretøy. I dag prioriteres det å heller bruke MIK-kjøretøy og gass for å håndtere voldelige demonstranter. Tiden der opprørspolitiet gjennomfører køllestorm og danner skjoldborger er forbi per nå. En naturlig konsekvens av dette er at det har blitt færre skader på både polititjenestepersoner og demonstranter.

Selv om det har vært færre voldelige opptøyer i Norge de seinere årene betyr, så burde politiet fortsatt være forberedt på å håndtere det. Som nevnt i innledningen har det vært hendelser i Europa i nyere tid hvor det har oppstått voldsomme demonstrasjoner. Det som skjer i verden kan styre handlingsmønsteret i Norge. Eksempel på det er Gaza-opptøyene i Oslo i 2008-2009 som skjedde som følge av situasjonen på Gazabredden. For å styrke beredskapen til opprørspolitiet, så kan man se tilbake til fortiden hvor militæret, reservister og politielever bistod som ressurs ved ekstraordinære hendelser. Politistudenter per i dag er godt egnet som opprørspoliti med tanke på at de allerede er delvis organisert som en militær enhet.⁴⁶ Det kreves imidlertid opplæring for at politistudentene skal kunne bistå effektivt. Det kan være gjennomførbart for Politihøgskolen å ha massetjeneste som en del av undervisningen ved å ha et e-læringsprogram, momenttrening i skolegården og en dag med praktisk gjennomføring. Opplæring i massetjeneste vil klart bidra til å øke bevisstgjøringen rundt opprørspolitiet og overføre momentene til den dagligdagse ordenstjenesten der det trengs.

⁴⁵ Kunnskapsbasert politiarbeid: jobbe målrettet, systematisk og effektivt. Gjøres ved å knytte politiarbeid til vitenskapelig tenkemåte. (Olsvik, 2014, s. 32-33).

⁴⁶ Politistudenter er organisert i klasser og basisgrupper. Det er ca. 24 politistudenter i en klasse fordelt på 4 basisgrupper (Kandidat-704).

Referanser

- Andersen, J. O. & Landgraff, K. E. (2017, 07.10). Flere kan bli anmeldt. *Gjøviks blad*. Hentet fra: <http://www.gjoviksblad.no/nyheter/flere-kan-bli-anmeldt>
- Augland, R.L. & Mæland, H.J. (2016) *Politirett*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Berger, H., (1995) *Norsk/engelsk terminologi for politiet*. Oslo: Justisdepartementet.
- Edvindsen, K. (2016). *Ordenstjeneste*. Drammen: Vett & Viten.
- Fjeld, T. (2000, 08.01). Politiet rydder opp etter narko-fadese. *Dagbladet*. Henter fra: <https://www.dagbladet.no/nyheter/politiet-rydder-opp-etter-narko-fadese/65600215>
- https://www.fafo.no/media/com_netsukii/044.pdf.
- Haugli, W. (1995). *Tøffe år*. Oslo: Aschehoug.
- Higgings, A. & Kramer, A. (2015, 03.01.). Ukraine Leader Was Defeated Even Before He Was Ousted. *The New York Times*. Hentet fra: https://www.nytimes.com/2015/01/04/world/europe/ukraine-leader-was-defeated-even-before-he-was-ousted.html?referrer&_r=3
- Johannessen, A. & Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Olsvik, E. H. (2014). *Vitenskapsteori for Politiet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Politimuseet (2018, 18.05). 18. maj 1993. Hentet fra: <http://www.politimuseum.dk/18maj1993>
- Straffeloven. (1902). Almindelig borgerlig straffelovm.v. av 22. mai 1902. Hentet fra: https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1902-05-22-10/*##
- Stortinget. (2009, 12.01). Dokument nr. 15:514. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/skriftlege-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=42208>
- White, N. (2018, 20.06). Left-wing extremist violent crimes in Germany have risen 88 per cent in five years, security officials say. *Daily mail*. Hentet fra: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-5865139/Germany-Left-wing-violence-extremism-rise.html>

Selvvalgt pensum:

- Fryjordet, J. (1985). *Natta til første mai*. (FAFO). Hentet fra: https://www.fafo.no/media/com_netsukii/044.pdf
- Johansen, P.O. (1977) *Menstadskonflikten 1931*. Oslo: Tiden.
- Johnsen, P.O. (1989) *Samfunnets pansrede neve: Statspoliti og ekstraordinær overvåkning 1918-1941*. Oslo: Tiden
- Oslo Politidistrikt. (2018). *MIK*. Oslo: Oslo Politidistrikt.